

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์
รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์
ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
อุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษา
กับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

นายวีระวุฒิ วงศ์वंสันต์ และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค
เมษายน 2550

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์
ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
อุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษา
กับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

โดย

นายวีระวุฒิ	วงศ์สันต์
นายชวลิต	คำเพ็ง
นางสาวสมพิศ	รัตนสุวรรณ
นางพุทธชาติ	จินนุญา
นางมนัสรา	จางจำรัส
นางวนิดา	อุปธารปรีชา
นายเจริญ	ตันนุญ
ว่าที่พันตรีสมชาย	อินทร์ขำ
นางสาวธัญพร	ทรรดล
นางทับทิม	ปานคะเชนทร์
นางสาวเสาวพิศ	อุ้นพันธ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค
เมษายน 2550

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผนหาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผนและค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบ เป็นรูปธรรมโดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งขึ้นในการแก้ปัญหาของตนเองและสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรงและให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุมเสวนาพูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชนทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการหรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือ ประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาอย่างชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัย อีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ใน **ตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น** โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริงและมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานให้มีความยืดหยุ่นและมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยโดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

คำนำ

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ให้สนองตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ของโรงเรียนในอำเภอลับแล จำนวน 30 โรงเรียน ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง "รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์" ครั้งนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมสนับสนุนที่ก่อเกิดผลสำเร็จ 2 ประการคือ ประการแรก หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนทั้ง 30 โรงเรียนในอำเภอลับแลได้รับการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ/รายวิชาต่าง ๆ ประการที่ 2 โรงเรียนและชุมชนเกิดความตระหนักและร่วมมือกัน เพื่อสืบทอดอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล ให้คงอยู่อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันและอนาคตสืบไป

รายงานการวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีเกิดจากการได้รับความร่วมมือและตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแลร่วมกันของทุกภาคส่วน ขอขอบคุณผู้บริหารและคณะครูแกนนำทั้ง 30 โรงเรียนที่แสดงออกด้วยความมุ่งมั่นใช้แนวคิดแนวปฏิบัติเชิงวิชาการ ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งร่วมกันทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผลในระดับน่าพอใจ ขอขอบคุณตัวแทนชุมชน ทั้งที่เป็นพระภิกษุ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้นำชุมชนชายหญิง จากวัด หมู่บ้าน และตำบลที่โรงเรียนตั้งอยู่ที่ได้ให้ความคิดเห็น ข้อมูลเพิ่มเติมบางประการ เสียสละเวลาและร่วมคิดตัดสินใจเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ ๆ เหมาะสมกับการนำไปพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของแต่ละโรงเรียน สุดท้ายขอขอบคุณหน่วยงานในพื้นที่อำเภอลับแลที่ได้ให้ความร่วมมือในด้านข้อมูลและเอกสารเพื่อการสืบค้น ด้วยดีในทุกประการ

วีระวุฒิ วงศ์สันต์ และคณะ

เมษายน 2550

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ครั้นนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพและศักยภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอลับแลและรวมทั้งหารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

ขั้นตอนการดำเนินงาน แบ่งการดำเนินการเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาบริบทของอำเภอลับแล สภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์เขต 1 จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 สภาพการจัดการเรียนรู้และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล และการหาแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติ ระยะที่ 2 เป็นการนำแนวทางไปทดลองปฏิบัติ ปรับปรุงแก้ไข ให้ได้รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ทั้ง 2 ระยะ มีการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์สรุป แล้วนำเสนอแบบบรรยายหรือพรรณนาและตารางแสดงค่าเฉลี่ย ระดับความคิดเห็น

ผลการวิจัย พบว่า สภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีความเข้มแข็งเชิงโครงสร้าง แต่ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงต่อการช่วยเหลือพัฒนางานวิชาการระดับโรงเรียน ส่วนใหญ่เลือกใช้กิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยการจัดประชุมทางวิชาการเป็นลำดับแรก ๆ รองลงมาคือการจัดทำเอกสารความรู้เผยแพร่ การติดตามให้คำแนะนำ และการประเมินมาตรฐานการศึกษา

ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีศักยภาพค่อนข้างสูงเอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งสรุปเป็น 2 ลักษณะคือ ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมโดยตรง ได้แก่ จำนวนศึกษานิเทศก์และความเป็นผู้รู้มากด้วยประสบการณ์ สำหรับศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมโดยอ้อม ได้แก่ การใช้ระบบ E-Office วารสาร และเอกสารต่าง ๆ การใช้วิทยุสื่อสาร และการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา

จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีข้อค้นพบ 2 ประการคือ ประการแรกการดำเนินงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และสถานศึกษามักยึดรูปแบบของทางมากเกินไป ก่อให้เกิดจุดอ่อนไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงานอย่างได้ผล และประการที่สอง การพัฒนาบุคลากรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ให้มีความรู้ความเข้าใจในด้านการพัฒนาหลักสูตร และแนวคิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงน่าจะช่วยแก้ไข จุดอ่อน/อุปสรรคและเปลี่ยนเป็นจุดแข็ง/โอกาสขององค์กรได้

สภาพการจัดการเรียนรู้และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล สภาพการจัดการเรียนรู้ของ 5 เครือข่ายโรงเรียน สรุปเป็นภาพรวมได้คือ 1) โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมด้านบุคลากร ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย นิยมจัดการเรียนรู้แบบรับผิดชอบเป็นกลุ่มสาระ/รายวิชา 2) โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนต้นจัดการเรียนรู้แบบรับผิดชอบเป็นชั้น และเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) โรงเรียนขนาดเล็กที่ครูครบชั้นจัดการเรียนรู้แบบรับผิดชอบเป็นชั้น และเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ 4) โรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้น จัดการเรียนรู้แบบรวมชั้น และรวมช่วงชั้น 5) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทุกโรงเรียนยังปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย และไม่เป็นรูปธรรม 6) การมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นวิทยากรบุคคลภายนอกเข้าไปช่วยสอนในกลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาที่โรงเรียนมีการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิทยากรท้องถิ่นมากที่สุด และมีจุดเน้นที่ภาคปฏิบัติ ส่วนสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล จากการสำรวจการใช้หลักสูตรสถานศึกษาปีการศึกษา 2545-2547 และการจัดเวทีวิชาการและนิทรรศการระดับเขตพื้นที่การศึกษา พบว่าในภาพรวมหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแลส่วนใหญ่ ควรมีการปรับปรุงพัฒนาองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความเหมาะสมกับความต้องการ และสอดคล้องกับยุคสมัย

หรือการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และผลจากการได้รับการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งมีการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะของการนำร่องเพื่อขยายผลให้กว้างขวางมากขึ้น ในปีการศึกษาต่อไปของทั้ง 30 โรงเรียนพบว่า มีความพึงพอใจด้วยกันทั้งผู้บริหาร ครูแกนนำ นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน และกิจกรรมย่อยคือ

- 1) กำหนดเครือข่ายโรงเรียนตามบริบทท้องถิ่น 5 เครือข่าย
- 2) เตรียมการดำเนินงาน มี 3 กิจกรรม ได้แก่ กำหนดกรอบแนวคิด กำหนดเครือข่ายการวิจัยและกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
- 3) เสริมความรู้และแนวคิด มี 3 กิจกรรม ได้แก่ ประชุมชี้แจงเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย ประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่ายและประชุมปฏิบัติการ 5 เครือข่ายระดับอำเภอ
- 4) ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มี 3 กิจกรรม ได้แก่ เรียนรู้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฝึกปฏิบัติพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและเขียนแผนจัดการเรียนรู้สำหรับการทดลอง
- 5) ทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 6) ติดตามให้คำแนะนำ
- 7) สรุปผลการทดลอง/ปรับปรุงพัฒนามี 3 กิจกรรม ได้แก่ ความพร้อมก่อนการทดลอง กระบวนการจัดการเรียนรู้ ความสำเร็จและความพึงพอใจ และปัญหาและอุปสรรค
- 8) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ มี 2 กิจกรรม ได้แก่ เวทีวิชาการและนิทรรศการระดับอำเภอ และเวทีวิชาการและนิทรรศการระดับเขตพื้นที่การศึกษา

การใช้รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานีครั้งนี้ นับว่ามีความเหมาะสมและประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์
พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศุทรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของ
สถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีเพราะได้รับความ
ร่วมมือช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายด้วยกัน คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณและ
ยกย่องผลแห่งความสำเร็จทั้งมวลแก่ท่านผู้มีพระคุณ ซึ่งขออนุญาตเอ่ยนามและหน่วยงานด้วย
ความเคารพดังนี้

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรนภา พรหมมา และคณะจากศูนย์ประสาน
งานวิจัยท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ที่ให้การช่วยเหลือทางด้านวิชาการและการบริหาร
จัดการโครงการด้วยดีทุกขั้นตอน

ขอขอบพระคุณนายวันชาติ อ่วมแจ้ง รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารักษา
ราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศุทรดิตถ์ เขต 1 ที่กรุณาลงนามร่วมใน
สัญญาับทุนอุดหนุนการวิจัย

ท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู นักเรียน และตัวแทนชุมชน
ทุกโรงเรียนในอำเภอลับแลที่มีความตั้งใจจริง และให้ความร่วมมือปฏิบัติการวิจัยพัฒนาหลักสูตร
สถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น จนบังเกิดผลสำเร็จได้รูปแบบการส่งเสริมการ
พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ตามวัตถุประสงค์ของโครงการทุกประการ

วีระวุฒิ วงศ์สันต์ และคณะ

สารบัญ

หน้า

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ค
บทคัดย่อ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ฅ
สารบัญแผนภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	4
วัตถุประสงค์	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา	8
แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน	10
การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐาน 2544	13
แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายุทธวิธี เขต 1	17
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน	22

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย	25
แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา	26
แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	31
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	38
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	51
ขอบเขตการศึกษาวิจัย	51
เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล	52
ขั้นตอนการดำเนินงาน	53
การวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูล	56
บทที่ 4 ผลการศึกษา	57
ตอนที่ 1 บริบทของอำเภอลับแล	57
ตอนที่ 2 สภาพและศักยภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1	75
ตอนที่ 3 ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	79
ตอนที่ 4 จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ของการส่งเสริมการพัฒนา หลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1	80
ตอนที่ 5 สภาพการจัดการเรียนรู้และสถานการณ์จัดทำหลักสูตร สถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล	82
ตอนที่ 6 รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อุดรดิตถ์เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์	105
ตอนที่ 7 กระบวนการเรียนรู้และบทเรียนจากการดำเนินงาน	161

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	175
สรุปผลการวิจัย	176
อภิปรายผล	184
ข้อเสนอแนะ	188
บรรณานุกรม	189
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	193
ภาคผนวก ข ประวัติทีมวิจัย	213

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สรุปข้อมูลการทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545- 2547 อำเภอลับแล	99
2	แสดงเครือข่ายการวิจัย 3 ระดับ	111
3	ภาพรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญของอำเภอลับแล	124
4	ข้อมูลการทดลองจัดการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอลับแล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1	137
5	กำหนดการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์	139
6	กำหนดการติดตามให้คำแนะนำ	140
7	แสดงภาพรวมระดับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมงาน "รวมพลังการศึกษา รักษภูมิปัญญาลับแล"	148
8	แสดงภาพรวมระดับความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมงาน "การพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์"	155
9	แสดงระดับความคิดเห็นของคณะผู้บริหารสถานศึกษา	166
10	แสดงระดับความคิดเห็นของคณะครูแกนนำโรงเรียน	168
11	แสดงระดับความคิดเห็นของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6)	169
12	แสดงระดับความคิดเห็นของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-3)	170
13	แสดงระดับความคิดเห็นของตัวแทนชุมชน	171
14	แสดงระดับความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียน	173

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	7
2	แสดงความสัมพันธ์ของมาตรฐานการเรียนรู้กับองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา	12
3	แสดงแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1	20
4	แสดงความหมายของสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมและรายวิชาเพิ่มเติม	21
5	แสดงแนวคิดสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม	30
6	แสดงความแตกต่างในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย ผู้ถูกวิจัย และชุมชน	33
7	แสดงวงจรในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	35
8	แสดงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	37
9	แสดงภาระงานของกลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรฯและกระบวนการเรียนรู้	76
10	แสดงการกำหนดเครือข่ายโรงเรียนในอำเภอลับแล 5 เครือข่าย	108
11	แสดงกรอบแนวคิดการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์	109
12	ทำไมต้องเรียนรู้องค์ความรู้ท้องถิ่น	118
13	ตัวอย่าง...ภาพรวมการออกแบบการจัดการเรียนรู้	134
14	แสดงรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฯ	159

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนที่จังหวัดอุดรดิตถ์	58
2	แผนที่อำเภอลับแล	60
3	ประชุมชี้แจงโรงเรียนเครือข่าย	117
4	ประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย	117
5	การประชุมปฏิบัติการเครือข่าย ครั้งที่ 2 ณ โรงเรียนลับแลพิทยาคม	117
6	กิจกรรมกลุ่มร่วมกันระดมความคิด	121
7	ระดมความคิดเพื่อหาแนวทางให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา	121
8	ภูมิปัญญาร่วมกันระดมความคิดเห็น	123
9	บรรยายภาคการประชุมปฏิบัติการเครือข่ายระดับอำเภอ	123
10	ปฏิบัติการร่วมกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	126
11	ร่วมกันเรียนรู้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	127
12	คณะครูประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญา อำเภอลับแล	129
13	ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรแต่ละช่วงชั้น	130
14	คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ร่วมกันสรุปข้อมูล	132
15	นายอำเภอลับแล ประธานเปิดงาน	143
16	รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่ฯ กล่าวรายงาน	144
17	การเสวนาวิชาการ “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาอำเภอลับแล”	144
18	มอบของที่ระลึกแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ	145
19	นักเรียนเตรียมตัวเพื่อแสดงบนเวที	145
20	การแสดงของนักเรียน (รำอวยพร)	146
21	การปิ้งข้าวเกรียบว่าว การถักไม้กวาด และการนวดฝ่าเท้า	147
22	การตัดกระดาดและการทำข้าวพ่นฝัก	147
23	นิทรรศการของโรงเรียนต่าง ๆ และ สพท.อต.1	147
24	ประธานในพิธีกล่าวเปิดงานนิทรรศการฯ ผู้บริหารจากเขตพื้นที่ และคณะ ผู้ร่วมวิจัย	149

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
25	การแสดงการแห่ "ค้ำบงยา" และการแสดงรำกลองยาว	149
26	การสาธิต (1) การตัด/ฉลุกระดาษการถักตุงใย การทำขนมแดงงา ข้าว เกรียบว่าว	150
27	การสาธิต (2) การนวดฝ่าเท้า การสานของเล่น การทำผ่านวม/หมอน การทำขนมขี้หนู และหมี่พัน	150
28	ผู้บริหารแลกเปลี่ยนเรียนประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน	152
29	ครูผู้สอนแลกเปลี่ยนเรียนประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน	155

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่ง ที่ วก 1166/2544 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2544 ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในโรงเรียนนาร่องและโรงเรียนเครือข่ายในปีการศึกษา 2545 และใช้ในโรงเรียนทั่วไปในปีการศึกษา 2546 นั้น เนื่องจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดกรอบแนวทางกว้าง ๆ ให้สถานศึกษานำไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละสถานศึกษาโดยกำหนดโครงสร้างหลักสูตรเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นและเวลาเรียนในแต่ละช่วงชั้นเป็นปีละประมาณ 800–1,000 ชั่วโมง สำหรับช่วงชั้นที่ 1 และ 2 ปีละประมาณ 1,000–1,200 ชั่วโมง สำหรับช่วงชั้นที่ 3 ปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง สำหรับช่วงชั้นที่ 4

เพื่อให้สถานศึกษาไปกำหนดเวลาเรียน ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษาในแต่ละกลุ่มสาระให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายพันธกิจ โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละสถานศึกษา ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 เมื่อสถานศึกษานำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและใช้หลักสูตรสถานศึกษามาตั้งแต่ปีการศึกษา 2545 เป็นต้นมา กระทรวงศึกษาธิการได้มีการนิเทศติดตามผลการจัดทำและการใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนนาร่อง โรงเรียนเครือข่ายและโรงเรียนทั่วไป มาโดยตลอด ทั้งในด้านการบริหารจัดการ หลักสูตร คุณภาพของผู้เรียน และปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้หลักสูตรฯโดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งผู้บริหารการศึกษา คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาจากภาครัฐและเอกชน นักการเมืองท้องถิ่น พระสงฆ์ ครูผู้ปกครองและนักเรียน นอกจากนี้ยังได้มีการประชุมเสวนาเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกภูมิภาคในรูปแบบต่าง ๆ

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจากเอกสาร รายงานการวิจัยและการประชุมสัมมนาต่าง ๆ สรุปประเด็นปัญหาที่สำคัญ ๆ ที่ต้องเร่งดำเนินการ ปรับปรุงแก้ไขโดยด่วน ดังนี้

1. ด้านการจัดสาระการเรียนรู้พื้นฐาน พบว่า สถานศึกษาส่วนใหญ่กำหนดสาระการเรียนรู้พื้นฐานในแต่ละกลุ่มสาระแน่มากเกินไป เนื่องจากสถานศึกษายึดเอกสารสาระการเรียนรู้แกนกลางเป็นหลักในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ไม่ได้มีการนำไปเลือก/ปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ/บริบทของแต่ละสถานศึกษา นอกจากนี้สถานศึกษาบางแห่ง กำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละปีให้ผู้เรียนได้เรียนทุกสาระในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ส่งผลให้เนื้อหาสาระแน่น

2. ด้านการจัดโครงสร้างเวลาเรียนสำหรับสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สาระการเรียนรู้เพิ่มเติม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พบว่า สถานศึกษาส่วนหนึ่งกำหนดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษายังไม่สอดคล้องกับหลักการ/แนวทางการจัดการศึกษาในแต่ละช่วงชั้น โดยเฉพาะช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-6) ที่มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้านที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ แต่จากผลการศึกษา วิเคราะห์การจัดโครงสร้างหลักสูตรของสถานศึกษาต่าง ๆ พบว่า สถานศึกษาส่วนใหญ่ จัดสาระการเรียนรู้พื้นฐานทั้ง 8 กลุ่ม มากเกินไป ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระการเรียนรู้เพิ่มเติมค่อนข้างน้อย

3. ด้านมาตรฐานการเรียนรู้ พบว่า มาตรฐานการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นบางมาตรฐานใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ มีความซ้ำซ้อน ภาษาไม่ชัดเจน บางมาตรฐานกำหนดรายละเอียดมากเกินไป

4. ด้านการกำหนดรหัสวิชา พบว่า สถานศึกษาแต่ละแห่งได้มีการกำหนดระบบรหัสวิชาสำหรับรายวิชาพื้นฐาน และเพิ่มเติมตามหลักสูตรสถานศึกษาหลากหลาย มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันไป ซึ่งทำให้ไม่สามารถสื่อสารกันได้ว่า ระบบรหัสวิชาที่แต่ละสถานศึกษากำหนดเป็นรายวิชาพื้นฐานหรือเพิ่มเติม โดยเฉพาะในช่วงชั้นที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงชั้นที่มีความเชื่อมโยงกับการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

จากนโยบายและแนวปฏิบัติระดับกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นและส่งเสริมให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ได้มีการกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติของเขตให้สนองตอบนโยบายและแนวปฏิบัติดังกล่าวโดยกำหนดให้สถานศึกษาในเขตพื้นที่จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และทดลองใช้เพื่อให้เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น แต่จากการดำเนินการ และติดตามผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 พบว่าสถานศึกษาไม่สามารถดำเนินการได้

อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ สืบเนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการคือ ครูไม่ชัดเจนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ขาดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าที่สำคัญของสาระท้องถิ่น อีกทั้งชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาอย่างแท้จริงน้อยมาก ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่เนื้อหาสาระการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการศึกษาของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ที่กล่าวมาข้างต้น และประการสำคัญคือ ขาดการเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของโรงเรียนในสังกัดไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตร ยังคงเป็นรูปแบบของการต่างคนต่างทำ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 ตระหนักถึงประเด็นปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างดีและได้มีการวิเคราะห์ถึงบทบาทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในการส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนและบุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า เขตพื้นที่การศึกษาให้การส่งเสริมสนับสนุนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษายังไม่เต็มศักยภาพ ส่วนใหญ่โรงเรียนจะดำเนินการตามนโยบายและแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้ ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนไม่สามารถดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาได้สมบูรณ์บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 จึงเห็นควรให้มีการเร่งรัด ส่งเสริมสนับสนุน เพื่อเพิ่มศักยภาพให้สถานศึกษาในพื้นที่ความรับผิดชอบ สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของตนเองได้ เน้นการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นและเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาระการเรียนรู้โดยให้การส่งเสริมสนับสนุนที่หลากหลายและเหมาะสมกับสภาพบริบทของโรงเรียนและชุมชนและจากที่มีแกนนำศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารสถานศึกษา และคณะครูในสถานศึกษาของจังหวัดเข้ามาเป็นเครือข่ายวิจัยกับหน่วยจัดการงานวิจัย จึงได้มีการนำเสนอประเด็นปัญหา และความต้องการดังกล่าวในเวทีประชาคมวิจัย และได้มีการประสานเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผลที่ชัดเจน จึงได้มีการประชุมเพื่อหารือร่วมกันกับตัวแทนสถานศึกษาในพื้นที่รับผิดชอบและคณะหน่วยจัดการงานวิจัยฯ และเครือข่ายในวันที่ 7 มิถุนายน 2547 ณ ห้องประชุมรองอธิการบดีและในวันที่ 30 กรกฎาคม 2547 ณ ห้องประชุมราชพฤกษ์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี โดยมีการนำเสนอให้ดำเนินการนำร่องในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ เพื่อเป็นต้นแบบในการขยายผล เนื่องจาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 มีพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุมถึง 5 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอลับแล อำเภอดรอน อำเภอพิชัย และอำเภอทองแสนขัน ซึ่งที่ประชุมได้เสนอให้อำเภอลับแลเป็นพื้นที่ในการนำร่องในการหารูปแบบการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพราะ

อำเภอลับแลเป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ มีภูมิปัญญาเด่นที่หลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า การทำยาสมุนไพร การทำสีย้อมผ้าจากธรรมชาติ ด้านการแปรรูปอาหาร ด้านการเกษตร หากแต่กำลังจะสูญหายไป เพราะขาดการอนุรักษ์และสืบทอดของคนในชุมชน และในวันที่ 29 กันยายน 2547 ได้จัดประชุมร่วมกันระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนข้อมูลในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ครอบคลุมสถานศึกษาในเขตอำเภอลับแลโดยมีผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 30 โรงเรียนในอำเภอลับแลเข้าร่วม ซึ่งที่ประชุมมีการเสนอให้ทุกโรงเรียนในอำเภอลับแลมีส่วนร่วมในการหารูปแบบการส่งเสริมครั้งนี้ เพื่อสร้างโอกาสให้ทุกโรงเรียนได้ร่วมเรียนรู้และรู้จักใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการทำงานด้านการศึกษา และยังเสนอให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจัดกิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสมกับศักยภาพของโรงเรียนและชุมชนและอย่างต่อเนื่อง เพราะแต่ละโรงเรียนจะมีทุนเดิมของโรงเรียนและชุมชนที่แตกต่างกัน จึงทำให้การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ตระหนักดีว่าจำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนในด้านวิชาการอย่างเร่งด่วน โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ในอันที่จะหารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ที่มีความเหมาะสมมากที่สุด ซึ่งคาดหวังว่ารูปแบบการส่งเสริมที่ได้ครั้งนี้จะช่วยพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรทั้งในส่วนของโรงเรียนและชุมชนให้สามารถดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาสู่การปลูกจิตสำนึกความรักถิ่นกำเนิด และสืบทอดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนสืบไป

คำถามการวิจัย

การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ มีรูปแบบที่เหมาะสมอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพ ศักยภาพ การส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการลัทธิฐานการศึกษา สภาพและการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอลับแล
3. เพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แนวทางการปฏิบัติร่วมกันระหว่างสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 กับสถานศึกษาในสังกัดอำเภอลับแลที่ช่วยเชื่อมโยงให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเกิดการเรียนรู้มีประสบการณ์ตรงในการพัฒนาลัทธิฐานการศึกษาและสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

การอนุรักษ์พันธุ หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่สถานศึกษาดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการพัฒนาลัทธิฐานการศึกษา การจัดการเรียนรู้ ตลอดจนจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การฝึกปฏิบัติจริง รวมทั้งการวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มีจิตสำนึกที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และพร้อมที่จะช่วยกันสืบทอดสิ่งที่ดั่งมาให้คงอยู่ต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชุมชนหรือท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัยของชาวอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยประยุกต์เพื่อการเรียนรู้เป็น 8 ด้าน คือ ความเป็นมาของท้องถิ่น คติ ความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม สถานที่และบุคคลสำคัญ อาชีพการเกษตร การละเล่นพื้นบ้าน และแพทย์พื้นบ้าน

สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนในอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ที่อยู่ในความรับผิดชอบดูแล สนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1

ชุมชน หมายถึง ภาคประชาชน ผู้นำทุกระดับ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

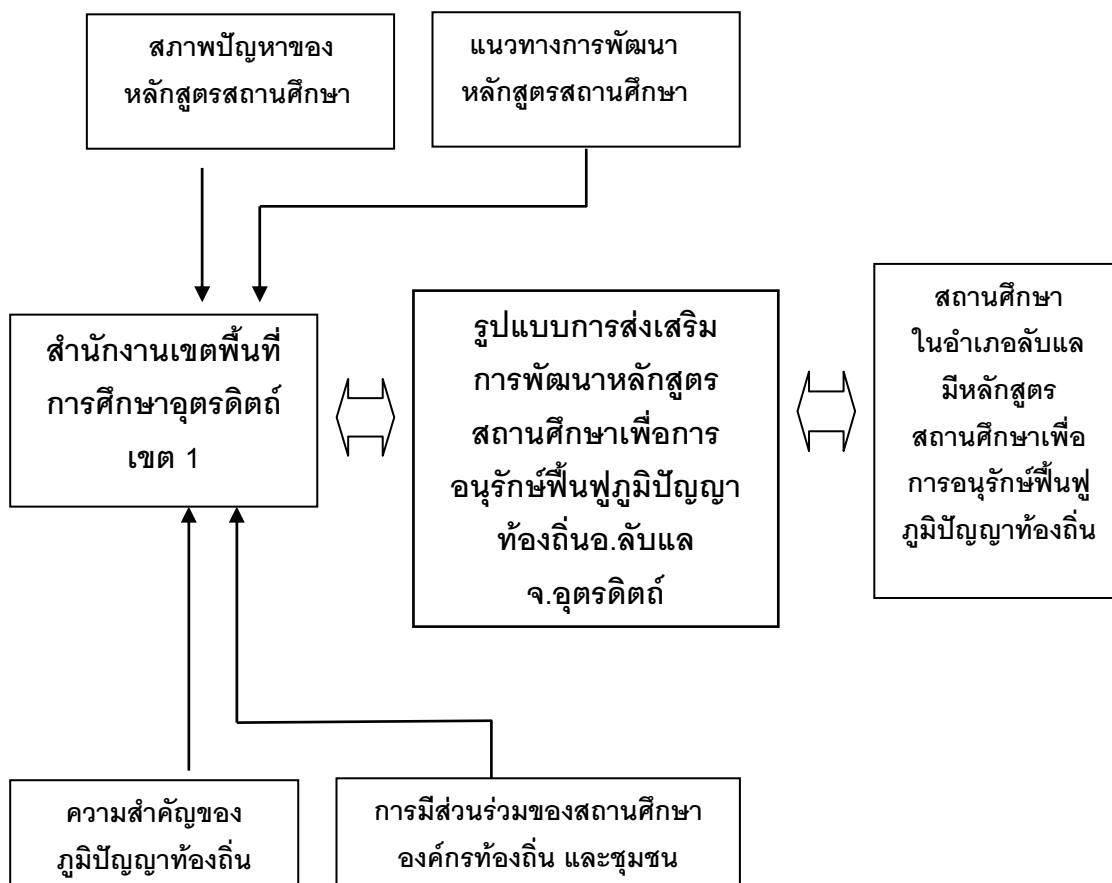
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษากับชุมชนท้องถิ่น
2. เกิดเครือข่ายสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน
3. ได้รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน
4. ได้ต้นแบบการส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการขยายผลสู่พื้นที่ความรับผิดชอบของเขต
5. ได้ต้นแบบลัทธิฐานสถานศึกษาโดยความร่วมมือของชุมชน โรงเรียน และองค์กรที่มีความสมบรูณ์สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง
6. ได้โรงเรียนนำร่องในด้านการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษาแก่สถานศึกษาอื่น ๆ
7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ได้ถูกเรียนรู้และถ่ายทอดแก่นักเรียนและเยาวชนในอันที่จะร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสืบไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ครั้งนี้ ได้พิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 เป็นพื้นฐานในการมองสภาพที่เป็นปัญหาด้านลัทธิฐานสถานศึกษา ปัญหาและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษา การมีส่วนร่วมของสถานศึกษามาเป็นกรอบการดำเนินงาน เพื่อให้ได้รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาลัทธิฐานสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด ตลอดจนมีผลทำให้สถานศึกษาในอำเภอลับแล มีลัทธิฐานสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อศึกษารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์
พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยความร่วมมือของ
สถาน ศึกษาและชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานีครั้งนี้ คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ศึกษา
เอกสารความรู้ด้านแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน
วิจัยดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
2. แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน
3. การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2544

4. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1
5. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน
6. ความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย
7. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา
8. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นองค์กรรองรับภาระงานการศึกษาขั้นพื้นฐานและ
ประสานส่งเสริมงานด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาในแต่ละเขตพื้นที่
การศึกษา สำนักงานนี้มีผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาที่มีอำนาจ
หน้าที่ต่อไปนี้ (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545)

1. จัดทำนโยบาย แผนพัฒนาและมาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้สอดคล้อง
กับนโยบาย มาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม แผนพัฒนาการศึกษาขั้น
พื้นฐานและปฐมวัย แผนพัฒนาการอุดมศึกษาและความต้องการของท้องถิ่น

2. วิเคราะห์การจัดตั้งและจัดสรรงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไปของสถานศึกษา และทำ
หน้าที่หน้าที่กำกับ ตรวจสอบ ติดตาม เฝ้าระวังการใช้จ่ายงบประมาณของสถานศึกษาดังกล่าว

3. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับสถานศึกษาในเขตพื้นที่
การศึกษา

4. ส่งเสริมและประสานงานการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ
การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาสและผู้มีความสามารถพิเศษ รวมทั้ง
ประสานหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

5. กำกับ ดูแล ติดตาม และประเมินผลสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และปฐมวัยในเขตพื้นที่
การศึกษา รวมทั้งหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัยในเขตพื้นที่
การศึกษา

6. ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยและรวบรวมข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษา และที่เกี่ยวข้องกับ
การจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

7. ประสานการระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ รวมทั้งทรัพยากร บุคคล เพื่อส่งเสริม สนับสนุน
การจัดและพัฒนการศึกษา

8. ประสาน ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาของสถานศึกษา เอกชน องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น รวมทั้งบุคคล องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและ
สถาบันอื่นที่จัดรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา

9. ดำเนินการและประสาน ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัย และพัฒนการศึกษา ศาสนา
ศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

10. ประสาน ส่งเสริมการดำเนินงานของคณะกรรมการ อนุกรรมการและคณะทำงานด้าน
การศึกษา

11. ประสานการปฏิบัติราชการทั่วไปกับองค์กร หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานตัวแทนกระทรวงการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา ในกรณี
ที่ต้องมีกิจกรรมร่วมหรือเป็นตัวแทนการดำเนินการหรือการประชุมในจังหวัด โดยให้อำนาจการ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมือง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนและประสานกับเขต
พื้นที่การศึกษาอื่นในจังหวัดเดียวกัน ส่วนการดำเนินกิจกรรมในระดับอำเภอ ผู้อำนวยการ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอนั้น ทำหน้าที่เป็นตัวแทน

12. ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยงาน นโยบายจากส่วนกลาง

แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน

จากโครงการวิจัยทดลอง กระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547) เพื่อมุ่งหวังให้เกิดความตระหนักของ 10 มาตรฐานการเรียนรู้ระดับชาติที่มีต่อพฤติกรรมการทำงานของครูในปัจจุบัน กล่าวคือ

หลักสูตรอิงมาตรฐานคือ หลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายหรือเป็นกรอบทิศทางในการกำหนดเนื้อหา ทักษะกระบวนการ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถบรรลุมาตรฐานที่กำหนด

หลักสูตรสถานศึกษาคือ แผนหรือแนวทางในการจัดประมวลความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจัดทำโดยบุคคลหรือคณะบุคคลในระดับสถานศึกษา เพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ชุมชน สังคมและโลกอย่างมีความสุข

รูปแบบของหลักสูตรสถานศึกษาในระบบการศึกษาที่มีมาตรฐานกำกับนั้น จะมีลักษณะเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน (Standards-based Curriculum) คือ มีมาตรฐานเป็นเป้าหมายและกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ให้มีความรู้ความสามารถและทักษะตามที่มาตรฐานกำหนด

องค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยส่วนสำคัญ ดังนี้

1. วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษานั้นตั้งแต่ วิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมาย ควรสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า โรงเรียนมีภารกิจหน้าที่ที่จะพัฒนานักเรียนไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในระดับชาติ ส่วนจุดเน้นอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่โรงเรียนต้องการเน้นเป็นสิ่งที่เสริมเพิ่มเติมตามความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียนและ/หรือชุมชน

2. โครงสร้างหลักสูตร มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ขอบข่ายสาระหลัก เวลาเรียน (ชั่วโมง/หน่วยกิต) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เกณฑ์การจบหลักสูตรหรือการผ่านช่วงชั้น

3. คำอธิบายรายวิชา (โครงสร้างรายวิชา) ควรระบุมาตรฐานช่วงชั้นที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน เพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล การรายงานผลและการเทียบโอนเนื้อหาสาระหลัก วิธีการประเมินผลและเวลาเรียน

4. หน่วยการเรียนรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเพราะเป็นส่วนที่นำมาตรฐานไปสู่การปฏิบัติในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง ผู้เรียนจะบรรลุมาตรฐาน

หรือไม่อย่างไร ก็อยู่ในขั้นตอนนี้ ดังนั้น การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพได้มาตรฐานอย่างแท้จริงทุกองค์ประกอบของหน่วยการเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น โดยครูต้องเข้าใจ และสามารถวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งที่ต้องการให้ “นักเรียนรู้และปฏิบัติได้” ในมาตรฐานนั้น ๆ คืออะไร ตัวอย่างเช่น

มาตรฐาน ว 1.1 (1/4) * สังเกต ตั้งคำถาม อภิปรายและอธิบาย หน้าที่ของอวัยวะ

ต่าง ๆ ของมนุษย์ การทำงานที่สัมพันธ์กันของอวัยวะต่าง ๆ

ของมนุษย์ และนำความรู้ไปใช้ในการดูแลรักษาสุขภาพ

จากตัวอย่างการวิเคราะห์มาตรฐานข้างต้น ข้อความที่อยู่ในวงรีคือ สิ่งที่นักเรียนต้องรู้และข้อความที่ขีดเส้นใต้ คือ สิ่งที่นักเรียนต้องปฏิบัติได้ จึงจะบรรลุมาตรฐานดังกล่าว

ลักษณะสำคัญของการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน มีดังนี้

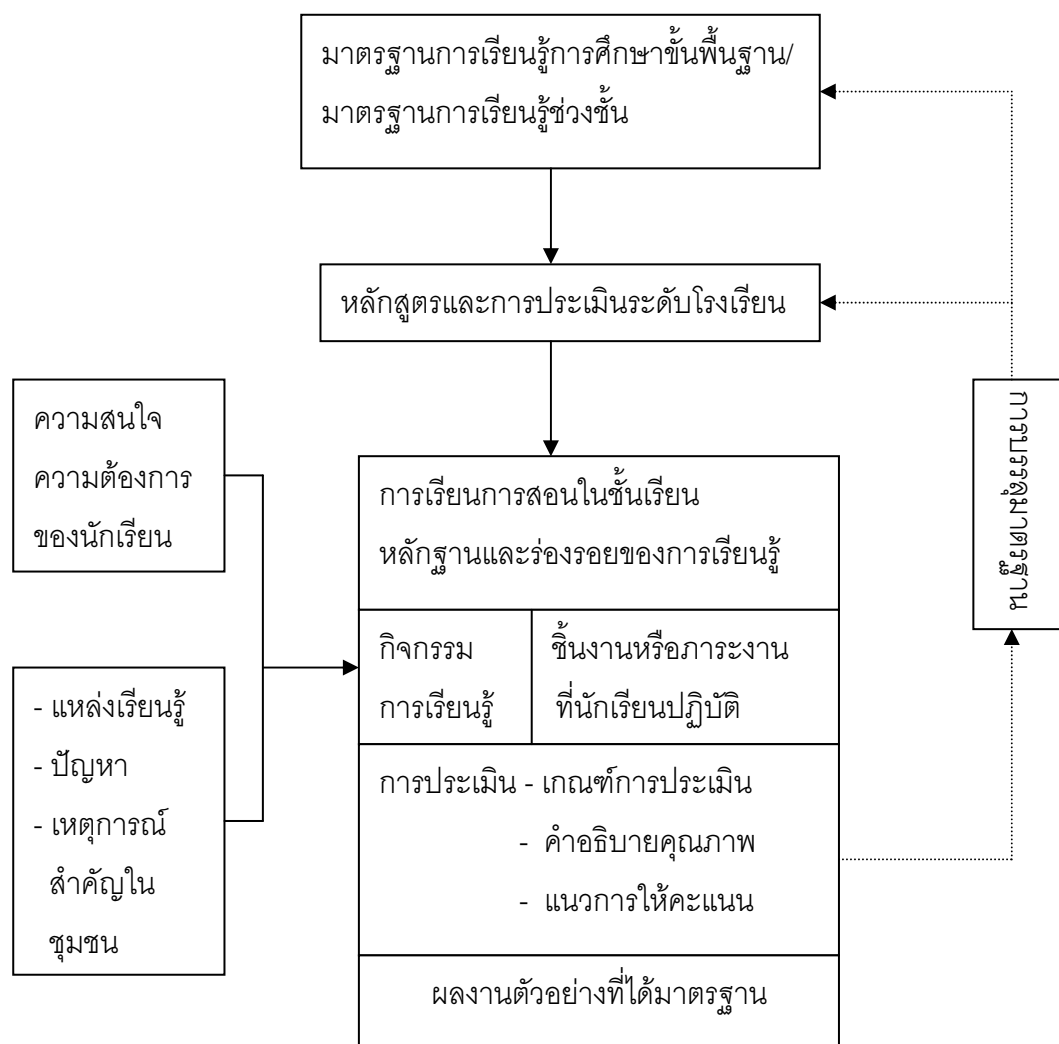
1. ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรต้องเชื่อมโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้
2. หน่วยการเรียนรู้เป็นหัวใจของหลักสูตร
3. การจัดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ต้องนำพาผู้เรียนให้บรรลุมาตรฐานที่ระบุในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ
4. การวัดและประเมินผลชิ้นงาน/ภาระงานที่กำหนดในหน่วยการเรียนรู้ ควรเป็นการประเมินการปฏิบัติ หรือการแสดงความสามารถของผู้เรียน (Performance Assessment)
5. ชิ้นงานหรือภาระงานที่กำหนดให้นักเรียนปฏิบัติ ควรเชื่อมโยงมาตรฐานอย่างน้อย

2-3 มาตรฐาน

6. มีความยืดหยุ่นในกระบวนการและขั้นตอนการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ เช่น อาจเริ่มต้นจากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ หรืออาจเริ่มจากความสนใจของนักเรียน หรือสภาพปัญหาของชุมชนก็ได้

ดังแผนภาพที่ 2 ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ของมาตรฐานการเรียนรู้กับองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา

แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ของมาตรฐานการเรียนรู้กับองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน 2544

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เรื่อง การพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2544

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลาง ให้สถานศึกษานำไปจัดทำสาระให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นและของผู้เรียน หลังจากที่ได้มีการนำหลักสูตรไปใช้ระยะหนึ่งแล้ว จำเป็นต้องมีการปรับปรุงพัฒนาให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้ผู้เรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและเข้าถึงความรู้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสม

กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 2 คณะคือ คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และคณะกรรมการพัฒนารูปแบบและกระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วยผู้บริหาร ผู้จัดทำหลักสูตร ครูผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนในระดับปฏิบัติ คณะกรรมการทั้งสองคณะมีความเห็นสอดคล้องกันว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีความเหมาะสมในด้านเนื้อหาสาระการเรียนรู้ และมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ แต่ควรมีการปรับปรุงให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นสำหรับผู้ปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาและผู้เรียนซึ่งมีความแตกต่างกัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จึงขอให้สถานศึกษาที่ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนตามแนวทางต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร

1.1 กำหนดสัดส่วนการเรียนรู้ กำหนดสัดส่วนการเรียนรู้สำหรับกลุ่มสาระต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มสาระที่จำเป็นสำหรับเป็นพื้นฐานทางวิชาการและการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และคอมพิวเตอร์ ควรใช้เวลาเรียนในห้องเรียน และอาจเรียนนอกห้องเรียนได้บ้าง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มสาระวิชาพื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์และสุขศึกษา ควรใช้เวลาเรียนในห้องเรียนและนอกห้องเรียนในสัดส่วนเท่า ๆ กัน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มสาระวิชาพื้นฐานเพื่อการพัฒนาสุขภาพ สุนทรียภาพ บุคลิกภาพ การแสดงออก และทักษะการจัดการ ได้แก่ ดนตรี กีฬา ศิลปะ การงานอาชีพและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสามารถจัดการเรียนการสอนนอกห้องเรียน

1.2 กำหนดวิธีการเรียน การเรียนทุกสาระวิชาจะต้องมีวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจในบทเรียนอย่างแท้จริง โดยไม่ใช้วิธีการท่องจำและไม่ให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเรียน สามารถเรียนได้อย่างมีความสุข

1.3 กำหนดเวลาในการเรียนสำหรับเวลาในการเรียนของกลุ่มที่ 1 และ 2 ควรอยู่ในช่วงเช้า ส่วนกลุ่มที่ 3 ควรจัดในช่วงบ่าย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนไม่รู้สึกเบื่อหน่ายหรือเหนื่อยจนเกินไป การเรียนในกลุ่มที่ 3 ไม่ควรคิดคะแนนสอบ แต่ควรให้ผู้เรียนที่เข้าเรียนสม่ำเสมอสามารถสอบผ่านได้ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกันทางด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา

1.4 กำหนดจุดเน้นในการเรียน จุดเน้นในการเรียนกลุ่มสาระต่าง ๆ ที่จำเป็น มีดังนี้

ภาษาไทย ให้เน้นความสำคัญของการออกเสียงภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง การออกเสียงตัวควบกล้ำ การเขียนเรียงความ ย่อความ การส่งเสริมให้รักการอ่าน การเขียนภาษาไทยให้ถูกต้องตามอักขรวิธีและรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำที่เหมาะสม

ภาษาอังกฤษ ให้เน้นความสามารถด้านการพูดและการโต้ตอบซึ่งจำเป็นในการสื่อสาร เน้นการอ่านเก็บใจความให้เข้าใจและให้ความสำคัญกับการเขียนภาษาให้ถูกต้อง

วิทยาศาสตร์ ให้เน้นพื้นฐานและกระบวนการเรียนการสอนให้เกิดความเข้าใจ รวมทั้งการใช้เครื่องมือและการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ทั้งด้านฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา สามารถคิดวิเคราะห์หาเหตุผลอย่างมีระบบ

คณิตศาสตร์ เน้นความเข้าใจในหลักการคิดคำนวณ รู้จักหลักการคิด วิเคราะห์ทางคณิตศาสตร์อย่างเป็นเหตุเป็นผล ควรเรียนตามลำดับให้เกิดความต่อเนื่อง สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์

คอมพิวเตอร์ สามารถเข้าใจภาษาคอมพิวเตอร์ เรียนรู้ ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ การสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และการสร้างเว็บไซต์ สามารถค้นหา เก็บข้อมูลและใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ และสามารถใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ในการเรียนรู้กลุ่มสาระต่าง ๆ

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เน้นการเรียนรู้การสอนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทย ความเป็นไทย เอกลักษณ์ของชาติ ประเพณีและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งปลูกฝังให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและต่อต้านการทุจริต คติมีขอบในรูปแบบต่าง ๆ

สุขศึกษาและพลศึกษา ฝึกออกกำลังกาย สามารถเล่นกีฬาได้ มีระเบียบวินัยมีน้ำใจนักกีฬา มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพอนามัย ไม่ใช้สารเสพติด ไม่ใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาและไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ หรือพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ

ศิลปะ เน้นในเรื่องการเล่นดนตรีงานศิลป์ และการแสดงรู้จักแสดงออกและสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่า

การงานอาชีพ ฝึกทักษะในการผลิตสินค้าและบริการ รู้จักวิธีการประกอบอาชีพ เข้าใจวิธีการพัฒนาการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้า เข้าใจการเป็นผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบ ต่อสังคม

2. การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

2.1 การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน กำหนดเป้าหมายในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในระดับต่าง ๆ ดังนี้

ระดับปฐมวัย มุ่งเพื่อการเตรียมความพร้อมและพัฒนาผู้เรียน ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

ระดับการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้อ่านออกเขียนได้ รวมทั้งภาษาอังกฤษ การคิดคำนวณเป็น รู้จักการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มีความรู้และเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย มีความรักชาติ รักความเป็นไทย มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถเบื้องต้นทางดนตรี ศิลปะและกีฬา และมีวิชาชีพที่จำเป็นสำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์จะเรียนต่อ

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งที่จะเตรียมตัวผู้เรียนให้ศึกษาต่ออุดมศึกษาหรือพัฒนาผู้เรียนเป็นแรงงานที่มีคุณภาพระดับกลาง สำหรับระบบเศรษฐกิจ มีการพัฒนา การใช้ภาษาต่างประเทศมากยิ่งขึ้น การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้นข้อมูลในการศึกษาและการประกอบอาชีพ มีความสามารถด้านการคิด วิเคราะห์ คำนวณระดับสูงและการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีมีระเบียบวินัย อยู่ในศีลธรรม จริยธรรมอันดี

2.2 การพัฒนาครู จัดให้มีการพัฒนาครูโดยถือเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหากครูไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะทำให้คุณภาพการสอนไม่มีประสิทธิภาพ จะต้องให้โอกาสครูได้พัฒนาตนเองและได้มีโอกาสศึกษา ฝึกอบรม หรือดูงานเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนใหม่ ๆ

ครูจะต้องสอนด้วยวิธีการที่ทันสมัยอาจเรียนรู้ไปกับผู้เรียน เช่น การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอน การฝึกอบรมทางภาษาต่างประเทศ เป็นต้น

2.3 วิธีการสอนของครู การจัดการเรียนการสอน ครูจะต้องสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและฝึกผู้เรียนให้ซักถาม ได้ตอบ อภิปรายแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้ ต้องเข้าใจว่าผู้เรียนมีความถนัด ความสนใจและความสามารถที่แตกต่างกัน การเรียนการสอนต้องสอนให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มสาระต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ เกิดความรู้และปัญญา

2.4 การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน จัดให้มีสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ช่วยการสอนของครู ได้แก่ คอร์สแวร์หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยการเรียนการสอน และให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจริง ทั้งในห้องทดลอง หรือภายนอกห้องเรียน รวมทั้งจัดให้มีการรวบรวมแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับครูและผู้เรียนได้ศึกษา ค้นคว้าและอ้างอิง

2.5 การพัฒนาเครือข่ายจัดให้มีเครือข่ายทางวิชาการระหว่างสถานศึกษาเขตพื้นที่ การ ศึกษา และท้องถิ่นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการเรียน การสอน จัดให้มีการหมุนเวียนครูและมีการใช้วิทยากรท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนจะทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนการสอนในสถานศึกษาดีขึ้น และมีผลดีต่อผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และมีการพัฒนาไปในทางที่จะทำให้การศึกษาของไทยมีคุณภาพและมาตรฐานเทียบเท่าสากล

ประกาศ ณ วันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2548

พรนิภา ลิ้มปพยอม

(นางพรนิภา ลิ้มปพยอม)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

แนวการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์

เขต 1

จากการจัดประชุมสัมมนาตัวแทนโรงเรียนนำร่องและเครือข่าย การใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ระหว่างวันที่ 7–8 เมษายน 2548 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1, 2548) ได้ข้อสรุปที่สามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนได้ คือ

1. **สถานศึกษาจะพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาได้อย่างไร** แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ควรใช้กระบวนการ 5 ขั้นตอนคือ

- 1) การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการตรวจสอบ 1 ชุด (เน้นการมีส่วนร่วม)
- 2) ดำเนินการตรวจสอบโดยใช้ หลักการ 5 ข้อ ของหลักสูตรแกนกลางเป็นเครื่องมือ
- 3) เติมเต็มเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตนเอง
- 4) ดำเนินการปรับเอกสารหลักสูตรให้สมบูรณ์และได้มาตรฐาน
- 5) เสนอคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความเห็นชอบ

หลักสูตรสถานศึกษา คือ หลักสูตรสถานศึกษาจัดทำขึ้นตาม **หลักการ** ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 อย่างครบถ้วนและมีเอกลักษณ์ความเป็น **ท้องถิ่น** ผสมผสานอย่างกลมกลืน

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นการพัฒนาองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตาม **หลักการ** ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และเพิ่มเอกลักษณ์ที่มีความเป็น **ท้องถิ่น**

การตรวจสอบความสอดคล้องของหลักสูตรสถานศึกษากับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ตามหลักการที่กำหนดไว้ 5 ข้อ และการเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น คือ

ข้อ 1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

ข้อ 2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ข้อ 3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนา และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

ข้อ 4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลาและการจัดการเรียนรู้

ข้อ 5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ อีกทั้ง การตรวจสอบข้อมูลสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ที่สามารถนำมาเติมเต็มเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้

1. องค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา ควรมีอะไรบ้าง องค์ประกอบหลักของหลักสูตรสถานศึกษา มี 11 องค์ประกอบหลัก คือ

- 1) วิสัยทัศน์
- 2) พันธกิจ
- 3) จุดหมาย
- 4) คุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 5) โครงสร้างหลักสูตร
- 6) สาระการเรียนรู้พื้นฐาน
- 7) สาระการเรียนรู้/รายวิชาเพิ่มเติม
- 8) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 9) การจัดการเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้
- 10) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้
- 11) การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

2. สาระการเรียนรู้เพิ่มเติม กับรายวิชาเพิ่มเติม แตกต่างกันอย่างไร สาระการเรียนรู้เพิ่มเติมกับรายวิชาเพิ่มเติม เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีความเข้าใจกันในหลากหลายลักษณะ สร้างความไม่มั่นใจ รวมทั้งอาจปฏิบัติผิดพลาดโดยไม่เจตนา ดังนั้น กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ จึงมีความเห็นร่วมกันที่จะต้องสรุปแนวทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อให้สถานศึกษาพิจารณานำไปใช้ต่อไป โดยวิเคราะห์จากข้อความในเอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 หัวข้อ **การจัดหลักสูตร** “... นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถจัดทำสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นหน่วยการเรียนรู้ รายวิชาใหม่ ๆ รายวิชาที่มีความเข้มข้นอย่างหลากหลายให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยเลือกสาระการเรียนรู้จาก 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 –6 ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1–3 และช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4–6 และจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้หรือรายวิชานั้น ๆ ด้วย....” และหัวข้อ **สาระและ**

มาตรฐานการเรียนรู้ “..หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระ และมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งกำหนดไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นสำหรับเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพ สำหรับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้...” ทั้ง 2 หัวข้อข้างต้น มีความสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัด สรุปเป็นหลักการและความหมายดังนี้

1. ช่วงชั้นที่ 2-3 สถานศึกษาสามารถจัดทำ**สาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้เพิ่มเติมได้** ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

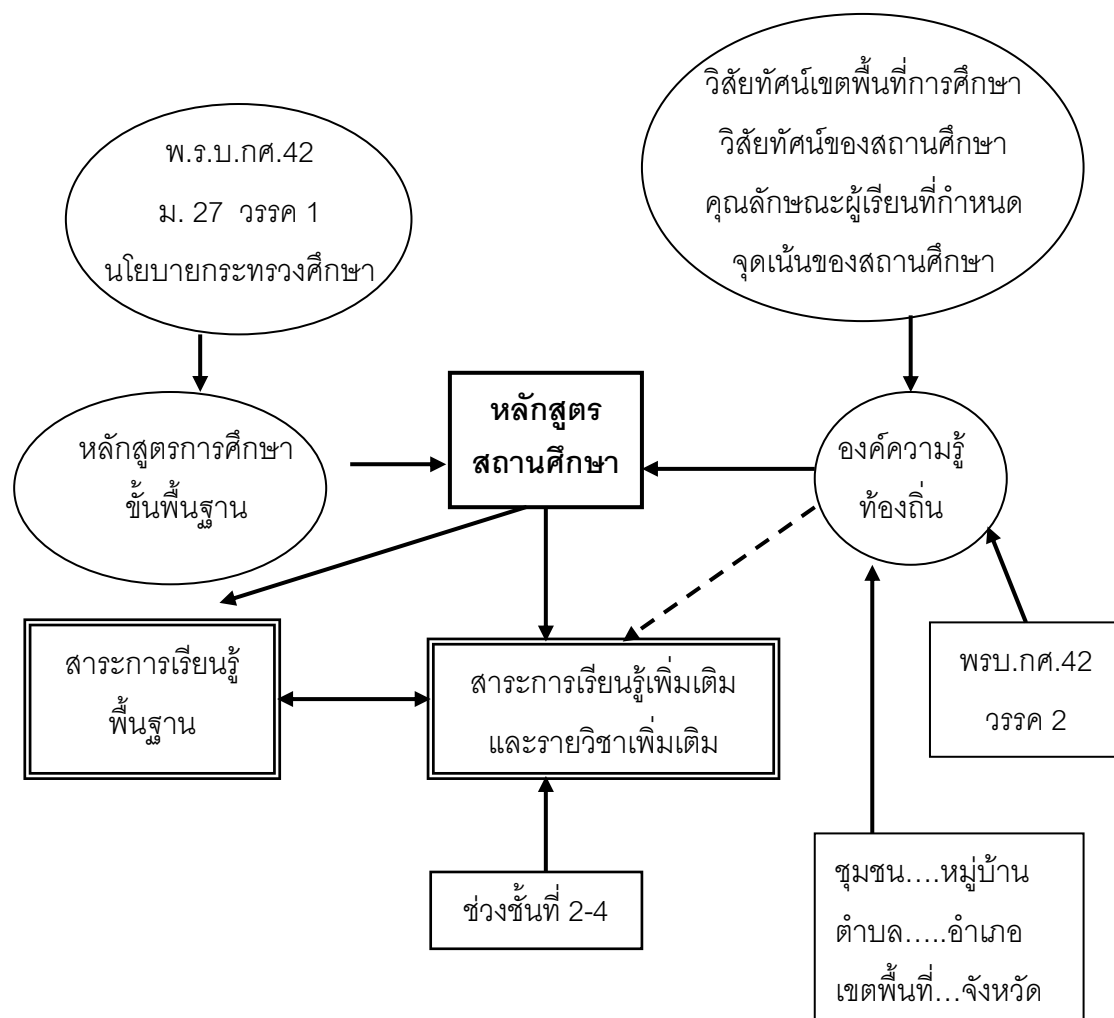
2. สาระการเรียนรู้เพิ่มเติม หมายถึง สาระ/เนื้อหาที่สถานศึกษากำหนดให้เรียนรู้เพิ่มเติมในช่วงชั้นที่ 2-3 จากสาระการเรียนรู้พื้นฐานของ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และอาจจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ขึ้นใหม่

3. ช่วงชั้นที่ 4 สถานศึกษาสามารถจัดทำ**รายวิชาและมาตรฐานการเรียนรู้เพิ่มเติม** ได้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

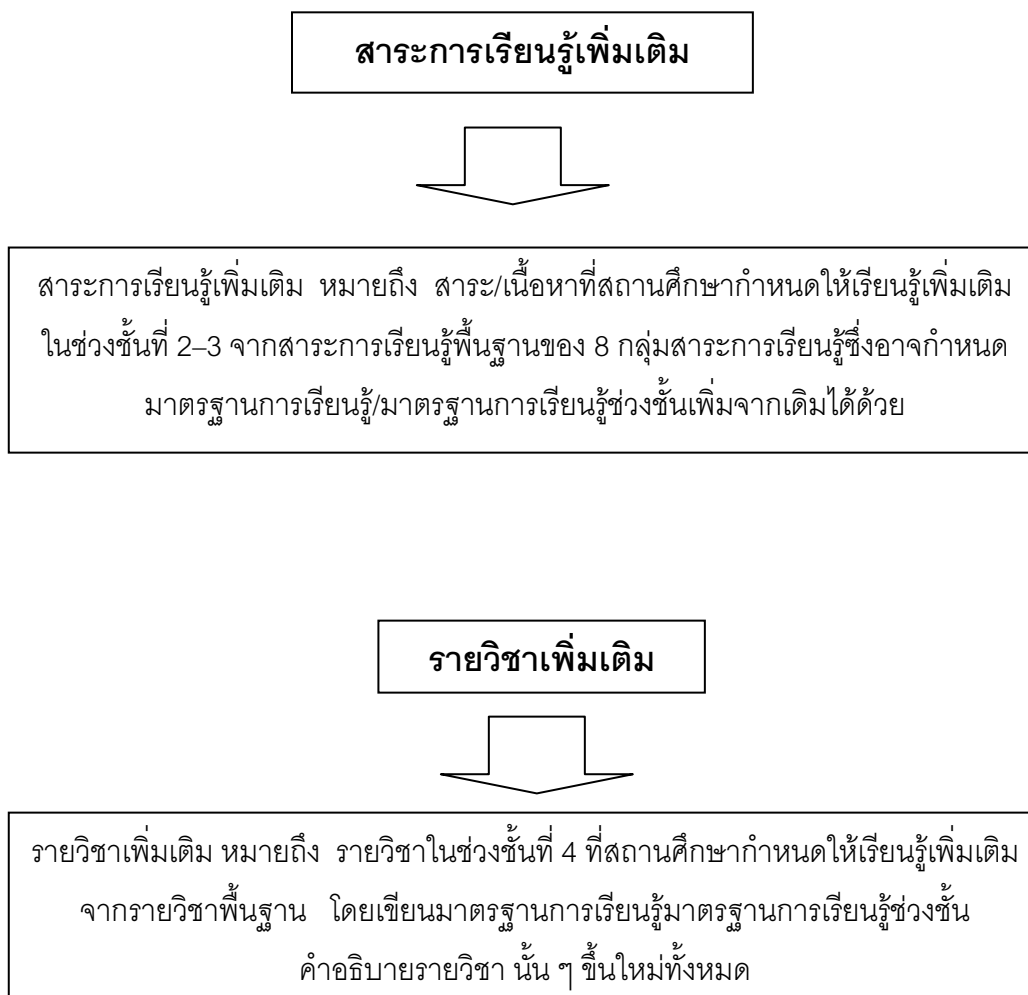
4. รายวิชาเพิ่มเติม หมายถึง รายวิชาในช่วงชั้นที่ 4 ที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นให้เรียนรู้เป็นการเฉพาะ และจัดทำมาตรฐานการเรียนรู้ (มฐ.สาระ+มฐ.ชช.)... คำอธิบายรายวิชาฯ ขึ้นใหม่ทั้งหมด

จากหลักการและความหมายดังกล่าว สรุปเป็นแผนภาพที่ 3 และ 4 ได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3 แสดงแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
อุดรดิตถ์ เขต 1

แผนภาพที่ 4 แสดงความหมายของสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม และรายวิชาเพิ่มเติม

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง แก่นหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน (วิจิต นันทสุวรรณ, 2528) ไม่ใช่กลับไปหาอดีต แต่หมายถึง การแสวงหามิติที่ก้าวหน้าโดยศึกษาประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ ด้วยคำว่า “ภูมิปัญญาไทย” (เสนห์ จามริก, 2529) บางท่านให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน (เสรี พงศ์พิศ, 2529) หรือที่เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา (ประเวศ วะสี, 2530) อีกนัยหนึ่งคือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ต่างจากองค์ความรู้ตรงที่ เรามีหนังสือ ทฤษฎี ความรู้มากมายอ้างอิงได้ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ผ่านขั้นตอน 3 อย่างคือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ต่างกัน ดังนี้

สามารถ จันทรสุรีย์ (2533) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งแนวกว้างแนวลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

อังกูล สมคะเนย์ (2534) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้แก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอดและกลั่นกรองกันยาวนาน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ภูมิปัญญาชาวบ้านในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม (อ้างอิงใน อังกูล สมคะเนย์, 2534) ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสังสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย

กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้ง 4 กลุ่มนี้ ปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ และทางด้านการอบรมสั่งสอน ซึ่งถ่ายทอดให้ชนรุ่นหลัง ๆ ที่ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญา

เสรี พงศ์พิศ (2529) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

ภูมิปัญญาเหล่านี้ สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือ ชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ

ประเวศ วะสี (2532) ได้สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีการบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534) อ่างใน กิตติพิศ ศิริสูตร (2538) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเป็นความรู้ เป็นข้อมูล เป็นเนื้อหาสาระ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัว ฯลฯ
 2. ภูมิปัญญาเป็นความเชื่อของสังคม โดยอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่า ถูกต้อง เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน
 3. ภูมิปัญญา คือ ความสามารถ หรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือป้องกันปัญหา เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว
 4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ เช่น เรือชนบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสะดวกสบายตามสภาพ เป็นต้น
 5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม เช่น การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตัวของคนต่าง ๆ ในครอบครัว จนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็นภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน
- สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ
1. เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย
 2. เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ หรือแนวทางในการแก้ปัญหา และป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิต
- รัตนะ บัวสนธิ (2533) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาในรูปของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งเป็น 2 วิธีการใหญ่ ๆ ดังนี้
1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นั่นคือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่น ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว
 2. ปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้สอนดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนแทน รวมทั้งให้ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย
- ดังนั้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในโรงเรียน มีหลายวิธี ได้แก่
1. ถ่ายทอดความรู้โดยตรงต่อครูผู้สอน
 2. ถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้กับนักเรียน
 3. ให้คำปรึกษา หรือ แนะนำให้กับครูผู้สอน
 4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนร่วมกับครูผู้สอน

ความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กำหนดความหมาย และขอบข่าย ภูมิปัญญาไทยไว้คือ

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการ สังคมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองร ประยุกต์ พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อให้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุล กับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุค สมัย

ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทยซึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่ออกมาขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การ แก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิ ปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิค ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเอง ในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้าน การตลาดการแก้ปัญหา ด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการ แปรรูปผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชน ท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทาง หัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพ ของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจาก สมุนไพร อันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการด้านการสะสมและบริหารกองทุน และสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบ สวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณการฟื้นฟูการเรียนรู้การสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีเข้า

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนการดำเนินงานใด ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญ และมีความจำเป็นต่อการดำเนินการนั้น ๆ อันจะเป็นแรงผลักดันให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพ บรรลุตามประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

กล่าวถึง ด้านการจัดการศึกษาของรัฐเช่นเดียวกัน เมื่อได้จัดการศึกษาในระบบโดยมีโรงเรียนจัดการสอนแยกออกมาจากที่วัดเคยดำเนินการ จึงเป็นการแยกโรงเรียนจากชุมชนโดยสิ้นเชิง โรงเรียนที่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นระดับต้นจนถึงระดับปลายต่างก็เป็นเพียงรูปแบบที่มีฐานะอยู่ในด้านเดียวของกระบวนการศึกษาคือ ทำหน้าที่ให้การศึกษাজัดสรรในด้านสัญญาณ

ของวิชาการเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่า บรรยาการการจัดการศึกษาแบบนี้ มีอิทธิพลส่งเสริมให้เกิดการติดยึดในความเป็นผู้ให้และผู้รับอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2528) ได้ให้ความเห็นว่า トラบโดที่รัฐชี้แจงจำกัดการจัดการศึกษาโดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา トラบนั้นก็ต้องทุ่มเทงบประมาณให้มากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งรัฐบาลเองก็ประสบปัญหาในการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจและปัญหาการว่างงาน ดังนั้น รัฐบาลจึงควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งจะเป็นไปได้นั้น ข้าราชการต้องลดความเป็นข้าราชการ ต้องมองเห็นคุณค่าของประชาชน และเคารพความเป็นมนุษย์ที่มีความเท่าเทียมกันเสียก่อน ไม่ว่าจะประชาชนในชนบทหรือในสลัมนั้นหมายความว่า ประชาชนทุกระดับ จะต้องเรียนรู้และเคารพซึ่งกันและกันว่า ทุกคนมีความสามารถและมีคุณค่าและควรมีตัวแทนฝ่ายพระเข้ามาช่วย เพราะในสมัยก่อนที่มีโรงเรียนของรัฐ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ประชาชนมีการให้ทาน รักษาศีล-ภาวนา ดังนั้น เมื่อวัดมีปัญหาหรือต้องการที่จะทำ กิจกรรมใด ๆ ก็ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือมาก เนื่องจากความศรัทธาและการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากจะเป็นไปในลักษณะคณะกรรมการ ผู้อุปการะ ผู้รับบริการแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นทรัพยากรในท้องถิ่นที่สำคัญ สามารถนำมาช่วยให้ความรู้ทางด้านอาชีพของท้องถิ่นในฐานะวิทยากรได้

พิภพ ธงไชย (2528) สรุปว่า การจัดการศึกษาในปัจจุบัน รัฐเป็นผู้จัดฝ่ายเดียว ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายหรือทิศทาง ดังนั้น การศึกษากับการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ การที่ประชาชนสามารถกำหนดปัญหา นโยบายและแนวทางบริหารการศึกษาด้วยกลุ่มของเขาเอง

ประกอบ คูปรรัตน์ (2528) นำเสนอในบทนำของบทความประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการศึกษาว่า ตั้งแต่เริ่มการจัดการศึกษายุคใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน นับว่าได้ขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปกว้างไกล ถ้าจะนับดูความสำเร็จการจัดการศึกษาของประเทศจากจำนวนประชากรที่กำลังได้รับการศึกษา อาจจะกล่าวได้ว่า ช่วง 100 ปี แห่งการพัฒนาศึกษาสมัยใหม่ (Modern Education) ประเทศไทยได้ก้าวหน้าไปพอสมควร แต่เมื่อพิจารณาถึงเชิงคุณภาพแล้ว การศึกษาประเทศไทยได้เติบโตขึ้นพร้อมกับปัญหานานับประการ ปัญหาที่สำคัญที่สุด คือ ปัญหาการจัดการศึกษาที่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนและประเทศจริงจังกการจัดการศึกษา โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หากจัดให้เหมาะสมแล้วแน่นอนว่าย่อมยังประโยชน์อย่างมาก เช่น

1. ชาวบ้านในฐานะเจ้าของการศึกษา ย่อมรู้ดีว่า เขาและบุตรหลานต้องการอะไรจากระบบการศึกษาและอะไรที่เขาไม่ต้องการ เช่น เกษตรกรย่อมรู้ดีว่าเขาต้องการอะไรเพื่อพัฒนาการเกษตรของเขา

2. ก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจมีส่วนร่วมในชุมชนที่ตนอยู่อาศัยซึ่งจะนำไปสู่ความรับผิดชอบและเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานของประชาชนในแง่การเมืองช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในการปกครองตนเอง

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้มีโอกาสดำเนินกิจการด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะทำให้ประชาชนตระหนักถึงน้ำพักน้ำแรงของพวกเขาคือต้องนำมาเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ซึ่งจะเป็นตัวควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ก่อให้เกิดการวางแผนอย่างรอบคอบและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน หรือสังคม

4. เป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อการจัดการศึกษามากขึ้น สุวัฒน์ มุทรมธา (2524) กล่าวว่า ประชาชนให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนโดยการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะในการเรียนการสอน และปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน สนับสนุนด้านการเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เป็นกรรมการ วิทยากรในการเรียนการสอนและประชาสัมพันธ์โรงเรียน นอกจากนั้น ในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน ได้แก่ การบริการด้านสุขภาพ การฝึกอาชีพ การส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมเพื่อการอ่านออกเขียนได้ กิจกรรมนันทนาการ บริการห้องสมุด บริการข่าวสารความรู้ การส่งเสริมประชาธิปไตยและการใช้อาคารสถานที่วัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียน เพื่อกิจกรรมของชุมชน

เมื่อประมวลเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนก็สามารถสรุปได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

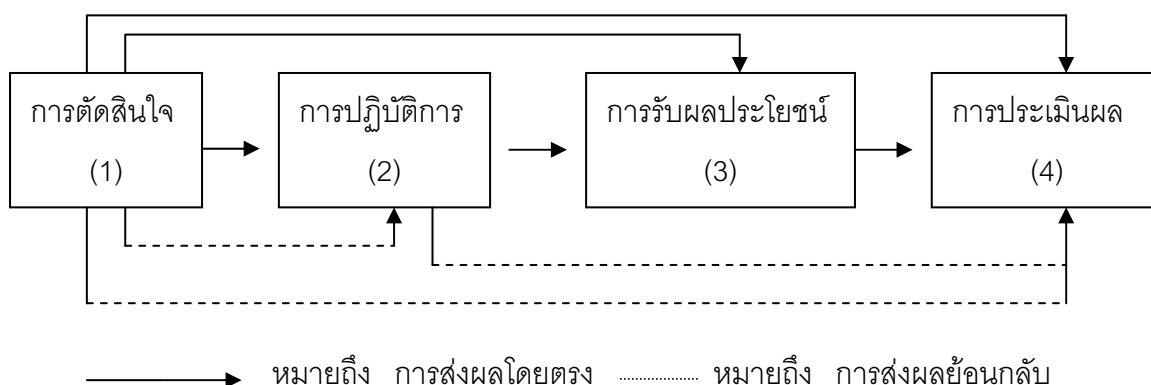
ก. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการสนับสนุน เช่น

1. ร่วมเป็นกรรมการ
2. ร่วมประชุม
3. ร่วมให้ความคิดเห็น
4. ร่วมตัดสินใจ
5. ร่วมแก้ปัญหา
6. ประชาสัมพันธ์โรงเรียน
7. ร่วมบริจาคเงิน
8. ร่วมบริจาควัสดุอุปกรณ์

9. ร่วมแรงงาน
 10. ร่วมเป็นวิทยากร
 11. ร่วมงานที่โรงเรียนจัดขึ้น
 12. ให้โรงเรียนใช้อาคารสถานที่
- ข. ลักษณะการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการจากโรงเรียน เช่น
1. รับบริการเพื่อการอ่านออกเขียนได้
 2. ใช้บริการห้องสมุด
 3. รับบริการข่าวสารความรู้
 4. รับบริการส่งเสริมอาชีพ
 5. ยืมวัสดุสิ่งของ
 6. รับบริการเพื่อสุขภาพอนามัย
 7. ใช้อาคารสถานที่
 8. ร่วมกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา

นอกจากนี้ในแนวคิดของการพัฒนาประเทศไทยปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชนโดยเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-Government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจได้เพียงอย่างเดียว ยังใช้ในการตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาดังกล่าว ซึ่งจะเห็นว่า การตัดสินใจนั้น เกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ และการประเมินผลด้วยเหมือนกันโดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลจากการปฏิบัติการและผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed-back) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการ กลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย ดังแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 แสดงแนวคิดสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ (2527) จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วม มี 4 ขั้นตอนคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กันโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้น มุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาเป็นผู้ที่มีบทบาทในทุก ๆ เรื่อง ไม่ใช่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา นอกจากนั้น

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่องรวมกันให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยทั้งเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ต่อไป

ดังนั้น จะเห็นว่า ในการดำเนินงานด้านการศึกษาและงานพัฒนาประเทศจำเป็นต้องยึดถือหลักการมีส่วนร่วมเข้ามามีบทบาทและประยุกต์ใช้อย่างมีคุณค่า โดยเฉพาะในสภาวะการณ์ปัจจุบัน การจัดการศึกษามีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ในรูปของคณะกรรมการแต่ละเขตพื้นที่ การศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วยตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ร่วมกันจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาาระดับคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับเจตนารมณ์และข้อกำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 รวมทั้งแนวนโยบายการปฏิรูปการศึกษา

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เริ่มเป็นที่รู้จักของนักวิจัยในประเทศไทย โดยหลายฝ่ายที่ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนา ต่างก็ให้ความสนใจนำวิธีวิจัยนี้มาปฏิบัติ และประยุกต์ใช้กันมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีความเข้าใจเรื่องนี้น้อยไม่ตรงกันนักทีเดียว ทั้งนี้ เพราะในเรื่องของระเบียบวิธีวิจัยนี้มีความสำคัญอยู่ 2 คำ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) และปฏิบัติการ (Action) ซึ่งคำ 2 คำนี้ ก่อให้เกิดความเข้าใจไขว้เขว เมื่อนำวิธีการวิจัยนี้ไปเปรียบเทียบกับระเบียบวิธีวิจัยอีก 2 ประเภทคือ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยที่นักวิจัยกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมคือการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนั่นเอง ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงระเบียบวิธีวิจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นทั้ง 2 ลักษณะ กล่าวคือ เป็นทั้งการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ต่างก็มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนั้น เป็นการศึกษาชุมชน โดยให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งเป็นผู้ร่วมวิจัยด้วย แต่ไม่มีการปฏิบัติการใด ๆ และยังไม่มีการนำไปประยุกต์แก้ปัญหา สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ยังคงเป็นการวิจัยแบบดั้งเดิมที่ผู้วิจัยเป็นศูนย์กลางของการวิจัย กล่าวคือ เป็นกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยจะเลือก หรือกำหนดกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้พิจารณาว่า ดีและเหมาะสมแล้ว จากนั้นก็นำกิจกรรมนั้น ๆ มาทดลองปฏิบัติการว่าใช้ได้หรือไม่ ตามสมมติฐานของผู้วิจัยโดยผู้วิจัย

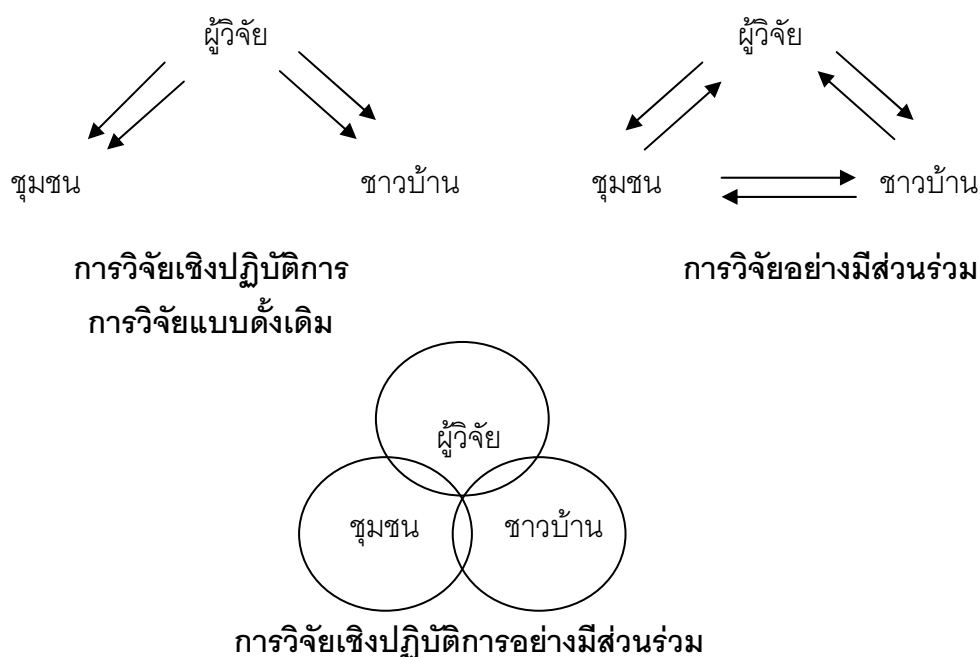
จะกำหนดเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผล ตลอดจนควบคุมแนวทางการปฏิบัติและนำผลนั้นมาปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมดำเนินงาน แล้วนำไปทดลองใช้ใหม่ จนกว่าจะได้ผลที่ผู้วิจัยพึงพอใจ จากนั้น ก็จะนำไปใช้และเผยแพร่ต่อไป ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้อาจมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมก็ได้

สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น เป็นการรวมทั้งการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการเข้าด้วยกัน กล่าวคือ เป็นการวิจัยที่เป็นการพยายามศึกษาชุมชนโดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ปัญหา วางแผนดำเนินงาน เพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติการตามแผนและติดตามประเมินผล ทั้งนี้ ในการดำเนินการวิจัยทุกชั้นทุกตอน ชาวบ้าน ประชาชน หรือสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

คำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นอีกคำหนึ่งที่บรรดานักวิชาการและนักปฏิบัติทั้งหลายมีความเข้าใจแตกต่างกัน เพราะคำนี้มีความหมายที่หลากหลาย อาทิเช่น การที่ประชาชนในหมู่บ้านมาร่วมแรงร่วมใจในการสร้างสะพานของหมู่บ้าน หรือการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจากหน่วยงานกระทรวงใด เข้าไปขอให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่รัฐมีนโยบายคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ในความหมายอีกมุมหนึ่ง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมลักษณะนี้ ยังไม่จัดว่าเป็นการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในความหมายของนักพัฒนาแนวใหม่ ซึ่งเป็นความหมายในส่วนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนั้น การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน สมาชิกของชุมชน กับผู้วิจัย ผู้ปฏิบัติการ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันประเมินปัญหาความต้องการของชุมชน (Need Assessment) ร่วมกันในการวิเคราะห์สภาวะการณ์ปัจจุบันว่าชุมชนมีปัญหาและข้อบกพร่องข้อบกพร่องในเรื่องใดบ้าง แล้วร่วมกันระบุปัญหา ต่อจากนั้น ก็มีการศึกษาหาแนวทางในการแก้ปัญหามีการสำรวจทรัพยากรในชุมชน ซึ่งรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มีการวางแผนในการแก้ปัญหา ดำเนินการติดตามผลและสุดท้าย คือ การประเมินผล ซึ่งงานทั้งหมดเป็นการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากชาวบ้าน ประชาชน สมาชิกชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนในกระบวนการตัดสินใจตลอดกระบวนการ ดังแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 แสดงความแตกต่างในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย ผู้ถูกวิจัย และชุมชนในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

วงจรในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม หัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จะต้องประกอบด้วยวงจรหลักสำคัญ 3 วงจร คือ การศึกษาวิเคราะห์ปัญหา การสำรวจและการลงมือปฏิบัติ ซึ่งในแต่ละวงจรจะมีข้อคำถามที่เป็นแนวทางและประเด็นสำคัญในการคิดและการดำเนินการวิจัยแตกต่างกัน ดังนี้

วงจรที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ปัญหา ขั้นนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ ข้อเท็จจริงในสังคมและชุมชนในวงจรนี้ ผู้วิจัยจะต้องถามตนเองและกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางในการคิดและปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

- เราและคนในชุมชนรู้สึกอย่างไรต่อปัญหา ต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ หรือต่อความต้องการของชุมชน
- สถานการณ์ในขณะนี้เป็นอย่างใดและผลที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์นั้นคืออะไร
- ทำไม และอะไร คือสาเหตุของปัญหา หรือของความต้อการนั้น

- ใครเป็นผู้กล่าว หรือผู้ระบุปัญหานั้น
- อะไรคือสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในชุมชน (อะไรที่น่าจะเกิดขึ้น ความต้องการ และวัตถุประสงค์)
- เราต้องการอะไร และต้องการจะเรียนรู้อะไร

วงจรนี้เป็นการศึกษาสภาพของชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ ความต้องการของชุมชน รวมทั้งสาเหตุ

วงจรที่ 2 ขั้นการสำรวจและค้นหาความรู้ข้อเท็จจริงเพิ่มเติม คำถามที่ควรจะถามในขั้นตอนนี้ คือ

- อะไรที่สำคัญและจำเป็นที่เราควรจะมีเพิ่มเติม ซึ่งอาจจะเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อมูลต่าง ๆ
- ทำไม และเหตุผล
- ใครเป็นคนกล่าว
- เราจะค้นหาข้อมูล ข้อเท็จจริง เพิ่มอย่างไร
- อะไรคือความเสี่ยงในเรื่องนี้
- ทักษะอะไรที่เราต้องการพัฒนาใหม่เพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติ

ดำเนินการ

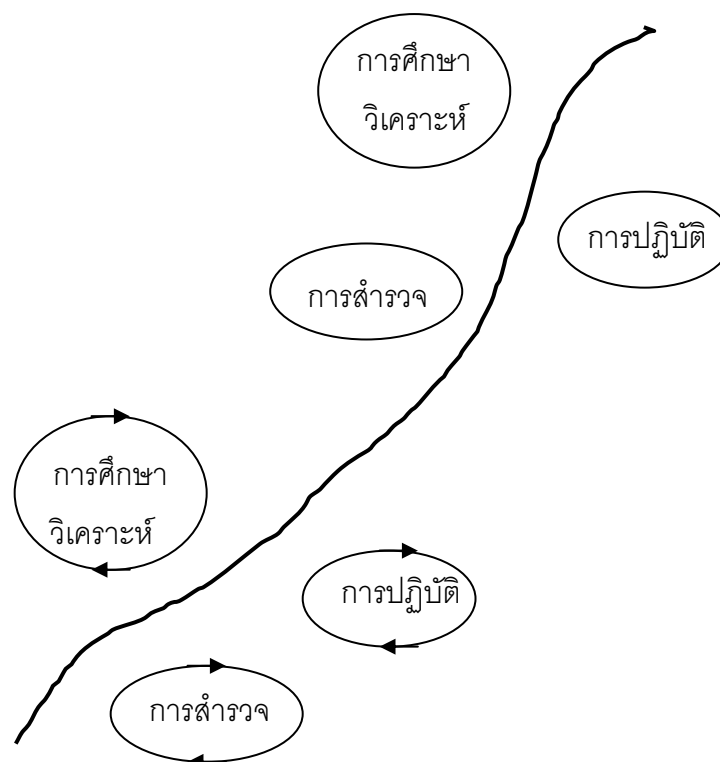
- ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ ที่ได้มาใหม่นี้ หมายถึงอะไร มีความหมายอย่างไร

วงจรที่ 3 การลงมือปฏิบัติ เป็นขั้นของการลงมือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คำถามที่สำคัญในวงจรนี้ คือ

- เราสามารถทำอะไรได้บ้างเกี่ยวกับปัญหา หรือความต้องการนั้น ๆ
- จะทำอย่างไร เมื่อไหร่ และที่ไหน
- อะไรบ้างที่จะเป็นปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงาน
- ใครทำอะไรได้บ้าง
- จะรู้ได้อย่างไรว่า จะประสบความสำเร็จ
- แนวโน้มจากการดำเนินงานนี้จะก่อให้เกิดปัญหาใหญ่อะไรบ้าง
- มีการแลกเปลี่ยนแนวคิด ประสานการกับบุคคลอื่นอย่างไรบ้าง

ผังแผนภาพที่ 7

แผนภาพที่ 7 แสดงวงจรในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

วงจรทั้ง 3 วงนั้น เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการวิจัยขึ้น จากแผนภาพ แสดงให้เห็นวัฏจักรของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ที่มีลักษณะเป็นพลวัตร กล่าวคือ เมื่อลงมือปฏิบัติการ หรือเริ่มดำเนินการแล้ว ไม่ใช่ว่า เมื่อปัญหาได้รับการแก้ไขแล้วก็ถือว่า จบและสิ้นสุดแต่จำเป็นต้องมองปัญหาใหม่ที่จะอาจเกิดขึ้นได้อีก จะต้องพยายามวิเคราะห์การกระทำและสถานการณ์ที่เพิ่มผ่านมา ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดการกระทำและการปฏิบัติการใหม่ ในลักษณะวงจรของการคิด การค้นพบ การปฏิบัติเรื่อยไป จนกว่ากลุ่ม หรือชุมชนจะคงอยู่ได้ด้วยตนเอง

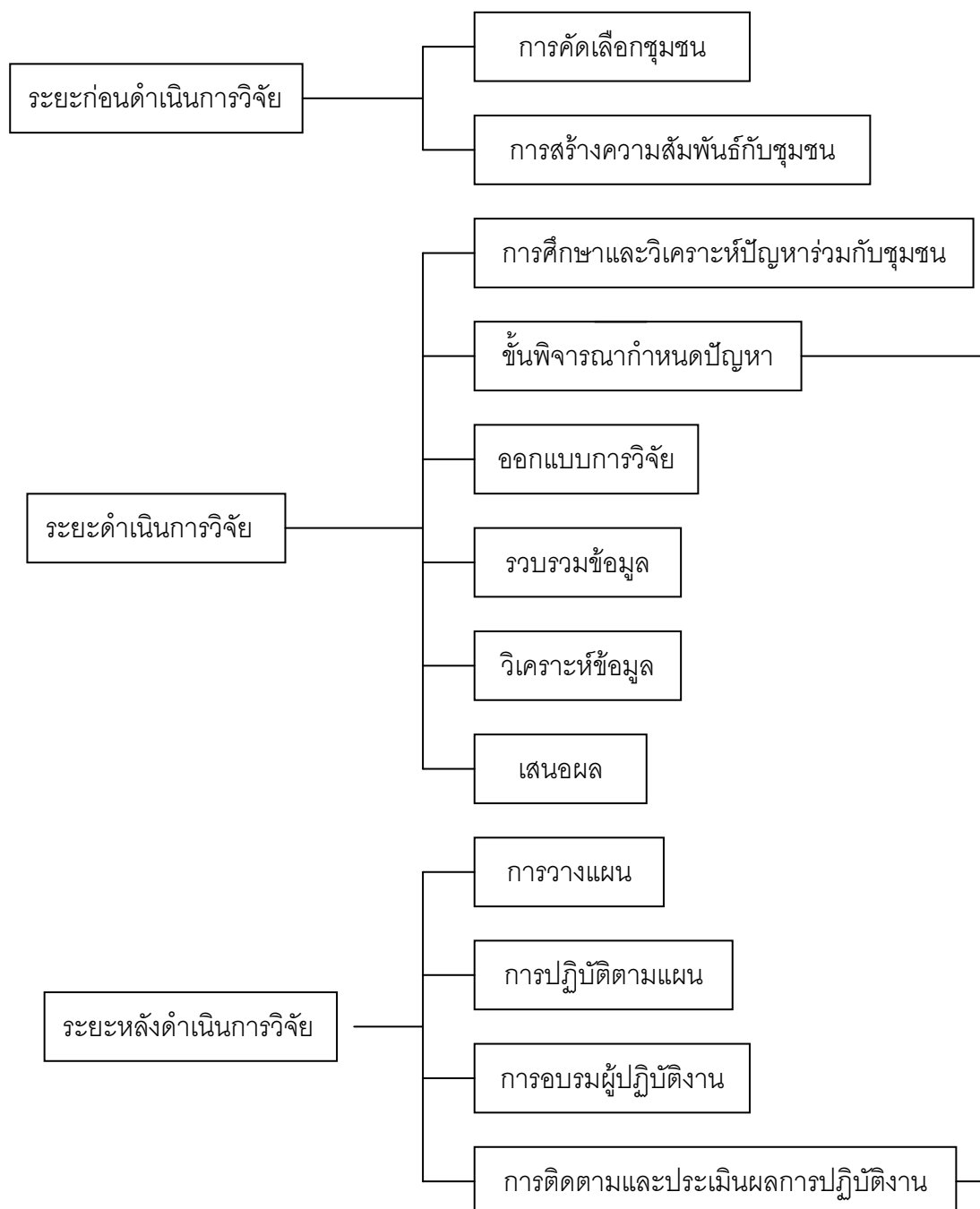
ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม วงจรทั้ง 3 วงนี้เป็นหัวใจสำคัญจึงแบ่งระยะของกระบวนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะคือ ระยะก่อนดำเนินการวิจัย (Pre-Research Phase) ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) และระยะหลังการวิจัย (Post-Research Phase) การแบ่งระยะต่าง ๆ ของการวิจัยออกเป็น 3 ระยะนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้มีความชัดเจนสำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติเท่านั้น แต่ในการปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยอาจจะไม่ง่ายเหมือนการนำเสนอ ทั้งนี้ เพราะขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันใน

ระยะเวลาเดียวกันก็ได้ แต่บางครั้ง หรือในบางขั้นตอน อาจจะต้องมีการกระทำในขั้นตอนหนึ่งก่อน แล้วจึงจะเริ่มดำเนินการในขั้นตอนต่อไป หรือบางครั้งอาจจะย้อนมาเริ่มต้นใหม่ก็ได้

การวิจัยนี้ เป็นทั้งการวิจัยและพัฒนา กล่าวคือ เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาและเป็นวิจัยในงานพัฒนา เพราะในการวิจัยนี้ ผู้วิจัย นักพัฒนาเป็นผู้นำทางร่วมกับชุมชน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชน องค์กรของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหา มีความรับผิดชอบในชุมชนของตนได้ ก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง ซึ่งการที่จะดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ดังกล่าวไม่สามารถกระทำได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว ดังนั้น เราจึงไม่สามารถกำหนดกรอบระยะเวลาที่ตายตัวได้ ด้วยเหตุนี้ ก่อนที่ท่านจะลงมือดำเนินการวิจัยประเภทนี้ ขอให้สำนึกถึงแนวความคิดที่สำคัญ ๆ ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้และดังแผนภาพที่ 8

- เน้นการแก้ปัญหา
- ยึดปัญหาในชุมชนเป็นหลัก หรือศูนย์กลางในการวิจัย
- เป็นการทำงานเพื่อชุมชน และมุ่งพัฒนาประชาชน

แผนภาพที่ 8 แสดงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

โดยสรุปแล้ว ถึงแม้ว่า แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะถูกใช้ในการพัฒนาชุมชนเป็นหลักก็ตาม แต่ก็สามารถประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้เช่นกัน เพราะหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มุ่งส่งเสริมให้บุคคลในสังคมได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองเป็นการปลูกจิตสำนึกความตระหนักตื่นตัวที่จะแก้ไขปัญหาที่เป็น อยู่อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนเกิดความมั่นใจ เชื่อมมั่นในตนเอง หรือหมู่คณะ แสดงออกซึ่งความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อการศึกษาและการพัฒนาดำเนินไปพร้อมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

รัตนะ บัวสนธิ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัย พบว่า มีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน มีระดับความสัมพันธ์ที่ดี โดยขึ้นอยู่กับบุคคลหลักคือ ผู้บริหารโรงเรียน และตามที่หลักสูตรแม่บทได้กำหนดแนวทางโดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชนได้ ผลจากการสนทนากลุ่มสมาชิก ผู้ร่วมสนทนาช่วยกันกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการวัดประเมินผลการเรียน ในเรื่องของนโยบายที่กำหนดจากส่วนกลาง เป็นอุปสรรคสำคัญทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียน มีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนั้น พื้นฐานทางความใส่ใจทางวิชาการของครูที่แตกต่างกัน ก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลต่างกัน ในปีเดียวกัน

อังกุล สมคะเนย์ (2535) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาหลักสูตรที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม เรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในท้องถิ่นด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างเทคนิคมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ปัญหาที่พบคือ ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบายเพียงพอ ตลอดจนผู้บริหารและครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

เพ็ญจันทร์ ธนาวิภาศ (2536) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาของการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดกรมสามัญศึกษา พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานคือ โรงเรียนขาดความพร้อมด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณไม่เพียงพอ และครูขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดเก็บข้อมูล

วิจิตร ไชยศิลป์ (2537) ได้ทำการสำรวจการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน พบว่า สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีการพัฒนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มทักษะ (ภาษาไทย) ด้วยวิธีการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม ปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้ว และจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานคือ ครูผู้สอนในระดับเดียวกัน ส่วนการจัดทำรายละเอียดเนื้อหาวิชาขึ้นมาใหม่ พบว่า มีการดำเนินการค่อนข้างน้อย และดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มทักษะภาษาไทยและคณิตศาสตร์ ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรที่พบสอดคล้องกับการศึกษาของ เพ็ญจันทร์ ธนาวิภาศ (2536) กล่าวคือ โรงเรียนขาดเอกสาร หรือแหล่งความรู้สำหรับให้ครูศึกษาค้นคว้า ขาดวัสดุและงบประมาณในการดำเนินงาน

กิตติพศ ศิริสูตร (2538) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลของการศึกษาสอดคล้องกับวิจิตร ไชยศิลป์ (2537) กล่าวคือ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น อยู่ในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริมการปรับปรุง และเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนส่วนการจัดทำสื่อการเรียนการสอนการจัดทำ

เนื้อหาวิชาและรายวิชาขึ้นใหม่นั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากครูผู้สอนไม่มีความรู้ ความเข้าใจ และไม่มีเวลาในด้านการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ได้รับการติดต่อโดยตรงจากครูผู้สอนและปราชญ์ชาวบ้านทุกคนมีความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อและเรื่องเกี่ยวกับแนวปฏิบัติเทคโนโลยีชาวบ้าน ส่วนวิธีการถ่ายทอดความรู้ หรือประสบการณ์ ใช้การถ่ายทอดความรู้และแนะนำครูผู้สอนให้นำไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นคือ งบประมาณไม่เพียงพอผู้บริหารและครูในโรงเรียนไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นนอกจากนั้น บุคลากรในโรงเรียนไม่มีเวลาพอที่จะดำเนินการในเรื่องนี้

กรมวิชาการ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัย พบว่า

1. แนวคิดของผู้บริหารและครูผู้สอนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน

1.1 แนวคิดของผู้บริหาร ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2 ใน 6 ให้แนวคิดว่าการจัดการเรียนการสอนควรให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม และการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียน (5 คน) ผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความรู้ เรื่องของท้องถิ่นดี สามารถจะสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ได้ดีกว่าครูผู้สอน และช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น มีโอกาสเลือกเรียนในสิ่งที่ตนถนัดและสนใจมากยิ่งขึ้น ทั้งยังได้รับประสบการณ์ตรงจากผู้ที่มีประสบการณ์ (4 คน) ส่วนผู้บริหารโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา 1 ใน 2 (4 คน) ให้แนวคิดที่ว่า ที่โรงเรียนดำเนินการ เพราะต้องการจะสืบทอดองค์ความรู้ที่มีคุณค่าของท้องถิ่น ให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ศึกษาและต้องการจะจรรโลงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นให้คงไว้

1.2 แนวคิดของครูผู้สอน ครูผู้สอนโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 1 ใน 4 (3 คน) ให้แนวคิดว่าการนำผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน นั้น ความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับสอดคล้องกับชีวิตจริง ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้คงไว้ เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างชุมชน บ้าน วัดและโรงเรียน ส่วนครูผู้สอนโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา 1 ใน 2 (4 คน) มีแนวคิดว่าเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงไว้ และช่วยให้นักเรียนมีความผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น

2. การดำเนินงานของโรงเรียนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการพัฒนาหลักสูตร และจัดการเรียนการสอน

จากการสอบถามผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษา 21 โรงเรียน พบว่า วิธีที่โรงเรียนดำเนินการ ได้แก่

- 1) การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาช่วยในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน
- 2) การให้นักเรียนออกไปศึกษาและฝึกงานที่บ้าน หรือสถานประกอบการของผู้รู้
- 3) การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาช่วยสอน
- 4) การนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอน
- 5) การให้นักเรียนไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่น แล้วนำมาจัดการเรียนการสอน
- 6) การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรืออุทยานการศึกษา

3. ความคิดเห็นของผู้รู้ในท้องถิ่น จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้รู้ในท้องถิ่น 50 คน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ความช่วยเหลือที่โรงเรียนให้ชุมชน ชุมชนให้โรงเรียน และการถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน สรุปได้ผล ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผู้รู้ในท้องถิ่น ทั้งหมด (ร้อยละ 100) เห็นด้วยที่หลักสูตรเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน โดยให้เหตุผลว่าการจัดการเรียนการสอนจะได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป

3.2 ความช่วยเหลือที่โรงเรียนให้ชุมชนผู้รู้ในท้องถิ่น ร้อยละ 54 ได้รับคำแนะนำในเรื่องวิทยาการสมัยใหม่ ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่ให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น รองลงไป ร้อยละ 46 ได้รับการช่วยเหลือในการจัดพิธีงานต่าง ๆ เช่น งานศพ งานบวชนาค และงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่

3.3 ความช่วยเหลือที่ชุมชนให้โรงเรียน ความช่วยเหลือที่ชุมชนให้โรงเรียนมี 2 ลักษณะคือ ความช่วยเหลือด้านเงิน วัสดุ สิ่งของ แรงงาน และด้านความคิด โดยผู้รู้ส่วนใหญ่ ร้อยละ 76 ให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ทำขึ้นอยู่ เช่น การทำปุ๋ยหมัก ทำแก๊สชีวภาพ การกรีดยาง การทำดอกไม้ การรำมโนราห์ การทำขนมพื้นบ้าน สมุนไพรธรรมชาติ การขยายพันธุ์พืช การเล่นดนตรีพื้นบ้าน และดนตรีสากล รองลงไป ร้อยละ 22 บริจาคสิ่งของ เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนและจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

3.4 การถ่ายทอดความรู้วิชาที่นำผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน ได้แก่ กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ (ชั้นประถมศึกษา) วิชาศิลปศึกษา การงานและวิชาชีพ (รายละเอียดเลือกเสรีในชั้นมัธยมศึกษา) โดยเนื้อหาวิชาที่นำผู้รู้มาร่วมสอนมากที่สุด 5 อันดับแรก ได้แก่

- * การจักสาน/หัตถกรรม
- * ดนตรีพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน
- * การทำการเกษตร
- * การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ
- * ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น

ด้านการสอน ผู้รู้ในท้องถิ่น ร้อยละ 24 เน้นในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น ร้อยละ 20 เน้นให้เห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น และนำมาทำให้เกิดประโยชน์

ความตั้งใจเรียนของนักเรียน ผู้รู้ในท้องถิ่น ร้อยละ 64 ให้ความเห็นว่า นักเรียนที่เรียนด้วยมากกว่าครึ่งหนึ่งตั้งใจเรียน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะ ความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับสามารถนำไปปฏิบัติและเป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพได้

ปัญหาอุปสรรค ผู้รู้ในท้องถิ่น ร้อยละ 90 ให้ความเห็นว่า ไม่มีปัญหา

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการติดตามผลการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544

กรมวิชาการ (2545) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การติดตามและประเมินผลการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนนาร่อง ผลการวิจัย พบว่า

1. การเตรียมความพร้อมให้กับบุคลากร โรงเรียนนาร่องส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 90) ใช้วิธีการประชุมชี้แจง/อบรมผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนซึ่งบุคลากรส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในระดับมาก

2. โรงเรียนนาร่องส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 77) ได้ดำเนินงานจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานตามลำดับ ดังนี้

- 1) วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้
- 2) กำหนดสาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/รายภาค
- 3) จัดทำคำอธิบายรายวิชาและหน่วยการเรียนรู้

4) ตรวจสอบความสอดคล้องของหน่วยการเรียนรู้กับวิสัยทัศน์ จุดหมายและโครงสร้างหลักสูตร

5) ขออนุมัติหลักสูตร

6) จัดทำแผนการเรียนรู้ เตรียมสื่อ/แหล่งการเรียนรู้และการวัดประเมินผล

7) นำไปใช้

8) นิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินและรายงานผลการใช้

3. สภาพปัจจุบันการดำเนินงานโดยทั่วไปของโรงเรียนนาร่องส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 80) ได้ดำเนินงานเรียบร้อยแล้วในเรื่องการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายการจัดการศึกษากำหนดโครงสร้างหลักสูตรและจัดสรรส่วนเวลาเรียน กำหนดคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ส่วนการดำเนินงานในเรื่องการกำหนดสาระของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการจัดทำสาระการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น พบว่า โรงเรียนนาร่องส่วนใหญ่ (ร้อยละ 30-35) ได้ดำเนินงานไปจนถึงขั้นการจัดทำผลการเรียนรู้และกำหนดรายวิชา เวลาเรียนแล้วทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และทุกกลุ่ม (มากกว่าร้อยละ 96.8) คาดว่าจะแล้วเสร็จทันเปิดสอนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545

4. ข้อมูลสารสนเทศ ที่โรงเรียนนาร่องนำมาใช้ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาสูงสุด คือ ข้อมูลด้านบุคลากรและอาคารสถานที่ของสถานศึกษา รองลงไปคือ ความต้องการของผู้ปกครอง/ชุมชน ข้อมูลที่ยังนำมาใช้น้อยที่สุดคือ ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น/วิทยากรภายนอก และโรงเรียนได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชุมชนรับรู้และขอความร่วมมือในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาด้วยวิธีการประชุมชี้แจง และแจกเอกสารเผยแพร่ ซึ่งคณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาสูงสุด คือ การวางแผนกำหนดนโยบาย/จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา และการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

5. ปัญหาที่พบในการดำเนินงานส่วนใหญ่คือ เรื่องของระยะเวลาที่ไม่เพียงพอในการจัดทำ รองลงไป คือ การขาดอัตรากำลัง/บุคลากรไม่เพียงพอ และขาดความรู้ความเข้าใจความไม่ชัดเจนในการดำเนินงานบางเรื่อง ความช่วยเหลือที่โรงเรียนต้องการสูงสุดคือ คำแนะนำและการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง รองลงไป คือ การสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์และเทคโนโลยี ตลอดจนเอกสารความรู้ คู่มือต่าง ๆ

6. ข้อเสนอแนะ เพื่อให้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามีประสิทธิภาพคือ ควรมีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีการตรวจสอบ กำกับ ติดตามการปฏิบัติงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง สม่่าเสมอและควรให้ความรู้ในกระบวนการจัดทำที่ชัดเจนให้เข้าใจตรงกัน พร้อมกับมีเอกสาร ตัวอย่างให้ศึกษาล่วงหน้า และให้มีเวลาในการเตรียมการ 1 ปี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546) ได้สรุปผลการนิเทศ ติดตาม ประเมินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 มีข้อสรุป คือ

1. ความคิดเห็นด้านการจัดหลักสูตรสถานศึกษา

1.1 วิธีการบริหารจัดการของฝ่ายบริหารในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

- 1) การบริหารจัดการเป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 85.90
- 2) ไม่เป็นระบบ คิดเป็นร้อยละ 9.10
- 3) ไม่แน่ใจ คิดเป็นร้อยละ 5.00

1.2 การมีส่วนร่วมของคณะครูในโรงเรียน

- 1) ครูทุกคนมีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตรทุกขั้นตอน คิดเป็นร้อยละ 67.00
- 2) ครูทุกคนมีส่วนร่วมเฉพาะส่วนที่ตนเองเกี่ยวข้อง คิดเป็นร้อยละ 32.30
- 3) ครูในโรงเรียนมีส่วนร่วมไม่ครบทุกคน คิดเป็นร้อยละ 0.70

1.3 การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา

- 1) คณะกรรมการสถานศึกษาไม่มีส่วนร่วม คิดเป็นร้อยละ 2.90
- 2) คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วม คิดเป็นร้อยละ 97.10
- * มีส่วนร่วมประชุมให้นโยบายและแสดงความคิดเห็น คิดเป็นร้อยละ

38.80

* มีส่วนร่วมพิจารณาให้ความเห็นชอบหลักสูตร คิดเป็นร้อยละ 56.00

* มีส่วนร่วมโดยร่วมคิดร่วมทำ คิดเป็นร้อยละ 4.00

* มีส่วนร่วมโดยวิธีอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 1.20

1.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครอง

- 1) ไม่มีส่วนร่วม คิดเป็นร้อยละ 5.70
- 2) มีส่วนร่วม คิดเป็นร้อยละ 94.30
- * โรงเรียนจัดประชุมขอความคิดเห็น คิดเป็นร้อยละ 59.50
- * โรงเรียนใช้แบบสอบถามความคิดเห็น คิดเป็นร้อยละ 23.30

* โรงเรียนใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง คิดเป็นร้อยละ

12.50

* โรงเรียนใช้วิธีอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 4.70

1.5 การสนับสนุนช่วยเหลือและนิเทศ แนะนำของศึกษานิเทศก์และผู้เกี่ยวข้อง

- 1) มีการสนับสนุนช่วยเหลือและนิเทศเป็นบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ 70.00
- 2) มีการสนับสนุนช่วยเหลือและนิเทศอย่างสม่ำเสมอ คิดเป็นร้อยละ 27.00
- 3) ไม่มีการสนับสนุนช่วยเหลือและนิเทศ คิดเป็นร้อยละ 70.00

1.6 วิธีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

- 1) โรงเรียนจัดทำด้วยตนเองทุกขั้นตอน คิดเป็นร้อยละ 62.70
- 2) โรงเรียนร่วมจัดทำให้ระดับกลุ่มโรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 16.70
- 3) โรงเรียนทำหลักสูตร โรงเรียนอื่นมาเป็นแนวทางจัดทำ คิดเป็นร้อยละ

16.50

4) โรงเรียนจัดทำโดยวิธีอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 4.10

1.7 การนำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางไปใช้ประโยชน์ของโรงเรียน

- 1) โรงเรียนนำไปเป็นแนวทางในการเทียบเคียงตรวจสอบ คิดเป็นร้อยละ

42.50

2) โรงเรียนนำไปปรับใช้ คิดเป็นร้อยละ 52.70

3) นำไปใช้โดยไม่มีการปรับ คิดเป็นร้อยละ 4.30

4) ไม่ได้ใช้ คิดเป็นร้อยละ 0.50

1.8 คุณภาพของหลักสูตรสถานศึกษาที่จัดทำเสร็จแล้ว

1) โรงเรียนมีหลักสูตรที่น่าพอใจ สามารถปรับปรุงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ได้อีก คิดเป็นร้อยละ 94.10

2) โรงเรียนมีหลักสูตรที่ดีมีความสมบูรณ์ไม่จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข คิดเป็น
ร้อยละ 0.90

3) เป็นหลักสูตรที่ไม่น่าจะได้มาตรฐาน ปรับปรุงอีกมาก คิดเป็นร้อยละ 5.00

1.9 ความมั่นใจในการนำหลักสูตรไปใช้ว่าจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ตาม
มาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1) โรงเรียนมีความมั่นใจ คิดเป็นร้อยละ 78.90

2) โรงเรียนมีความมั่นใจ คิดเป็นร้อยละ 21.10

1.10 เมื่อเกิดปัญหาการจัดทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนส่วนใหญ่
ต้องการความช่วยเหลือแนะนำจากใคร

- 1) คีษานีเทศก์ คิดเป็นร้อยละ 66.50
- 2) ผู้บริหารและครูโรงเรียนนำร่องและ/หรือโรงเรียนเครือข่าย คิดเป็นร้อยละ

33.30

- 3) เพื่อนครูในโรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 0.20

2. ความคิดเห็นด้านสภาพความสำเร็จของหลักสูตร

2.1 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ส่วนที่ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ

เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์และโครงสร้างหลักสูตร

- 1) โรงเรียนจัดทำเสร็จแล้วทุกส่วน คิดเป็นร้อยละ 82.10
- 2) โรงเรียนที่อยู่ระหว่างการจัดทำไม่สมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 17.40
- 3) โรงเรียนยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 0.50

2.2 ความสำเร็จของหลักสูตรรายกลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

- 1) เสร็จเรียบร้อยแล้วทุกกลุ่มสาระ คิดเป็นร้อยละ 68.50
- 2) เสร็จเรียบร้อยแล้วบางกลุ่มสาระ คิดเป็นร้อยละ 23.80
- 3) กำลังจัดทำ คิดเป็นร้อยละ 7.50
- 4) ยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 0.20

2.2 ความสำเร็จของการจัดทำหน่วยการเรียนรู้

- 1) เสร็จเรียบร้อยแล้วทุกกลุ่มสาระ คิดเป็นร้อยละ 54.60
- 2) เสร็จเรียบร้อยแล้วบางกลุ่มสาระ คิดเป็นร้อยละ 37.70
- 3) กำลังจัดทำ ไม่มีกลุ่มสาระใดเสร็จ คิดเป็นร้อยละ 7.00
- 4) ยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 0.70

2.3 การจัดทำกำหนดการจัดกิจกรรมและแผนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

- 1) เสร็จเรียบร้อยแล้ว คิดเป็นร้อยละ 48.50
- 2) กำลังจัดทำ คิดเป็นร้อยละ 49.90
- 3) ยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 1.60

2.4 ความสำเร็จของแผนการจัดการเรียนรู้

- 1) จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วบางแผนในกลุ่มสาระซึ่งทันใช้ตามกำหนดการ
จัดการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 67.00

2) จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วทุกแผนทุกกลุ่มสาระ คิดเป็นร้อยละ 13.70

3) กำลังจัดทำ คาดว่ายังไม่ทันใช้ คิดเป็นร้อยละ 14.80

4) ยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 4.50

2.5 การจัดทำเกณฑ์การวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา

1) จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว คิดเป็นร้อยละ 25.30

2) กำลังจัดทำ คิดเป็นร้อยละ 63.10

3) ยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 11.60

2.6 การจัดทำแบบประเมินผลการศึกษาขั้นพื้นฐาน (แบบ ปพ.) ของสถานศึกษา

1) จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว คิดเป็นร้อยละ 25.30

2) กำลังจัดทำ คิดเป็นร้อยละ 63.10

3) ยังไม่ได้จัดทำ คิดเป็นร้อยละ 11.60

2.7 การจัดทำ/จัดหาสื่อและแหล่งเรียนรู้ให้พร้อมใช้ในการจัดการเรียนรู้

1) เตรียมความพร้อมที่จะใช้ คิดเป็นร้อยละ 22.00

2) กำลังดำเนินการ คิดเป็นร้อยละ 74.60

3) ยังไม่ได้ดำเนินการ คิดเป็นร้อยละ 3.40

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพ การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนนำร่องและโรงเรียนเครือข่าย ผลการศึกษา พบว่า

1. ผู้สอนทุกคน (ร้อยละ 100) มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาทุกชั้นตอน

2. การจัดการเรียนรู้ พบว่า

2.1 วิธีการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนส่วนใหญ่ ร้อยละ 60.71 จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดการเรียนรู้ ผู้สอนจัดเนื้อหาสาระกิจกรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับวัย ความรู้ ความสนใจ ของผู้เรียน (ร้อยละ 41.76) ให้นักเรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (ร้อยละ 48.80) รับผิดชอบตรงต่อ เวลา มีคุณธรรม (ร้อยละ 36.90) ให้นักเรียนฝึกคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาและนำเสนอ (ร้อยละ 28.57) ใช้กระบวนการกลุ่ม เน้นให้นักเรียนมีทักษะกระบวนการ (ร้อยละ 27.38) ทักษะการจัดการ (ร้อยละ 39.28) เน้นให้นักเรียนมีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยครูคอยแนะนำ กระตุ้นให้ ทำงาน (ร้อยละ 52.38) และจัดกิจกรรมกลุ่ม นักเรียนแบ่งหน้าที่รับผิดชอบการทำงานแล้วนำเสนอ (ร้อยละ 46.43) จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมในการเรียน ให้เรียนตามแหล่งเรียนรู้ในบริเวณ โรงเรียนและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (ร้อยละ 29.76 เท่ากัน)

2.2 การใช้สื่อการเรียนรู้ พบว่า ผู้สอนส่วนใหญ่ผลิตสื่อใช้เอง (ร้อยละ 71.43)

2.3 การวัดและประเมินผล พบว่า ผู้สอนใช้มากที่สุด คือ การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน (ร้อยละ 67.86)

2.4 การใช้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ พบว่า ผู้สอนทำวิจัยในชั้นเรียน และใช้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ร้อยละ 35.71 และไม่ได้ทำ ร้อยละ 64.28

2.5 พฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ผู้สอนมีความคิดเห็นว่า นักเรียนส่วนใหญ่กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าคิด กล้าทำ (ร้อยละ 45.24) สนใจเรียนมากขึ้น (ร้อยละ 33.33) สนุกสนานและไม่เครียด (ร้อยละ 28.57)

2.6 ผู้สอนส่วนใหญ่มีปัญหาในการจัดการเรียนการสอน คือ แหล่งการเรียนรู้มีน้อย อุปกรณ์ไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณ (ร้อยละ 21.43) ผลการเรียนรู้ของนักเรียนยังไม่ได้ตามมาตรฐาน เขียน/อ่านไม่ได้/คิดไม่เป็น (ร้อยละ 19.05) นักเรียนขาดความรับผิดชอบ และไม่สนใจการเรียน (ร้อยละ 17.86)

3. สภาพการจัดการเรียน จากการสังเกตการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนในระดับประถมศึกษา จำนวน 10 คน และมัธยมศึกษา จำนวน 10 คน มีสภาพการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

3.1 สภาพบรรยากาศในห้องเรียน พบว่า โรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การจัดห้องเรียนส่วนใหญ่ให้นักเรียนนั่งเป็นกลุ่ม บรรยากาศในห้องเรียนมีสื่อ/อุปกรณ์มีผลงานของนักเรียนและมีแสงสว่างเหมาะสม

3.2 สภาพการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน พบว่า โรงเรียนในระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่ สอนเนื้อหาสลับกับการเล่นเกม จัดกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมคู่และใช้วิธีถาม-ตอบ สำหรับระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่สอน โดยผู้สอนซักถามให้นักเรียนตอบคำถาม จัดกิจกรรมกลุ่มและศึกษาจากใบความรู้แล้ว ทำงานตามคำสั่ง

3.2 การใช้สื่อ พบว่า ผู้สอนส่วนใหญ่ใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ใบความรู้ ใบงาน แบบฝึกหัด และเอกสารประกอบการเรียนการสอน

3.3 การวัดและประเมินผล พบว่า ผู้สอนส่วนใหญ่มีวิธีการวัดและประเมินผลคือการตรวจแบบฝึกหัด การถาม/ตอบ ตอบคำถามจากแบบประเมิน และสังเกตพฤติกรรมการทำกิจกรรม

3.4 พฤติกรรมการเรียนรู้ จากการสังเกตการสอน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ตั้งใจเรียน สนใจเรียน กระตือรือร้น กล้าแสดงความคิดเห็น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองในการจัดการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ผลการวิจัย พบว่า

1. ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.1 การรับข้อมูลข่าวสาร พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากโรงเรียนแจ้งให้ทราบมากที่สุด (ร้อยละ 82.4) รองลงมา คือ โทรทัศน์ (ร้อยละ 47.9) บุตรหลานเล่าให้ฟัง (ร้อยละ 44.7) และหนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 41.6)

1.2 ความรู้ความเข้าใจ พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับปานกลาง โดยผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความรู้และเข้าใจปานกลาง (ร้อยละ 84.6) รองลงมา คือ มีความรู้และเข้าใจมาก (ร้อยละ 14.2) และไม่มีความรู้ความเข้าใจเลย (ร้อยละ 1.1)

2. ความพึงพอใจของผู้ปกครองในการจัดการเรียนรู้

ผู้ปกครองมีความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ที่โรงเรียนจัดให้บุตรหลานในระดับ 3 อันดับแรก คือ การติดต่อสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ร่วมมือกันพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และให้ผู้เรียน ค้นคว้าจากความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้อื่น และมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง คือ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัย พบว่า สภาพการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. ระดับประถมศึกษา การจัดการเรียนรู้ของครู จำนวน 3,948 คน ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ โดยใช้การสอนแบบบูรณาการ (ร้อยละ 44–83) เน้นกระบวนการคิด (ร้อยละ 21–66) เน้นการฝึกปฏิบัติจริง (ร้อยละ 13–90) และเน้นการเรียนรู้แบบร่วมมือ (ร้อยละ 13–21)

2. ระดับมัธยมศึกษา การจัดการเรียนรู้ของครู จำนวน 5,745 คน ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ โดยใช้การสอนแบบบูรณาการ (ร้อยละ 40–67) เน้นกระบวนการคิด (ร้อยละ 27–89) เน้นการฝึกปฏิบัติจริง (ร้อยละ 8–91) และเน้นการเรียนรู้แบบร่วมมือ (ร้อยละ 26–81)

จากเอกสารความรู้ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่กล่าวแล้วข้างต้น สรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความเหมาะสม ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของสถานศึกษาเป็นหลัก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยคณะผู้ดำเนินการวิจัยจึงได้พยายามใช้การมีส่วนร่วม และลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันสร้างฐานการพัฒนาและก้าวไปข้างหน้า เกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาร่วมกัน หล่อหลอมสู่เยาวชน นักเรียนและชุมชนในที่สุด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ครั้งนี้ เป็นความพยายามที่จะช่วยเหลือสถานศึกษาในเขตอำเภอลับแลให้สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่เต็มเต็มเอกลักษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้หลักสูตรสถานศึกษามีความสมบูรณ์ และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น รวมทั้งเป็นต้นแบบของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแก่โรงเรียนอื่นได้ เพื่อให้การดำเนินการศึกษาวิจัยประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์มากที่สุดจึงได้กำหนดขอบเขตและขั้นตอนการดำเนินงานไว้ ดังต่อไปนี้

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

ขอบเขตการศึกษาคครั้งนี้ ประกอบด้วยขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย และขอบเขตด้านเนื้อหา คือ

ด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคือ โรงเรียนในเขตอำเภอลับแลทุกโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 จำนวน 30 โรงเรียน

ด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

1. ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 30 คน
2. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูแกนนำโรงเรียนละ 4 คน รวม 120 คน และตัวแทนชุมชน/ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนละ 4 คน รวม 120 คน รวมทั้งสิ้น 240 คน

ด้านเนื้อหา

1. บริบทของอำเภอลับแล ได้แก่ ที่ตั้ง การคมนาคม สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ
2. สภาพศักยภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1
3. สถานการณ์การจัดการหลักสูตรสถานศึกษาและการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอลับแล

4. รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี

เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้กำหนดและจัดทำขึ้นตามกิจกรรมการประชุมปฏิบัติการแต่ละครั้ง ซึ่งอาจเป็นเครื่องมือที่ใช้ขณะประชุมปฏิบัติการ และใช้ภายหลังการประชุมปฏิบัติการควบคู่กันไป อีกทั้งลักษณะของเครื่องมือจะเป็นแบบผสมผสาน คือ เป็นประเด็นการอภิปราย หรือการระดมความคิด (การระดมพลังสร้างสรรค์) เป็นแบบลงข้อมูล แบบตารางวิเคราะห์ แบบบันทึกการปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตร แบบบันทึก ติดตามผลการทดลองใช้หลักสูตร และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ ดังนี้

1. ประชุมปฏิบัติการเครือข่ายผู้ช่วยผู้ดำเนินการวิจัย ใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- 1) แบบสรุปข้อมูลการจัดทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545 – 2547
- 2) แบบรายงานข้อมูลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปีการศึกษา

2545 – 2547

2. ประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่าย 5 เครือข่าย ใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1) ประเด็นการอภิปราย “การให้นักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล จำเป็นหรือไม่ อย่างไร”

2) แบบวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 1

3) แบบวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2

4) ประเด็นการระดมพลังสร้างสรรค์ “ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร” และ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร”

3. ประชุมปฏิบัติการเครือข่ายระดับอำเภอ ใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1) แบบสรุปข้อมูลการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2

2) แบบสรุปภาพรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญ อำเภอลับแล

4. ประชุมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์พันธุภูมิปัญญาท้องถิ่น ระดับเครือข่าย 5 เครือข่าย ใช้เครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

- 1) แบบวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้
 - 2) แบบการเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/สาระการเรียนรู้รายปี
 - 3) แบบหน่วยการเรียนรู้
 - 4) ภาพรวมการออกแบบการจัดการเรียนรู้
 - 5) แผนการจัดการเรียนรู้
5. ติดตามให้คำแนะนำ เพื่อเสริมแรงให้โรงเรียนดำเนินงานประสบผลสำเร็จมากที่สุด เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต สอบถามการปฏิบัติการทดลอง
6. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์
- 6.1 เวทีวิชาการและนิทรรศการผลการดำเนินงานวิจัยระดับอำเภอเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่
 - 1) ประเด็นการเสวนา "คิดอย่างไรกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล" และ "การอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล ทำได้อย่างไร "
 - 2) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมงาน
 - 6.2 เวทีวิชาการและนิทรรศการผลการดำเนินงานวิจัยระดับเขตพื้นที่การศึกษา เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่
 - 1) ประเด็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้บริหาร และครู
 - 2) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมงาน
7. ภายหลังการเสร็จสิ้นการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลผลกระทบจากการวิจัย จากผู้เกี่ยวข้องทุกระดับโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

การศึกษารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ได้ดำเนินการเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาสภาพ ศักยภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 สถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอ ลับแล การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตร

สถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และหาแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติ ระยะที่ 2 เป็นการนำแนวทางไปทดลองปฏิบัติ ปรับปรุงแก้ไขให้ได้รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพ ศักยภาพ การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 สถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอ ลับแล การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และหาแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติคือ

1. จัดประชุมปฏิบัติการเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยและคัดเลือกคณะทำงาน พร้อมทั้งร่วมกันวางแผนปฏิบัติการ เพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนโดยมีศึกษานิเทศก์ ตัวแทนผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และทีมวิจัย

2. จัดประชุมปฏิบัติการร่วมกันออกแบบเครื่องมือเพื่อศึกษาสภาพ ศักยภาพ การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและสถานการณ์การจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในรับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 พื้นที่อำเภอลับแล โดยกำหนดประเด็นการศึกษาให้เหมาะสมกับโรงเรียนทั้ง 30 โรงเรียน และร่วมกันวางแผนเก็บข้อมูล

3. ร่วมกันศึกษาสภาพศักยภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และสภาพการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาของชุมชน และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในอำเภอลับแล

4. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ด้านสภาพ ศักยภาพ การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์เขต 1 และสภาพการเรียนการสอน การมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล

5. จัดประชุมปฏิบัติการร่วมกันนำเสนอผลงานการศึกษาและร่วมกันวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อนของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์เขต 1

6. ประชุมปฏิบัติการวิเคราะห์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนทั้ง 30 โรงเรียน และจัดกลุ่มโรงเรียนเพื่อร่วมกันหาแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน

7. ประชุมปฏิบัติการเพื่อสรุปสภาพ ศักยภาพและร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส (SWOT) ของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และสภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในพื้นที่อำเภอลับแล

8. ประชุมปฏิบัติการเพื่อกำหนดแนวทาง การส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

ระยะที่ 2 เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องจากระยะที่ 1 เริ่มจากการประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน ทั้ง 5 เครือข่ายโรงเรียน ทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปผล และเผยแพร่ผลการปฏิบัติงานระดับอำเภอ และระดับเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งร่วมกันสรุปผลการใช้แนวทางการส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน ที่ได้ทดลองปฏิบัติต่อเนื่องกันทั้ง 2 ระยะ ให้เป็นรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชนมีรายละเอียด คือ

1. จัดประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน เครือข่ายที่ 1-5 เครือข่ายละ 3 วัน ตามลำดับ ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำ ตัวแทนชุมชน/ภูมิปัญญาท้องถิ่น/คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และทีมวิจัย

2. ประชุมปฏิบัติการเตรียมการ ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำ ตัวแทนชุมชน และทีมวิจัย ร่วมกันกำหนดเรื่องและวันที่ที่จะทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนทั้ง 30 โรงเรียน รวมทั้งการออกติดตามให้คำแนะนำโรงเรียนของทีมวิจัย

3. จัดกิจกรรม "เวทีวิชาการและนิทรรศการ" เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนทั้ง 30 โรงเรียนระดับอำเภอและระดับเขตพื้นที่การศึกษา

4. ประชุมปฏิบัติการที่ทีมวิจัยร่วมกันสรุปผลการใช้แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน ที่ได้ทดลองปฏิบัติต่อเนื่องกันทั้ง 2 ระยะ จนสิ้นสุดการดำเนินงานและปรับแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฯ ให้เป็นรูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี

การวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูล

การวิเคราะห์ ตรวจสอบและสรุปข้อมูล คณะผู้ดำเนินการวิจัย ใช้วิธีการประชุมเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ ตรวจสอบและสรุปข้อมูล จากการประชุมปฏิบัติการแต่ละครั้งและจากข้อมูลที่ขอจากสถานศึกษาในเรื่องต่าง ๆ โดยจัดกระทำข้อมูลออกเป็น ข้อมูลระดับโรงเรียน สรุปเป็นระดับเครือข่าย 5 เครือข่าย และสุดท้าย สรุปเป็นข้อมูลระดับอำเภอ เพื่อให้มองเห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ศักยภาพ จุดแข็ง จุดอ่อน และการมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่าย ตรงตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นและตรงไปตรงมา การเขียนรายงานการวิจัยเป็นลักษณะการนำเสนอข้อมูลเชิงบรรยายหรือพรรณนาผสมผสานกับข้อมูลที่นำเสนอในรูปของตารางแสดงภาพรวมค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญที่มุ่งศึกษารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลมีผลการศึกษาที่น่าสนใจเป็น 7 ตอนคือ

ตอนที่ 1 บริบทของอำเภอลับแล

ตอนที่ 2 สภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1

ตอนที่ 3 ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1

ตอนที่ 4 จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1

ตอนที่ 5 สภาพการจัดการเรียนรู้ และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล

ตอนที่ 6 รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

ตอนที่ 7 กระบวนการเรียนรู้ และบทเรียนจากการทำงาน

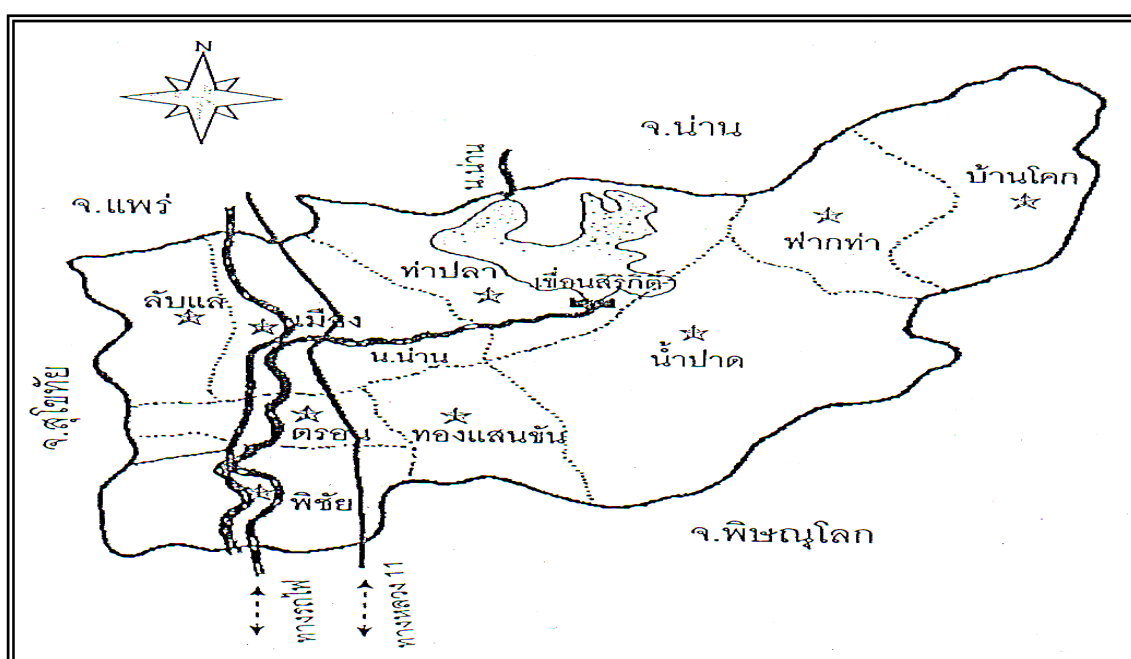
ตอนที่ 1 บริบทของอำเภอลับแล

การศึกษบริบทของอำเภอลับแลถือเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สำคัญ ที่จะนำไปสู่การศึกษาในเชิงลึกแต่ละเรื่องได้ต่อไป คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาเป็น 2 ประเด็นคือ สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล

1. **สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอำเภอลับแล** จากการศึกษาเอกสาร "รายงานผลการดำเนินการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอำเภอลับแล" ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 เดือนมิถุนายน 2547 และจากการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอ สารธารณสุขอำเภอ และเกษตรอำเภอลับแลสรุปสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนอำเภอลับแลได้โดยสังเขป ดังนี้

1.1 **ที่ตั้ง** เดิมที่ว่าการอำเภอลับแล ตั้งอยู่เมืองทุ่งยั้ง บริเวณใกล้เวียงเจ้าเงาะ ต่อมา พ.ศ.2444 พระพิศาลศรี ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งอยู่ที่ม่อนจำศีล (ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัจจุบันไปทางทิศเหนือ 1 กิโลเมตร) ครั้นถึง พ.ศ.2457 สมัยพระศรีพนมมาศ (เมื่อครั้งเป็นหลวงพระศรีพนมมาศ) เห็นว่าทางไกลตัวเมือง ลำบากแก่ราษฎรไปติดต่อ ประกอบกับระยะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองลับแล ได้ทรงมีพระราชประสงค์จะส่งวอนที่ม่อนจำศีลเป็นที่ประดิษฐานพระเหลือ (ทองที่เหลือจากการหล่อพระพุทธรชินราชที่จังหวัดพิษณุโลก) เพราะ ทรงเห็นว่า ทิวทัศน์ของม่อนจำศีลคล้ายกับเมืองชวา พระศรีพนมมาศจึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากม่อนจำศีลมาอยู่ที่ม่อนสยามมินทร์ (ชาวบ้าน เรียกว่า ม่อนสามินทร์) เพราะเคยเป็นที่ตั้งพลับพลาไว้เสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอลับแลในปัจจุบัน ที่ว่าการอำเภอลับแล ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลศรีพนมมาศอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดอุดรดิตถ์ ห่างจากตัวจังหวัด 8 กิโลเมตร

ภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดอุดรดิตถ์

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์ อำเภอลับแล มีพื้นที่ทั้งหมด 506 ตารางกิโลเมตร (316,205 ไร่) พื้นที่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70-80) เป็นภูเขาและที่ราบสูง มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอดรอน จังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอศรีนคร อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

1.3 ลักษณะภูมิอากาศ เนื่องจากอำเภอลับแลมีสภาพภูมิอากาศจึงมีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่น สภาพป่ายังไม่ถูกทำลายเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติไปด้วยทำให้อำเภอลับแลมีสภาพภูมิอากาศเป็นไปตามฤดูกาลคือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ปริมาณน้ำฝน รวมทั้งปีวัดได้ 1,379.5 มิลลิเมตร อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 14 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุด โดยเฉลี่ยในเดือนเมษายน ประมาณ 40.5 องศาเซลเซียส

1.4 ลักษณะภูมิประเทศ อำเภอลับแลมีลักษณะภูมิประเทศแยกเป็นพื้นที่ราบป่าและภูเขา ซึ่งแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศ ดังนี้

- 1) บริเวณตอนเหนือ ได้แก่ พื้นที่ตำบลนากกก ตำบลแม่พูลและตำบลฝายหลวง ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหล่อเลี้ยงพืชผลในอำเภอลับแลได้ตลอดปี
- 2) บริเวณตอนกลาง ได้แก่ พื้นที่เขตเทศบาลตำบลศรีพนมมาศ ตำบลชัยชุมพล และบางส่วนของตำบลฝายหลวง มีลักษณะพื้นที่เป็นลอนคลื่นสูง ๆ ต่ำ ๆ บริเวณที่เนินจะเป็นสถานที่ตั้งบ้านเรือน ส่วนพื้นที่ราบจะเป็นพื้นที่เพาะปลูก
- 3) บริเวณตอนใต้ ได้แก่ พื้นที่ตำบลทุ่งยั้ง ตำบลไผ่ล้อมและตำบลด่านแม่คำมัน มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบและที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนาและทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอในท้องที่ตำบลไผ่ล้อม ตำบลทุ่งยั้ง และตำบลด่านแม่คำมัน มีบึงใหญ่มีเนื้อที่ประมาณ 6,800 ไร่ เรียกว่า บึงมาย เป็นแหล่งน้ำสำคัญของบริเวณดังกล่าว

บ้านด่านชายเขา อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ ผ่านตำบลนากกกเชื่อมกับถนนสายเขาน้ำตกเป็นถนนร.พ.ช.เป็นถนนลาดยางมีสภาพดี ใช้ได้ตลอดปีและถนนจากอำเภอดรอนผ่านบึงมายเข้าบ้านดงสระแก้ว ตำบลไผ่ล้อม ระยะทาง 20 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง มีสภาพดี ใช้ได้ตลอดปี

2) การคมนาคมในอำเภอการคมนาคมในเขตเทศบาลตำบลศรีพนมมาศเป็นถนนคอนกรีตและลาดยางอยู่ในสภาพดีถนนนอกเขตเทศบาลไปสู่ตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นถนนลาดยางสภาพดี ส่วนถนนในเขตสุขาภิบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นถนนคอนกรีตและถนนลาดยางอยู่ในสภาพดี และมีถนนบางส่วนที่เป็นถนนลูกรัง ซึ่งอยู่ในสภาพดี

1.6 สภาพเศรษฐกิจ ประชากรของอำเภอลับแล ประกอบอาชีพต่าง ๆ จำแนกดังนี้

1) การเกษตรกรรม ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ และปลูกพืชไร่ โดยในเขตตำบลนากกก ตำบลแม่พูล ตำบลฝายหลวง จะมีการทำสวนทุเรียน ลำไย กาแฟ เป็นส่วนใหญ่ในเขตพื้นที่ตำบลชัยชุมพล ตำบลทุ่งยั้ง ตำบลไผ่ล้อม และตำบลด่านแม่คำมัน จะมีอาชีพการทำนาเป็นส่วนใหญ่ ปลูกข้าวเจ้า ข้าวเหนียว และหลังฤดูการทำนา จะมีการปลูกหอมแดงเป็นอาชีพเสริม

2) การอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีการทำผ้าหม่นนม ทอผ้าพื้นเมือง ผ้าขึ้นตีนจก และทำไม้กวาด

3) การเลี้ยงสัตว์ ราษฎรนิยมเลี้ยงสัตว์กันทุกครัวเรือน ได้แก่ โค กระบือ สุกร เป็ด และไก่

4) การประมง มีบึงมายที่ตำบลไผ่ล้อม เป็นบึงขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นแหล่งประมงน้ำจืด ที่ทำรายได้ให้กับราษฎรเป็นอย่างมาก

5) รายได้เฉลี่ย ปี 2543 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 16,734 บาท/คน/ปี ปี 2544 ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 12,941 บาท/คน/ปี

1.7 **สังคม/วัฒนธรรม** อำเภอลับแล มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จากการศึกษาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาทางด้านวัฒนธรรม โดยศึกษาจากความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ และสังคมกลุ่มเมืองทุ่งยั้งและกลุ่มเมืองลับแล พบว่า เมืองทุ่งยั้งเป็นเมืองหน้าด่านมาตั้งแต่ยุคสุโขทัย ในอดีต เขตเมืองทุ่งยั้งขึ้นกับเมืองสวรรคโลก จากหลักฐานโบราณสถานที่ปรากฏ เช่น เวียงเจ้าเงาะ วัดบรมธาตุทุ่งยั้ง วัดพระแท่นศิลาอาสน์ และวัดพระยืนพุทธบาทยุคล กลุ่มชนของเมืองทุ่งยั้งจะพูดภาษาไทยกลางสำเนียงเมืองสุโขทัย เมืองลับแล เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมกับจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบน หรือกลุ่มวัฒนธรรมล้านนา ประวัติความเป็นมาของเมืองลับแลเกี่ยวกับ

ตำนานเรื่องเล่า “เจ้าฟ้าฮ่ามกุมาร” ซึ่งจะเชื่อมโยงไปถึงเมืองเชียงใหม่ วัฒนธรรมภาษาที่ใช้ คำเมืองแบบเชียงใหม่ อำเภอลับแล มีสังคม/วัฒนธรรมที่แตกต่างกันในหลายลักษณะ คือ

1) สังคม/วัฒนธรรมทางภาษา ประกอบด้วย กลุ่มวัฒนธรรมลุ่มน้ำเป็นกลุ่ม วัฒนธรรมแบบภาคกลาง ใช้ภาษาไทยกลาง สำเนียงสุโขทัย คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอ ลับแลตอนใต้ ได้แก่ ตำบลทุ่งยั้ง ตำบลไผ่ล้อม และตำบลด่านแม่คำมัน กลุ่มวัฒนธรรมล้านนาเป็น กลุ่มชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอลับแล ตอนเหนือ ได้แก่ ตำบลน่านกกก ตำบลแม่พูล ตำบลฝายหลวง และตำบลชัยชุมพล ภาษาที่ใช้ เรียกว่า คำเมือง มีสำเนียงทางเชียงใหม่

2) สังคม/วัฒนธรรมทางศาสนา ประชากรของอำเภอลับแล นับถือศาสนาต่าง ๆ คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์

ดังนั้น ลักษณะทางสังคม/วัฒนธรรมของอำเภอลับแล จึงเป็น 2 สังคม/วัฒนธรรมทางด้าน ภาษา และ 3 สังคม/วัฒนธรรม ทางด้านศาสนา

1.8 ทรัพยากรธรรมชาติ

1) แหล่งน้ำ ประกอบด้วยแหล่งน้ำผิวดิน จัดเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่สุดต่อการ เกษตร อุปโภคและบริโภค มีปริมาณน้ำตลอดปี ได้แก่ คลองแม่พริ่ง คลองน้ำริด คลองน้ำทุ่งยั้ง นอกจากนี้ ยังมีบึงและหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่หลายแห่ง ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้ง อุปโภคและบริโภค และการประมง ได้แก่ บึงมาย หนองพระแล หนองนาเกลือ

2) ป่าไม้ อำเภอลับแลมีป่าไม้ ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบ ไม้มีค่า ทางเศรษฐกิจที่พบมาก ได้แก่ ไม้เบญจพรรณและไม้สัก

3) แร่ธาตุ แร่ธาตุที่พบในอำเภอลับแลที่สำคัญ ได้แก่ ทองแดง ไยหิน

2. **องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแล** จากการศึกษาเอกสารและ สอบถามผู้รู้เกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล พบว่ามีอยู่อย่าง หลากหลายตามวิถีชีวิต ความเชื่อ และความเป็นอยู่ของชาวลับแล คือ

ด้านยาและหมอพื้นบ้าน ได้แก่ ยาสมุนไพร ยาแก้ลม ยาริดสีดวงทวาร ยาต้ม (ยาหม้อ) ยาโรคหนองใน ยาอยู่ไฟ ยาเบาหวาน ยากวาดคอเด็ก ยาเลือด ยาแก้ฤดูทับไข้ ยาแก้ไข้ทับฤดู ยาแก้เหน็บชา ยาเจริญอาหาร ยาแก้งูกัด หมอโรคมะเร็ง หมอนวด หมอยาต้ม หมอกระดูก หมอ ยาความดัน หมอรักษาแผลสุนัขกัด หมอรากไม้ (ฮาโกไม้) และหมอทรงเจ้า

ด้านสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระนอนพุทธไสยาสน์ วัดพระยืน
พุทธบาทยุคล วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง วัดดลิ่งดำ วัดฤๅษีทรงธรรม วัดศรีอุทุมพร วัดเจดีย์ วัด-
ม่อนธาตุ อนุสาวรีย์พระศรีพนมมาศ อนุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่าม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เวียงเจ้าเงาะ คูเมือง
ทุ่งยั้ง หนองพระแล คลองแม่พร่อง บึงมาย ฝายหลวง ม่อนจำศีล น้ำตกแม่พูล

ด้านวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ประเพณีมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ ประเพณีอัฐมี
บูชา ประเพณีแห่ผ้าขึ้นโรง การทำขวัญนาคน/บวชนาค ประเพณีสงกรานต์ การแห่นางแมว การใส่
บาตรจันทน์ ประเพณีการแห่คางนุยา

ด้านประวัติศาสตร์และภาษา ได้แก่ ตำนานเมืองลับแล กำเนิดเมืองลับแล เมืองลับแล
ในสมัยรัชกาลที่ 5 ตัวหนังสืออักษรล้านนา ภาษาพูดล้านนา ภาษาพูดทุ่งยั้ง และไผ่ล้อม

ด้านคติ ความคิด ความเชื่อ ได้แก่ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทำขวัญผลผลิตทาง
การเกษตร

ด้านอาชีพการเกษตร ได้แก่ การทำสวนยางสด ลองกอง ทุเรียน กาแฟ มังคุด การ
ปลูกหอมแดง การทำนาข้าว การปลูกถั่วลิสง และถั่วเหลือง

ด้านอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ ข้าวหลาม ข้าวเกรียบว่าว ข้าวแคบ ข้าวพันผัก หมี่พัน ข้าว
แดงา ลอดช่องเค็ม

ด้าน การแปรรูปอาหาร ได้แก่ ทุเรียนกวน ทุเรียนทอด กล้วยกวน ไข่เมี่ยง

ด้านศิลปกรรม ได้แก่ การทำไม้กวาด การแทงหยวก การตัดกระดาษ การสานข้อง
การสานโต้งดักปลา/กบ ลอบ การถักแห การสานกระบุงได้ การแกะสลักงาช้าง (ไม้)

ด้านผ้าทอพื้นเมือง ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าลายสายฝน ผ้าขึ้นตีนจก การย้อมสีจากธรรมชาติ
การทำตุ่ง

ด้านการละเล่น ได้แก่ หมากเก็บ การเล่นอีตัก การเล่นลูกหิน การเล่นช่วงชัย กระต่าย
ชมจันทร์ กลองยาว ชักคะเย่อ ไม้หีม

จากองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลข้างต้น คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้
ร่วมกันศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับขอบข่ายภูมิปัญญาไทย 9 ด้านคือ ด้านเกษตรกรรม ด้าน
อุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา
ศาสนาและประเพณีและด้านโภชนาการ แล้วอภิปรายร่วมกันมีข้อสรุปคือ ให้ใช้ขอบข่ายของ
ภูมิปัญญาไทยปรับเป็นด้านต่าง ๆ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทและเอกลักษณ์ของ
อำเภอลับแล ทั้งยังสะดวกในการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูได้ตามสภาพจริงอีกด้วย

ทำให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ กำหนดเป็น 8 ด้าน คือ ความเป็นมาของท้องถิ่น คติ ความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ศิลปหัตถกรรม สถานที่ และบุคคลสำคัญ อาชีพการเกษตร การละเล่นพื้นบ้านและแพทย์พื้นบ้าน นอกจากนั้นยังได้นำข้อสรุปดังกล่าวข้างต้น ไปนำเสนอในการประชุมเครือข่ายผู้ช่วยดำเนินการวิจัย วันที่ 22 เมษายน 2548 ณ โรงเรียนลับแลพิทยาคม ซึ่งที่ประชุมมีความเห็นสอดคล้องกับแนวทางการกำหนดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 8 ด้านตามที่คณะผู้ดำเนินการวิจัยเสนอองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล นำเสนอรายละเอียดในแต่ละด้านได้พอสังเขป ดังนี้

2.1 ด้านความเป็นมาของท้องถิ่น ในด้านความเป็นมาของท้องถิ่น พบว่ามีเรื่องสำคัญ ๆ คือ ตำนานเมืองลับแล กำเนิดเมืองลับแล และเมืองลับแลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทั้ง 3 เรื่องมีสาระโดยย่อ คือ

2.1.1 ตำนานเมืองลับแล มีเรื่องเล่าสู่กันฟังเป็นตำนานเมืองลับแลเป็นเรื่องปรัมปราที่ผู้ใหญ่มักจะเล่าให้ ลูกหลาน หรือแขกผู้มาเยือนฟังต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เรื่องมีอยู่ว่า

"...ชายหนุ่มทุ่งยังผู้หนึ่งออกหาของป่าแล้วหลงทางเข้าไปในเขตเมืองลับแลได้พบหญิงสาวชาวลับแลกำลังหาผักหักผืนอยู่ในป่า จึงเกิดความรักใคร่แล้วหญิงสาวก็พามาที่บ้านอยู่กินเป็นผัวเมียครองรักกันอย่างมีความสุข ภายใต้กฎแห่งความยึดมั่นในศีลและสัจจะข้อปฏิบัติที่สำคัญมาก คือ ชาวลับแลยึดมั่นต่อคำสัตย์ หากใครกล่าวเท็จแล้วจะอยู่ร่วมสังคมชาวลับแลไม่ได้หนุ่มแปลกหน้าครองรักกับสาวลับแลมาด้วยดีจนมีลูกด้วยกันหนึ่งคน ในวันหนึ่งฝ่ายหญิงออกไปหาผักตักน้ำ ปลอ่ยให้ฝ่ายชายเลี้ยงดูลูกอยู่ที่เรือน ลูกเกิดมวตึ้นร้องหิวนม ร้องไห้ไม่หยุดผู้เป็นพ่อเก็บ ๆ กัง ๆ พยายามปลอบลูกอย่างไรก็ไม่ยอมหยุดร้องจึงพลั้งปากบอกลูกว่าหยุดร้องให้เกิดลูกแม่เจ้ากลับมาแล้ว พ่อแม่ฝ่ายหญิงนั่งทำงานอยู่ที่ลานบ้านได้ยินชายแปลกหน้าพูดโกหกหลานจึงบอกลูกสาว ถึงชายหนุ่มไม่รักษาสัจจะวาจาเป็นการผิดกฎประเพณีของชาวเมืองจำต้องให้ออกไปพ้นเขตเมืองลับแล พ่อแม่ลูกจึงต้องจากกันเพื่อรักษากฎประเพณีอันดีงามไว้ฝ่ายเมียจึงจัดข้าวของที่จะใช้เป็นเสบียงสำหรับเดินทาง จัดของใส่ย่ามให้ฝ่ายชายแล้วพาไปส่งที่เขตเมืองลับแลแล้วจากกันด้วยความอาลัย ฝ่ายผู้เป็นผัวรับยามจากเมียก็มุ่งหน้าสู่เมืองทุ่งยัง ระหว่างทางเห็นว่ายามที่สะพายมามันหนักมากเปิดดูเห็นว่าเป็นพวกแท่งขม้นสดจึงเดินไปทิ้งไปตลอดทาง พอกลับถึงบ้านเปิดดูยามพบว่าแท่งขม้นนั้นที่แท้เป็นแท่งทองที่เหลืออยู่เพียงแท่งเดียว เกิดความเสียดายและชักชวนพรรคพวกออกไปตามหาแท่งขม้นที่ตนทิ้งไว้ตามทางเพื่อนำไปสู่เมืองลับแลแต่ไม่พบแท่งขม้นและทางไปสู่เมืองลับแลเลย สาวเมืองลับแลจึงกลายเป็นสาวม่ายแต่นั้นมา....."

ตำนานเมืองลับแลมีความผูกพันและความภาคภูมิใจกับชาวลับแลอย่างลึกซึ้งในแง่ของการใช้เพื่อกล่อมเกลายบุตรหลานตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ให้ยึดมั่นเป็นคนดีมีความซื่อสัตย์ อยู่เสมอ

2.1.2 กำเนิดเมืองลับแลเมื่อประมาณพุทธศักราช 1500 เป็นสมัยแห่งอาณาจักรโยนกนครซึ่งมีนครนาคนันท์สิงหนวัติโยนกชัยบุรีเชียงแสนเป็นราชธานีคือ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบัน เกิดสงครามรบพุ่งกันเนื่อง ๆ และมีโรคระบาดเกิดขึ้นจึงมีราษฎรประมาณ 20 ครอบครัวนำโดย นานคำลือกับนานคำแสนเป็นหัวหน้าอพยพครอบครัวลูกเด็กและทรัพย์สมบัติ มุ่งหน้าเดินทางลงมาทางใต้ โดยได้รับคำบอกเล่าจากวิญญาณเจ้าปู่พญาแก้ววงศ์เมือง (อดีตกษัตริย์องค์ที่ 13 แห่งโยนกนคร ว่ามีแหล่งทำมาหากินอันสมบูรณ์มีน้ำตกและธารน้ำไหลตลอดฤดูกาล ดินฟ้าอากาศร่มเย็นไม่หนาวไม่ร้อน การเดินทางใช้เวลาอันยาวนานผ่านจังหวัดลำปาง แพร่ จนในที่สุดก็ถึงหุบเขาลับแล เห็นว่ามีภูมิประเทศถูกต้องตามความฝันทุกประการจึงตกลงใจปักหลักสร้างบ้านเมืองครั้งแรกขึ้นที่ "บ้านเชียงแสน" เมื่อตั้งบ้านเรือนได้แล้วก็มีการเลือกผู้ปกครองขึ้นที่ประชุมมีมติยกให้นานคำลือเป็นเจ้าแคว้น (เทียบเท่ากำนัน) ยกนานคำแสนเป็นเจ้าหลัก (เทียบเท่าผู้ใหญ่บ้าน) เจ้าหนานทั้งสองได้ปกครองลูกบ้านด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ต่อมาบุตรสาวเจ้าแคว้นและเจ้าหลัก ชื่อนางสุมาลีและนางสุมาลาได้อภิเษกสมรสเป็นชายาของเจ้าฟ้าฮ่ามกุมารแห่งโยนกนคร ได้สร้างวังขึ้นใกล้กับวัดป่าแก้วเรไร (วัดเจติยคีรีวิหารปัจจุบัน) และเจ้าฟ้าฮ่ามกุมารได้ขึ้นครองเมืองลับแลตั้งแต่ พ.ศ. 1513 เป็นต้นมา ได้ทำนุบำรุงบ้านเมืองเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ทาง จวบจนชราภาพลงและถึงแก่กรรม อัฐิของพระองค์ท่านได้ประดิษฐานไว้ ณ ม่อนอารักษ์ เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของประชาชนทั่วไปและปัจจุบันได้มีการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่ามกุมารไว้ใกล้เคียงกันอีกด้วย....."

กำเนิดเมืองลับแลมีความสำคัญต่อชาวลับแลในเชิงประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้ทราบถึงความเป็นมาของเมืองลับแลในอดีต โดยเฉพาะบรรพบุรุษผู้ที่เป็นผู้สร้างบ้านเมืองพัฒนาเมืองลับแลในทุก ๆ ด้าน จนได้รับการยกย่องในความดีงามของท่านเหล่านั้นตลอดมาถึงปัจจุบัน

2.1.3 เมืองลับแลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ในสมัยรัตนโกสินทร์ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ได้โปรดเกล้าให้ตั้งเมืองอุดรดิตถ์ขึ้น เมื่อปีพุทธศักราช 2430 ได้ให้เมืองอุดรดิตถ์เป็นเมืองขึ้นของเมืองพิชัย และตอนนั้นเมืองลับแลก็เป็นเมืองขึ้นของเมืองพิชัยด้วยเมืองหนึ่ง เชื่อกันว่าที่ว่าการอำเภอลับแลในขณะนั้น อยู่ที่เมืองทุ่งยั้งหรือตำบลทุ่งยั้ง ในปัจจุบันจนกระทั่งรัชกาลที่ 5 ได้ทรงเสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือเมื่อปีพุทธศักราช 2444 (ร.ศ.120) เสด็จเมืองอุดรดิตถ์เมื่อวันที่ 23 -26 ตุลาคม และได้เสด็จเมืองลับแลด้วย ในการเสด็จประพาสครั้งนั้นมีนายทองอิน (ซึ่งมีบิดาชื่อตัวดี แซ่ตัน) ประกอบอาชีพค้าขาย ได้เป็นผู้ถวายการต้อนรับเป็นที่พอพระราชหฤทัยและอยู่เฝ้าถวายโดย

ใกล้ชิด ทรงทราบว่านายทองอินเป็นคนดีราชูกรักใคร่นับถือ ยังเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น ถนนเมืองฝาย ฯลฯ โดยที่ไม่ต้องใช้งบประมาณของทางราชการช่วยเหลือ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายทองอินเป็น "ขุนพิศาลจันะกิจ" และในปีพุทธศักราช 2444 นี้เอง ขุนพิศาลจันะกิจได้ย้ายที่ว่าการอำเภอเมืองทุ่งยั้งไปตั้งที่ม่อนจำศีล ต่อมาขุนพิศาลจันะกิจได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น "หลวงศรีพนมมาศ" และ "พระศรีพนมมาศ" ตามลำดับที่ว่าการอำเภอลับแลได้ย้ายจากม่อนจำศีลมาอยู่ที่บ้านพักนายอำเภอลับแล (ปัจจุบัน) ในปี พุทธศักราช 2457 และหลังจากปีพุทธศักราช 2457 แล้วพระศรีพนมมาศซึ่งเป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอลับแล ก็ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่ม่อนสามมินทร์คือ ที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน

เมืองลับแลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวลับแลที่พระองค์ท่านได้เสด็จเยือนลับแล ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสาธารณูปโภค การเกษตร และการปกครอง เป็นต้น

2.2 ด้านคติ ความคิด ความเชื่อ ชาวลับแลยังคงมีการสืบทอดคติ ความคิด ความเชื่อ จากบรรพบุรุษในหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน เช่น การทำขวัญผลผลิตทางการเกษตร และการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2.2.1 การทำขวัญผลผลิตทางการเกษตร ที่สำคัญคือ "การสู่ขวัญลางสาต" เป็นการรวมตัวกัน ของชาวสวนลางสาตร่วมกันจัดพิธีกรรมขึ้น เพื่อเป็นการขอบคุณดินฟ้าอากาศ ขอขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำให้ผลผลิตลางสาตได้ผลดี และเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคีของชาวสวน พิธีกรรมจะเป็นทั้งพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ควบคู่กันไป บริเวณพิธีชาวสวนจะร่วมกันนำลางสาตมาจัดทำเป็นข้ม ๆ และรวมทั้งอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนลางสาตนับเป็นพิธีกรรมที่มีความผูกพันกับชาวสวนลางสาตจนถึงปัจจุบัน

2.2.2 การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวลับแลยังคงมีความเชื่อในการให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ เช่น การทำบุญไหว้พระถือเป็นความเชื่อที่ว่าการได้ทำบุญไม่ว่าจะเป็นการบริจาคทรัพย์ การให้ทาน การไหว้พระ เป็นต้น จะได้านิสงส์เมื่อตายจะได้ไปพบพระพุทธเจ้าบนสวรรค์ การกราบไหว้ศาลปู่เจ้าต่าง ๆ ชาวลับแลส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากการมีศาลปู่เจ้าที่ชาวบ้านให้ความเคารพกราบไหว้อยู่ในหลายหมู่บ้าน เช่น ศาลปู่เจ้าปู่เชื้อ ศาลปู่เจ้าน่านและศาลปู่เจ้าคำกือ เป็นต้น

2.3 ด้านวัฒนธรรมประเพณี สำหรับวัฒนธรรมประเพณีของชาวลับแลนั้นขอนำเสนอเฉพาะในส่วนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอลับแล ได้แก่

2.3.1 ประเพณีมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ พระแท่นศิลาอาสน์ อยู่บนเนิน

เขาตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ทางทิศตะวันตกของวัดพระยืนพุทธบาทยุคลที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ที่เรียกชื่ออย่างนี้ก็เพราะเชื่อกันมาตั้งแต่โบราณว่าพระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จมาประทับนั่ง เพื่อทรงกระทำบำเพ็ญอธิษฐานบารมี ณ แท่นศิลาแลงซึ่งเรียกกันต่อมาว่า พระแท่นศิลาอาสน์ และต่อมาได้เป็นชื่อวัดจนถึงปัจจุบันสำหรับพระแท่นเป็นศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 8 ฟุต ยาว 9 ฟุต 8 นิ้ว สูง 3 ฟุต มีมณฑปครอบเบื้องบน อยู่ในพระวิหาร

ประเพณีทำบุญไหว้พระแท่นศิลาอาสน์ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่ เมื่อไร ผู้สูงอายุหลายท่านเล่าให้ฟังว่า การไหว้พระแท่นนั้นมีมานานสองสามชั่วอายุคนแล้วเท่าที่ทราบจะมีผู้คนมากราบไหว้มาบูชาตามเทศกาลและนอกเทศกาลเสมอ ด้วยมีความเชื่อว่าการได้มาไหว้พระแท่นศิลาอาสน์แล้วจะได้านิสงส์จากการทำบุญสูงสุด จะได้ไปพบพระพุทธรูปเจ้าบนสวรรค์ ความเชื่อของคนรุ่นเก่านั้นถึงกับออกปากว่า ก่อนตายขอให้ได้มาไหว้พระแท่นสักครั้งก็พอใจแล้ว ด้วยเหตุนี้ผู้คนในเขตทางตอนเหนือที่อยู่ใกล้เคียงกับจังหวัดอุตรดิตถ์ก็จะพยายามเดินทางมาไหว้พระแท่นศิลาอาสน์กันจนได้ แม้ว่าเส้นทางสมัยก่อนนั้นจะทุรกันดารผ่านป่าเขาลำเนาไพรสุดแสนลำบากยากเข็ญ กลับมองว่าเป็นการทำหายในการไปสร้างกุศลผลบุญเพื่อสะสมบุญไว้ในชาติต่อไป จากการมากราบไหว้กันเป็นประจำและมากยิ่งขึ้นตามลำดับและทุกคราวที่กำหนดเป็นเทศกาลในวันสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา และได้ทำติดต่อกันมาจนเป็นประเพณีเพ็ญเดือน 3 ของทุกปีซึ่งตรงกับมาฆบูชา งานเทศกาลก็จะเริ่มขึ้นตั้งแต่วันขึ้น 8 ค่ำ ไปจนถึง 15 ค่ำ พระธรรมยุตและมหานิกายจะรุดงค์รอนแรมมาปักกลด ณ ชายป่าหลังวัดพระแท่นศิลาอาสน์ มากกว่า 500 รูป รอคอยจนกว่าจะถึงวันจัดงานเพือนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์และกระทำการเวียนเทียน เวลาประมาณ 19.30 น. พระธรรมยุตทุกรูปก็จะพากันเข้าไปในพระวิหารวัดพระแท่นศิลาอาสน์ เมื่อครบทุกรูปแล้วก็จะปิดประตูพระวิหารลงดานเรียบร้อยพระผู้เป็นประธานก็จะนำสวดพุทธมนต์ พระธรรมจักร หลังจากนั้นก็จะสวดชะยันโต ประพรมน้ำพุทธมนต์ เหริยญุประจำวันที่เตรียมไว้ให้ประชาชนเข้าบูชา เมื่อเสร็จพิธีในพระวิหารแล้วพระธรรมยุตทุกรูปก็จะแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามที่ถนัด

ผู้แสวงบุญทั้งหลายที่เดินทางกันมา ถึงวัดด้วยความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าทั้งหลายก็หายเหนื่อยหุดสิ้น มองไปทางไหนก็เห็นองค์อนุสรณ์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จมาทรงบำเพ็ญภาวนาจนบรรลุมรรคผล และวัดพระนอน เป็นต้น ซึ่งมีอาณาบริเวณติดต่อกัน เมื่อได้มาในงานประเพณีไหว้พระแท่นศิลาอาสน์ก็จะได้กราบไหว้อนุสรณ์สถานทั้ง 3 แห่งไปพร้อม ๆ กัน

2.3.2 ประเพณีถวายพระเพลิงพระบรมศพจำลองของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จัดที่วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จัดขึ้นเนื่องมาจากความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา การดำเนินการคือ เมื่อใกล้วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวทุ่งยั้งร่วมกับคณะกรรมการของจังหวัด ได้จัดสร้างพระรูปจำลองของพระพุทธเจ้าขนาดใหญ่ขึ้น แล้วหุ้มห่อด้วยผ้าจีวรดูคล้ายพระพุทธเจ้าปางไสยาสน์หรือปางปรินิพพานชาวบ้านจะสร้างเสร็จก่อนวันวิสาขบูชาหนึ่งวัน ครั้นถึงวันวิสาขบูชาจะช่วยกันนำเอาพระบรมศพจำลองขึ้นประดิษฐานไว้ในบนศาลา แล้วจัดทำพิธีทางศาสนา ด้วยการตักบาตรทำบุญเป็นกุศล เป็นเวลาติดต่อกัน 9 วัน 9 คืน โดยจัดถวายภัตตาหารภิกษุสงฆ์ทั้งเช้าและเพล หลังเพลมีเทศน์เรื่องพุทธประวัติและปฐมสมโพธิกถา ภาคค่ำจะมีปาฐกถาธรรม ครั้นถึงวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเรียกว่า **วันอัฐมิบูชา** จะนำพระบรมศพจำลองขึ้นประดิษฐาน ณ ที่เมรุมาศที่จัดทำไว้อย่างสวยงามและทำพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพจำลองของพระพุทธเจ้าเป็นเสร็จพิธี

2.3.3 ประเพณีแห่น้ำขึ้นโรง (โฮง) ประเพณีแห่น้ำขึ้นโรง จะจัดขึ้นในวันที่ 14 เมษายน ของทุกปี ณ บริเวณเชิงดอยม่อนอารักษ์ ในสมัยก่อนที่ทางราชการจะเข้าไปรวมมือด้วยชาวบ้านจะจัดประเพณีแห่น้ำขึ้นโรงในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นการรดน้ำดำหัวให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยการทำน้ำอบ-น้ำหอม ไปสรงน้ำตามศาลเจ้า ซึ่งเป็นที่นับถือของคนในหมู่บ้าน เช่น ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน เรียกว่า ศาลปู่เจ้า (ตามด้วยชื่อของเจ้าประจำศาล) หรือเรียกเป็นศาลปู่เจ้าปู่เชื้อเจ้าบ้านนั้นๆ เป็นความเชื่อของชาวบ้านที่จะได้แสดงความเคารพนับถือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่าจะทำให้ลับแลมีความอุดมสมบูรณ์ อยู่เย็นเป็นสุขขอน้ำขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล การจัดให้มีประเพณีแห่น้ำขึ้นโรงของชาวลับแลที่สืบทอดต่อมาเป็นเวลาอันยาวนานแม้จะพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนไปบ้างตามกาลสมัยก็ตาม แต่ก็ยังคงรักษาคุณธรรมตามวิถีชีวิตดั้งเดิม ด้วยการแสดงความเคารพนับถือผู้มีพระคุณที่ประกอบคุณงามความดีแล้วล่วงลับไปแล้วก็ตาม นอกจากนี้ยังแสดงออกถึงความสามัคคีกลมเกลียว ความขยันขันแข็งร่วมกันจัดกิจกรรมรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาวลับแลสืบต่อมา ซึ่งเยาวชนชาวลับแลจะได้สืบทอดต่อไป

ข้อสังเกตที่น่าเป็นห่วงคงมีอยู่บ้างตามที่ได้พบและได้พูดคุยกับผู้อาวุโสชาวลับแล เช่น ประการแรก ชื่อของประเพณีแห่น้ำขึ้นโรง (โฮง) กำลังมีคนรุ่นใหม่มองว่าชื่อไม่เป็นมงคล จะขอเรียกประเพณีนี้ว่า "ประเพณีแห่น้ำ" ประการที่สอง ทราบว่าได้ละเลยกิจกรรมสำคัญที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาไปบ้างแล้ว ด้วยการละเลยไม่ไปสรงน้ำตามศาลต่างๆ ในหมู่บ้านที่เคยเคารพนับถือบ้านญาติ บ้านพี่ ป้า น้า อา ที่ตั้งไว้ให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับได้อยู่อาศัย หากทราบไม่ว่าเป็นภูมิปัญญา

ที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้ญาติพี่น้องได้ไปมาหาสู่กันอย่างน้อยปีละครั้งเพื่อเยี่ยมเยียนกราบไหว้รดน้ำดำหัว ขอศีลขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง กับทั้งจะได้ทราบความทุกข์สุขของแต่ละคน และหาโอกาสช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.3.4 ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีแห่นางแมวจะทำกันก็ต่อเมื่อฝนแล้งฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การทำพิธีก็คล้ายกับในท้องถิ่นอื่นกระทำกันก็คือ นำแมวใส่ตะกร้าหรือกรงขังแห่ไปตามบ้านเรือนและให้ชาวบ้านนำน้ำมารดแมวให้เปียกพร้อมกับร้องเพลงนางแมวไปด้วย เพลงแห่นางแมว มีดังนี้

"ซัดข้า...จะเล่นนางแมว ตามเรื่องตามแถว มีแมวหลายอย่างทางชดทางชอดแมว
ดำปลอดหางยาว แมวดำหน้าขาว สีเทาดำต่าง แมวโค้งแก้งกินปลาย่าง แมวด่างกินปลาแห้งฟ้า
ฝนก็แล้ง ข้าวโพดเต้าแตง เหี่ยวแห้งตามฝอย ปลูกลาหอยตายเต็มทุ่งนา เทพอินทร์โปรดให้น้ำฟ้า
เทพยดาโปรดให้น้ำฝน ขอน้ำมนตร์รดแมวข้าบ้าง เสียค่าจ้างที่ได้หาบแมวมา เรือนใดหลังใหญ่
เอาหลังละร้อย เรือนใดหลังน้อยเอาร้อยละสิบ นกกระजิบบินมาฟู ๆ ไม่ให้มากให้พลุให้ปลูกข้าว
เรือนนี้ไม่ให้เหล้า ให้ข้าวตาฝอย เรือนนี้ไม่ให้ห่อ ให้ห้อยเป็นแมง เรือนนี้ไม่ให้แดง ให้แดงคอขอด
เรือนนี้ไม่ให้กอด ให้มอดกัดเรือน ไม่ให้นอนเป็นเพื่อน ให้เรือนผูกพัน ไม่ให้เข้ามุ้งให้ผูกมัดตาย
ไม่ให้ข้าวสาร นมยานโตงเตง ฝนตกแล้วเหวย ฝนตกแล้วหว่า ฝนตกห่าน้อยน้ำย่อยชಾಯคา
ฝนตกห่าหลวงเป็นพวงลงมา ฝนตกม่อนธาตุน้ำหยาดลงมา ฝนตกหม่อนโหนดน้ำโยนลงมา ฝนตก
หม่อนถาชี ไหลหรือลงมา ฝนตกคอยแก้วเป็นแถวลงมา ฝนตกสระหะหะลงมา เทเพลงมาฝนตก
แล้วเหวย ฝนตกแล้วหว่า แม่นางหอยเอย ออกมาปล่อยลูก ข้าวก็จะถูกไม้ก็ไม้แพงมาเย็นทั้งแดง
มาเย็นทั้งเต้า เย็นข้าวในนา เย็นทั้งปลาในน้ำ ปลาปกแก้มข้า ร้องให้หาหยัง ร้องให้หาฝน
สาวน้อยหน้ามนตักน้ำกินเหนาะ ตักน้ำกินนี้ แม่เฒ่าเรือนนี้ให้อยู่กินดี ให้มีช้างร้อยตัว ให้มีวัวร้อย
คอก ฝูงเงินยาวแขน ฝูงแหวนยาวศอก ลากเข้าลากออก ให้อยู่ดีกินดี เลี้ยงควายเผือกให้เขาเป็น
ทองคำ เลี้ยงควายดำ ให้เขาเป็นแก้ว เลี้ยงไว้แล้วเอาไว้พาดแอก เอาไว้แรกไถนาพุดซ้ายพุดขวา
ให้รู้จัก คำคน เกิดมาชาตินี้ อย่าได้มีเงิน ให้พ้นความยาก อย่าได้พลัดพรากจากพี่น้อง ได้ยินเสียง
กลองให้แม่เฒ่าไปไหว้ ถ้าแม่เฒ่าไม่ไป อยู่เกิดหนา ลูกจะลาไปแล้ว" (ข้อมูลจากนายคำ จันคำ
หมู่ 5 บ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์)

2.3.5 ประเพณีแห่ค่างนุญาเป็นประเพณีที่ชาวบ้านตำบลฝายหลวง ตำบลแม่พูล จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้วและเพื่อแสดงถึงสายสัมพันธ์และความสามัคคีระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน นิยมจัดในวันพระระหว่างเทศกาลเข้าพรรษา เริ่มตั้งแต่แรม 8 ค่ำ เดือน 7-แรม 15 ค่ำเดือน 10 หมู่บ้านต่าง ๆ จะจัดสับหลักไม้ให้ตรงกัน แต่ละหมู่บ้านจะเตรียมก็ค่างก็ได้แล้วแต่จะจัดแต่อย่างน้อยก็ต้องเท่ากับจำนวนวัดในตำบล การจัดจะใช้เวลา 2 วัน

คือ เตรียมของ 1 วัน วันรุ่งขึ้นจึงนำไปถวายพระที่วัด ในวันเตรียมของและค้างบุงยา ผู้ชายจะเป็นฝ่ายจัดทำค้างบุงยา โดยตัดไม้ไผ่มาจักตอกและทำค้าง จะทำเป็นค้างวงกลม ๆ คล้ายฉัตรเป็นชั้น ๆ หรือทำเป็นรูปแบบอื่น ๆ ส่วนผู้หญิงก็จะเตรียมทำขนมเหน็บ ขนมเทียน ข้าวต้มมัด พริก หอม กระเทียม ข้าวสาร สมุดดินสอ ยาสีฟัน บัจจย (เงิน) และเครื่องใช้อื่น ๆ ที่สำคัญที่สุดคือ พลุและบุหรี่ ที่นำยาสูบพื้นเมือง (ยาเส้น) มามวนด้วยกระดาษอย่างดี ประดับตกแต่งอย่างสวยงามแล้ว นำของที่เตรียมไว้ไปแขวนกับค้าง (ต้น) ที่ผู้ชายเตรียมไว้ จึงเรียก ค้างบุงยา หรือค้างบุงยา ส่วนของอีกส่วนหนึ่งที่เหลืออยู่ ก็จะจัดใส่ชะลอมซึ่งรองด้วยใบตอง ประดับด้วยดอกไม้ จะมีที่ชะลอมก็ได้ แล้วแต่ความประสงค์ของเจ้าของค้างบุงยา ที่จะนำไปแจกจ่ายแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องเพื่อนบ้านของตนเอง วันรุ่งขึ้นตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ เสร็จแล้วจะเป็นพิธีถวายค้างบุงยา เริ่มด้วยการเล่าเรื่องเกี่ยวกับค้างบุงยา มีดนตรีปี่พาทย์บรรเลงเป็นช่วง ๆ จากนั้นกล่าวคำถวายค้างบุงยา นำค้างบุงยาถวายพระที่นิมนต์มารับวัดละ 1 ค้างบุงยา หลังจากเสร็จพิธีเจ้าของชะลอมก็จะนำชะลอมที่เตรียมไว้ไปแจกจ่ายให้กับญาติ และเพื่อนบ้าน

2.4 ด้านสถานที่ และบุคคลสำคัญ อำเภอลับแลมีสถานที่และบุคคลที่สำคัญที่ควรแก่การเคารพสักการะบูชา และระลึกถึงคุณงามความดี อีกทั้งเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ คือ

2.4.1 พระแท่นศิลาอาสน์ ประดิษฐานอยู่บนยอดเขาทองอันเป็นที่อกเขาศิลาแลงทางตะวันตกของเมืองทุ่งยั้ง อำเภอลับแล ถือกันว่าพระพุทธรูปอาสน์เป็นบริเวณเจดีย์อย่างหนึ่งสร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงพระพุทธเจ้า พระแท่นศิลาอาสน์ เป็นศิลาแลง มีมณฑปครอบพระแท่นตบแต่งเป็นพุทธบัลลังก์ ปิดทองประดับกระจกสีสวยงาม แล้วสร้างวิหารใหญ่ครอบอีกชั้นหนึ่งและมีกำแพงแก้วล้อมรอบ กำหนดงานนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ประจำปีในกลางเดือน 3 ทุกปี พระแท่น-ศิลาอาสน์ตั้งอยู่บ้านพระแท่น ตำบลทุ่งยั้ง ห่างจากตัวเมือง 14 กิโลเมตร เป็นโบราณสถานที่สำคัญสร้างในสมัย กรุงสุโขทัย

2.4.2 พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ใหญ่ตั้งอยู่ในวัดพระบรมธาตุ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล อยู่ห่างจากวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกันกับพระแท่นศิลาอาสน์ ชาวลับแลและอุตรดิตถ์นับถือกันว่าเป็นพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ตามหลักฐานตำนานเมืองเหนือว่าสร้างสมัยเดียวกันกับมณฑปวัดพระยืนและพระแท่นศิลาอาสน์ เดิมพระบรมธาตุเจดีย์มีความสูงและสวยงามกว่าปัจจุบันนี้มาก เพราะเกิดพังลงมาในคราวแผ่นดินไหว เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2451 และได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ดังปรากฏในปัจจุบัน

2.4.3 อนุสาวรีย์พระศรีพนมมาศ ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกปากทางเข้าตลาดลับแล พระศรีพนมมาศเดิมชื่อ ทองอิน เป็นนายอากรสุรา เชื้อสายจีน ด้วยความรักท้องถิ่นได้พัฒนาเมืองลับแลมาโดยตลอด ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิศาลจันทกิจและต่อมาเลื่อนเป็นพระศรีพนมมาศ

2.4.4 อนุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่ามกุมาร ตั้งอยู่บ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวงและใกล้กับตัวฝายหลวงที่กั้นลำธารจากน้ำตกแม่พูล เจ้าฟ้าฮ่ามกุมารเป็นเจ้าผู้ครองเมืองลับแลคนแรกในปีพุทธศักราช 1513 ได้สร้างวังขึ้นที่บริเวณวัดป่าแก้วเรไร ปัจจุบันยังมีซากคูเมืองปรากฏให้เห็น

2.4.5 วัดดอนสัก ตั้งอยู่ที่บ้านต้นม่วง ตำบลบ้านฝายหลวง อำเภอลับแล วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง หรือราวพุทธศักราช 2275 เล่ากันว่าเมื่อแรกสร้างบริเวณนี้มีต้นสักมากจึงได้ชื่อว่า วัดดอนสัก ที่วัดนี้มีบานประตูวิหารสวยงามมาก สลักเป็นลายนก รูปทรงวิหารเป็นลักษณะฐานโค้งแอ่นท้องหรือเรือสำเภา อันเป็นศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา

2.4.6 เวียงเจ้าเงาะ ตั้งอยู่เขตชุมชนทุ่งยัง อำเภอลับแล เคยพบกลองมโหระทึกและพราสาทริด สันนิษฐานว่า เวียงเจ้าเงาะน่าจะเป็นเมืองโบราณในยุคสมัยก่อนชนชาติไทยจะเข้ามาอยู่ต่อมาเป็นเมืองหน้าด่านในสมัยกรุงสุโขทัย ปัจจุบันยังสามารถมองเห็นคูเมืองศิลาแลงของเวียงเจ้าเงาะนี้อยู่

2.4.7 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ตำบลทุ่งยัง ริเริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2539 โดยพระครูสมุญเฉลิม ขยปาโล เจ้าอาวาสวัดพระแท่นศิลาอาสน์ปัจจุบันด้านหน้าพิพิธภัณฑ์เป็นสวนสมุนไพร สวนถาด ไม้ดอกไม้ประดับ บริเวณชั้นล่างจัดเป็นสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เช่น ผ้าทอลับแล สมุนไพรแปรรูป ส่วนชั้นบนจะเป็นที่จัดแสดง 3 ส่วน คือ วิถีชาวบ้าน วิถีชาววัง และวิถีชาวดอย โดยรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้แสดงเป็นประเภทในแต่ละส่วน จะมีคำบรรยายในรูปแบบคำกลอนเชื่อมโยงและให้ข้อคิดที่น่าสนใจ

2.5. ด้านศิลปหัตถกรรม ในด้านศิลปหัตถกรรมของอำเภอลับแลมีงานหัตถกรรมที่สำคัญ คือ

2.5.1 ผ้าทอเมืองลับแล ซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมืองของชาวบ้านคุ้ม บ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล ที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองลับแลคือ ผ้าซิ่นตีนจกลับแล ผ้าหม่มและผ้าทอผ้าขาวม้า ที่มีลักษณะลวดลายคล้ายกับบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย เพราะชาวลับแลส่วนหนึ่งเป็นไทยพวน (ลาวพวน) อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้างในอดีต

2.5.2 ไม้กวาดตองกง ไม้กวาดตองกงเริ่มขึ้นเมื่อพระศรีพนมมาศ นายอำเภอ ลับแลคนแรกได้แนะนำให้ชาวบ้านนำดอกของต้นตองกง ซึ่งเป็นดอกหญ้าชนิดหนึ่ง (ขึ้นอยู่ตามป่า ทั่วไปทางภาคเหนือ โดยเฉพาะที่เมืองลับแล) นำมาตากแห้งและมัดรวมกันเป็นไม้กวาด ครั้นนำ ออกมาจำหน่ายก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมของผู้พบเห็นโดยทั่วไป จึงเป็นงานอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับ ชาวบ้านเสมอมา ปัจจุบันชาวบ้านเมืองลับแล ตำบลหัวดง และตำบลแม่พูล มีอาชีพทำไม้กวาด ตองกงอย่างเป็นล่ำเป็นสัน

2.5.3 การทำตุง ตุงเป็นลือนำสิริมงคลแห่งความดีงามจะใช้ในการสิริมงคล เกี่ยวกับศาสนา เกี่ยวกับวัด เช่น การสร้างวัดใหม่ งานทอดกฐิน ฯลฯ แต่ไม่นิยมใช้ในพิธีแต่งงาน หรือขึ้นบ้านใหม่

2.5.4 การทำาง้างไม้แกะสลัก าง้างจะแสดงถึงการมีบารมี อำนาจวาสนา ชาวบ้านจึงนิยมใช้ในการตกแต่งบ้าน โดยวางคู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ เช่นพระพุทธรูป

2.5.5 การสานกระบุงได้ เป็นงานจักสานไม้ไผ่ที่มีความประณีตสวยงามมาก และหาได้ยาก ใช้เวลาในการทำหลายวันในอดีตชาวบ้านนิยมใช้กระบุงได้ในการใส่ของไปทำบุญ ที่วัด ลักษณะพิเศษของกระบุงได้คือ มีก้นกระบุงเป็นสี่เหลี่ยม แต่ส่วนบนถึงขอบกระบุงจะบาน ออกเป็นทรงกลมและด้านข้างโดยรอบจะมีหูสำหรับร้อยเชือก

2.6. ด้านอาชีพการเกษตร อาชีพการเกษตรที่ช่วยสร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับ อำเภอลับแล ได้แก่

2.6.1 การทำสวนยางสด ยางสดเป็นไม้ผลที่สำคัญที่สุดและเป็นที่รู้จักกัน ทั่วไปยางสดของอำเภอลับแลมีรสอร่อยที่สุดในประเทศไทย เพราะมีทั้งรสหวานและหอม ในขณะที่ ยางสดที่อื่นมีรสหวานอย่างเดียว ยางสดจะออกสู่ตลาดมากที่สุดเดือนกันยายน ตำบลที่มี พื้นที่ปลูกยางสดมาก ๆ คือ ตำบลน่านกกก ตำบลแม่พูล และตำบลฝายหลวง

2.6.2 การทำสวนทุเรียน เดิมการทำสวนทุเรียนเป็นการทำสวนทุเรียนพื้นเมือง แต่ปัจจุบันเกษตรกรนิยมเปลี่ยนพันธุ์ จากทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองเป็นทุเรียนพันธุ์ส่งเสริมมากขึ้น เพราะราคาดีกว่า แต่กระนั้นทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองที่มีรสอร่อยและกำลังเป็นที่ชื่นชอบของคนทั่วไป เช่นกันคือ ทุเรียนพันธุ์หลงลับแลและหลินลับแลแหล่งปลูกทุเรียนคือ ตำบลแม่พูล ตำบลฝายหลวง และตำบลน่านกกก

2.6.3 การทำสวนลองกอง เกษตรกรเริ่มหันมาทำสวนลองกองกันมากขึ้นโดย การใช้พื้นที่สวนยางสดเดิม และปรับปรุงพันธุ์ด้วยการเสียบยอดลองกองบนต้นตอยางสด ผลผลิตลองกองจึงมากขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า สร้างรายได้ควบคู่กันกับยางสด

2.6.4 การปลูกหอมแดง หอมแดงเป็นพืชเศรษฐกิจประเภทพืชผักที่สำคัญของอำเภอลับแล การปลูกหอมแดงสามารถปลูกได้ปีละ 2 ครั้งคือ หอมฝนและหอมแล้ง เกษตรกรปลูกหอมแล้งมากกว่าเพราะในช่วงฤดูฝน เกษตรกรใช้พื้นที่ปลูกหอมแดงทำนา หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจึงปลูกหอมแดงแทน แหล่งการปลูกหอมแล้งที่สำคัญ ได้แก่ ตำบลชัยภูมิพล ตำบลทุ่งยั้งและตำบลด่านแม่คำมัน

2.6.5 อาหารพื้นบ้าน ชาวลับแลมีการใช้ผลผลิตทางการเกษตรมาจัดทำเป็นอาหารพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงหลายอย่าง เช่น ลอดช่องเค็ม ข้าวแคบ ข้าวเกรียบว่าว ข้าวเกรียบงา ข้าวพันผัก หมี่พัน

2.6.6 การแปรรูปอาหาร มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ เช่น ทุเรียนกวน ทุเรียนทอด กล้วยกวน และไส้เมี่ยง

2.7. ด้านการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านของชาวอำเภอลับแล ไม่ว่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เกือบจะหาได้ไม่ได้เลย อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ จากการสอบถามผู้สูงอายุถึงการละเล่นพื้นบ้านของเด็ก ๆ ลับแลในอดีต มีการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่

2.7.1 หมากเก็บ เด็ก ๆ นิยมเล่นโดยเฉพาะเด็กผู้หญิงจะเล่นกันเป็นแทบทุกคน อุปกรณ์ที่ใช้เป็นก้อนกรวดขนาดพอเหมาะ ชุตละ 5 เม็ด จำนวน 1 ชุต ผู้เล่นมีจำนวน 2-4 คน วิธีเล่นใช้การเสี่ยงทายโดยใช้ก้อนกรวดที่จะใช้เล่นทำการเสี่ยงทาย "วิธีขึ้นร้าน" คือ ถือก้อนกรวดทั้ง 5 ก้อนไว้แล้วโยนขึ้นพร้อมกับพลิกหลังมือรับลูกก้อนหินและพลิกกลับอีกที ใครที่ถือก้อนหินไว้ได้มากที่สุด เป็นคนเริ่มเล่นก่อน มีทั้งหมด 5 หมาก

2.7.2 การเล่นอีตัก เป็นการละเล่นของเด็กโดยใช้เมล็ดผลไม้ เช่น มะขามหรือน้อยหน่าเป็นอุปกรณ์ มีกระดาดแข็งเป็นอุปกรณ์ในการตัก ผู้เล่นจำนวน 2-4 คน วิธีเล่นแต่ละคนจะต้องเตรียมเมล็ดผลไม้ที่จะนำมาเล่น ใส่ลงในกองกลางว่าคนละกี่เมล็ด แล้วนำกระดาดแข็งมาพับเป็นกรวย จากนั้นก็เปลี่ยนกันตัก การตักจะเพิ่มข้อตกลงพิเศษก็ได้คือ ตักเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นอีตัก 1-2-3-4 แล้วแต่จะตกลง ใครตักได้มากกว่าคนนั้นเป็นผู้ชนะ

2.7.3 การเล่นลูกหิน เป็นการละเล่นของเด็ก ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กผู้ชายใช้ลูกหินเป็นอุปกรณ์ในการเล่น จำนวนผู้เล่นประมาณ 2-4 คน วิธีเล่น ชุตหลุมขนาดใหญ่กว่าลูกหินหรือลูกแก้วเล็กน้อยเสี่ยงทายว่าใครเล่นก่อน ชิดเส้นตั้งต้นให้ห่างพอสมควร ใช้นิ้วดีดลูกหิน ลูกหินของใครใกล้หลุมมากที่สุดผู้นั้นเริ่มเล่นก่อน เริ่มจากตำแหน่งที่ตนอยู่ครั้งแรกที่เสี่ยงทายดีดให้ลูก

ของคนถัดไปให้กระเด็นไปแล้วดีดลูกของตนลงหลุม ถ้าไม่ลงหลุมหรือดีดไม่โดนลูกอื่นเป็นหมดรอบคนถัดไปจะเริ่มเล่นต่อเช่นเดียวกันจนครบ 10 หลุม ใครทำได้ถือเป็นผู้ชนะ ผู้แพ้จะต้องนำลูกหินมาให้คนที่ชนะ "เซ่น" (เรียกว่าเซ่นลูกหิน) ก็ครั้งแล้วแต่ตกลงกัน

2.7.4 การเล่นช่วงชัย จะเล่นกันในช่วงตรุษสงกรานต์ ใช้ผ้าห่อวัตถุที่น้ำหนักไม่มากนัก ขนาดถือสะดวกเป็นอุปกรณ์ เรียกว่า "ลูกช่วง" มีผู้เล่นไม่จำกัดจำนวน วิธีเล่น แบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย ๆ ละเท่า ๆ กัน จับไม้สั้นไม้ยาวเพื่อเลือกฝ่ายที่จะโยนลูกช่วงก่อน เมื่อฝ่ายหนึ่งโยนลูกช่วงไปอีกฝ่ายหนึ่งพยายามรับไว้ให้ได้ ถ้ารับไม่ได้ก็ต้องโยนกลับไปให้ฝ่ายตรงกันข้ามรับบ้าง ฝ่ายที่รับได้จะขว้างให้ถูกฝ่ายตรงข้าม ฝ่ายตรงข้ามที่ถูกขว้างจะตกเป็นเชลยหรือถูกลงโทษให้ร้าง

2.7.5 การเล่นชักคะเย่อ ใช้เล่นกันในงานวันสำคัญ ๆ หรืองานประเพณีต่าง ๆ แบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กัน โดยใช้เชือกขนาดใหญ่ ผู้เล่นแต่ละข้างจะจับเชือกห่างจากจุดกึ่งกลาง (ผูกผ้าไว้) พอสมควร ห่างจากจุดกึ่งกลางไม่มากนักจะทำเส้นไว้ทั้งสองข้างเมื่อกรรมการให้สัญญาณทั้งสองฝ่ายจะต้องพยายามดึงให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้ามาในแดนของตนเองให้ได้

2.8 ด้านแพทย์พื้นบ้าน แพทย์พื้นบ้าน หรือหมอพื้นบ้านของชาวอำเภอลับแลที่ยังมีการรักษากันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

2.8.1 หมอสมุนไพร เป็นหมอที่รักษาผู้ป่วยโดยอาศัยความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา โดยใช้ยาที่ได้จากสมุนไพรเป็นหลักในการรักษา หมอสมุนไพรเป็นหมอที่มีจำนวนมากที่สุดและประกอบด้วยทั้งพระสงฆ์ และบุคคลทั่วไป รวมทั้งแนวทางการรักษาที่หลากหลายตัวยาสสมุนไพร ตัวอย่างเช่น

นางสมใจ เรืองมัน อายุ 57 ปี ใช้ยาสสมุนไพรรักษาโรคแก่ชาวบ้านคือ ยาแก้โรคเบาหวาน ทำจากฟ้าทะลายโจร บอระเพ็ด บดให้ละเอียดอัดแคปซูล ยาสสมุนไพรแก้รักษาโรคความดันโลหิตสูงสารพิษตกค้างในร่างกาย ละลายไขมันอุดตันในเส้นเลือด โรคเกาต์โรคไต ลดความอ้วน โรคกระเพาะอาหารและยาแก้ปวดเมื่อยใช้ใบเตย ขิง ไพล ตะไคร้ อ้อสะพายควาย น้ำลูกยอ

นางรวม ม่วงทอง อายุ 61 ปี ทำยาลมแก้อาการท้องอืด จุกเสียด ท้องเฟ้อ ทำจากกระเทียม กระชายขาว ต้นกลุ่มบก เปลือกทองหลาง เปลือกมะรุม เปลือกกระชายผสมกับน้ำปูนใสนำมาตากแห้ง แล้วนำมาบดและผสมน้ำอ้อย น้ำตาล เกลือ

ป้าบุญมา เพ็ชรเมือง อายุ 70 ปี ทำยาต้มมูเลือด บำรุงเลือดบำรุงร่างกาย (ต้อง
เหล้า) ยาต้มแก้เหน็บชา ยาต้มแก้โรคกระเพาะ ยาต้มอยู่ไฟ ยาต้มแก้ปวดมดลูก

ป้าอิน คำจันทอม อายุ 71 ปี มียาต้มบำรุงเลือด ยาต้มแก้ปวดมดลูก ปวดเอว
ยาแก้ริดสีดวงทวาร ยาผงแก้โรคเหน็บชา ดินเย็นมือเย็น ยาแก้ลมรื้อยแปด

2.8.2 หมอกระดูกหรือหมอน้ำมัน เป็นหมอที่รักษาอาการเจ็บป่วยเกี่ยวกับ
กระดูก ขั้นตอนการรักษากระดูกหัก หมอจะใช้วิธีการเข้าเฝือกไม้ไผ่และใช้น้ำมันทาประสานเพื่อ
ช่วยให้กระดูกเข้าที่อย่างเดิมรวมทั้งการเป่าคาถาเพื่อช่วยเสริมกำลังใจแก่ผู้ป่วยด้วย ตัวอย่างเช่น

ลุงบุญ คำจ้อน และลุงปา คำจ้อน อายุ 68 ปี เป็นพี่น้องที่สืบทอดวิชามาจาก
พ่อแม่และบรรพบุรุษคนที่กระดูกหักมารับการรักษาจะต้องบูชาครู(ตั้งขัน) ประกอบด้วย หมาก พลุ
ธูป เหล้าขาว 1 ขวด และเงิน 200 บาท แล้วใช้น้ำมันงาบีบนวดพร้อมเสกคาถาเป่าเพื่อช่วยให้
หายเร็ว ผู้ป่วยต้องมาให้หมอเป่าทุกวันจนกว่าจะหายดี

2.8.3 หมอนวดหรือหมอจับเส้น หมอนวดจะรักษาโรคเกี่ยวกับการปวดเมื่อย
กล้ามเนื้อ เน้นการจับเส้นเอ็นตามร่างกายทำให้กล้ามเนื้อคลายตัวหายจากอาการปวดเมื่อยได้

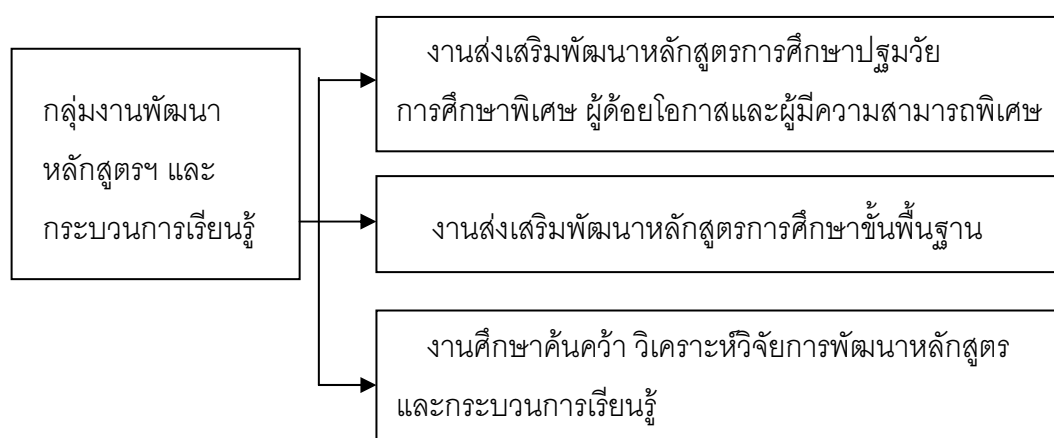
ตอนที่ 2 สภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของสำนักงานเขต พื้นที่การ ศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1

จากการศึกษาสภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาศรีนครราชสีมา เขต 1 สามารถนำเสนอได้ 2 ประเด็นคือ การจัดการส่งเสริมการพัฒนา
หลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีนครราชสีมา เขต 1 และผลการส่งเสริมการ
พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีนครราชสีมา เขต 1 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

**1. การจัดการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การ
ศึกษาศรีนครราชสีมา เขต 1** สำหรับการจัดการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาศรีนครราชสีมา เขต 1 มีระบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของ
โรงเรียนในสังกัดโดยอาศัยปัจจัยโครงสร้างการบริหารของสำนักงาน ที่มอบหมายการดำเนินการ
ให้กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ซึ่งเป็น 1 ใน 6 ของกลุ่ม ตามโครงสร้างการ
บริหารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่เชิงวิชาการโดยตรง อีกทั้งบุคลากร
ของกลุ่มล้วนเป็นศึกษานิเทศก์ด้วยกันทั้งสิ้น รวม 32 คน แบ่งภาระงานออกเป็น 6 กลุ่มงานคือ
กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มงานนิเทศติดตามและ
ประเมินผลระบบบริหารและการจัดการศึกษา กลุ่มงานส่งเสริมพัฒนาระบบประกันคุณภาพ

การศึกษา กลุ่มงานส่งเสริมพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา กลุ่มงานวัดและประเมินผลการศึกษา และกลุ่มงานเลขานุการติดตามตรวจสอบประเมินผลและนิเทศการศึกษา กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรฯ และกระบวนการเรียนรู้เป็นกลุ่มงานหลักที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรฯ และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งภาระงานออกเป็น 3 งาน ดังแผนภาพที่ 11

แผนภาพที่ 9 แสดงภาระงานของกลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรฯ และกระบวนการเรียนรู้

ส่วนกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อุดรดิตต์ เขต 1 โดยกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรฯ และกระบวนการเรียนรู้ มีเป้าหมายประกอบด้วยคณะผู้บริหารสถานศึกษา และคณะครูทุกโรงเรียนในสังกัด กระบวนการส่งเสริมประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

1.1 การจัดการประชุมทางวิชาการ ได้แก่การประชุมชี้แจง การประชุมสัมมนาและการประชุมปฏิบัติการ ปีงบประมาณ 2547 กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรฯ และกระบวนการเรียนรู้ได้รับอนุมัติให้จัดกิจกรรมโครงการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัด คือ

1.1.1 โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้หลักสูตรสถานศึกษาและปฏิรูปการเรียนรู้ กิจกรรมสำคัญคือ ประชุมสัมมนาผู้อำนวยการสถานศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียน รวม 217 คน ระหว่างวันที่ 26 – 27 พฤษภาคม 2547 "ทบทวนการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544" ณ ห้องประชุมใหญ่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตต์ เขต 1 การประชุมปฏิบัติการ "หลักสูตรปฐมวัยกับเทคนิคการจัดประสบการณ์" การประชุมปฏิบัติการ "พัฒนาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย"

ปีงบประมาณ 2548 กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินงานกิจกรรมโครงการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัด คือ

1.1.2 โครงการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กิจกรรมสำคัญคือ การประชุมสัมมนาตัวแทนโรงเรียนนำร่องและเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 และศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 รวม 80 คน

1.1.3 โครงการพัฒนาหลักสูตร : การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ "อุดรดีดี แดนฝัน เมืองมหัศจรรย์แห่งผลไม้" กิจกรรมสำคัญคือ การประชุมปฏิบัติการตัวแทนครูช่วงชั้นที่ 1-3 และคณะศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 รวม 75 คน

1.1.4 โครงการสังเคราะห์หลักสูตร : งานอาชีพที่ส่งเสริมรายได้ระหว่างเรียน ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – 6)

1.1.5 โครงการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กกิจกรรมสำคัญคือ การประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

1.2 การติดตามให้คำแนะนำ ได้แก่ การออกปฏิบัติการนิเทศการศึกษาของคณะศึกษานิเทศก์ตามกำหนดการนิเทศติดตามเป็นรายโรงเรียน ซึ่งศึกษานิเทศก์ 1 คนจะรับผิดชอบติดตามให้คำแนะนำทางด้านวิชาการแก่โรงเรียน จำนวน 5 โรงเรียน เนื้อหาการนิเทศจะประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และอื่น ๆ

1.3 การจัดทำเอกสารความรู้เผยแพร่ เอกสารวิชาการเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมงานวิชาการของโรงเรียน ตัวอย่างเช่น คู่มือการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัยที่ใช้องค์ความรู้ท้องถิ่น การพัฒนาทักษะภาษาไทยโดยวิธีธรรมชาติหรือองค์รวมระดับปฐมวัย การพัฒนาทักษะการคิด รายงานการประชุมสัมมนาโรงเรียนนำร่องและเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นอกจากนั้นยังเผยแพร่เอกสารดังกล่าวทางเว็บไซต์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอีกทางหนึ่งด้วย

1.4 การประเมินมาตรฐานการศึกษา ก่อนสิ้นปีการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 จะมอบหมายให้คณะอนุกรรมการประเมินมาตรฐานการศึกษาประกอบด้วยคณะศึกษานิเทศก์ และตัวแทนผู้บริหารโรงเรียน ไปประเมินมาตรฐานการศึกษาทุกโรงเรียน ประกอบด้วยมาตรฐานการศึกษา 4 ด้านคือ ด้านนักเรียน ด้านผู้บริหาร ด้านครูและด้านความสัมพันธ์ชุมชน ซึ่งในมาตรฐานการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาโดยตรง ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อการพัฒนาในปีการศึกษาต่อไป

กล่าวโดยสรุป กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา กลุ่มงานพัฒนาหลักสูตรฯและกระบวนการเรียนรู้ ส่วนใหญ่เลือกใช้กิจกรรมการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยการจัดประชุมทางวิชาการ เป็นลำดับแรก ๆ รองลงมา คือการจัดทำเอกสารความรู้เผยแพร่ การติดตามให้คำแนะนำ และการประเมินมาตรฐานการศึกษา

2. ผลการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 จากกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ซึ่งเลือกใช้กิจกรรมการประชุมทางวิชาการเป็นลำดับแรก ๆ ที่กล่าวข้างต้น พบว่า มีทั้งจุดดี และจุดด้อย ด้วยกันคือ

จุดดี การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีจุดดี 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก สามารถสนองนโยบาย หรือการสั่งการของกระทรวง/กรม ต้นสังกัด หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้สะดวกรวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์ ประการที่สอง ในเชิงปริมาณ กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการส่งเสริมโดยเฉพาะคณะผู้บริหารและครูมีจำนวนมากต่อโครงการ/กิจกรรม

จุดด้อย การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีจุดด้อย 2 ประการ ได้แก่ ประการแรกการดำเนินการเพื่อเน้นการตอบสนองนโยบายของต้นสังกัด อาจมองดูคล้ายจะประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่งก็ตาม แต่อีกด้านหนึ่งอาจเป็นการปิดกั้นโอกาสทางความคิดของสถานศึกษาที่น่าจะสามารถเลือกปฏิบัติได้ด้วยตนเองมากขึ้นในยุคปัจจุบัน ประการที่สองการมองด้านปริมาณของบุคลากรที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาเพียงด้านเดียวอาจไม่เพียงพอต่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาของสถานศึกษาได้จริง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการเปลี่ยนกลยุทธ์การส่งเสริมพัฒนาที่สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพิ่มการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เติมเต็มศักยภาพทั้งความรู้และปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้น

ตอนที่ 3 ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีศักยภาพค่อนข้างสูงเอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งสรุปเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมโดยตรง การส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นการช่วยเหลืองานวิชาการของโรงเรียนให้สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ฉะนั้นการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยตรงจากคณะศึกษานิเทศก์ในกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ซึ่งวิเคราะห์ได้เป็น 2 มิติคือ

1.1 จำนวนศึกษานิเทศก์ที่พอเพียง กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีศึกษานิเทศก์รวม 32 คน ซึ่งเกินกรอบอัตราค่าลงไปเล็กน้อย ตรงกันข้ามกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 2 ที่มีศึกษานิเทศก์เพียง 8 คน การมีจำนวนศึกษานิเทศก์ที่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ย่อมทำให้โรงเรียนได้รับการดูแลช่วยเหลือ หรือได้รับการนิเทศการศึกษาในระดับพื้นที่อย่างทั่วถึงและมากครั้ง

1.2 ความเป็นผู้รู้และมากประสบการณ์ของศึกษานิเทศก์ สืบเนื่องจากคณะศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ปัจจุบันเกิดจากการรวมตัวกันของศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองอุดรดิตถ์ ลับแล ตรอน พิชัย และทองแสนขัน ทำให้ศึกษานิเทศก์สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีความได้เปรียบในด้านตัวบุคคลที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีภูมิความรู้และมากด้วยประสบการณ์ สามารถเป็นผู้นำ วิทยากรหรือให้คำแนะนำปรึกษาต่อคณะผู้บริหาร คณะครู เกี่ยวกับงานวิชาการของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สนองต่อนโยบาย และความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมโดยอ้อม นอกจากศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมโดยตรงที่มีคณะศึกษานิเทศก์เป็นหลักอยู่แล้ว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ยังจัดให้มีกิจกรรมที่สนับสนุนส่งเสริมงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดอีกด้วยคือ

2.1 การเผยแพร่สาระความรู้ทางวิชาการที่จำเป็นอย่างยิ่ง สู่โรงเรียนในสังกัดด้วยระบบ E - Office วารสารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา วารสารเพื่อนครูปฐมวัยและเอกสารความรู้อื่น ๆ เป็นต้น

2.2 การติดต่อประสานงานและให้คำปรึกษาทางวิชาการแก่คณะผู้บริหารและคณะครู โดยใช้วิทยุสื่อสาร

2.3 การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียนในทุกสิ้นปีการศึกษา

ตอนที่ 4 จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ของการส่งเสริมการพัฒนา

หลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์เขต 1

จากอำนาจหน้าที่ บทบาท โครงสร้างและบุคลากรที่เกี่ยวข้องของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ที่มีต่อการส่งเสริมพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชนอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ตามที่กล่าวถึงบ้างแล้วในตอนต้นที่ 2 ผนวกกับข้อมูลที่ได้จากการประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่าย 5 เครือข่าย คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้วิเคราะห์สรุปเป็น จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ดังนี้

1. จุดแข็ง

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีการส่งเสริมพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ให้กับสถานศึกษาในสังกัด รวม 6 ขั้นตอนคือ การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาการจัดทำแนวทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การกำกับ ติดตาม ส่งเสริมสนับสนุน การนิเทศติดตามผลและการประเมินตรวจสอบคุณภาพมาตรฐานการศึกษา และนำผลการประเมินไปใช้ประกอบการวางแผนการจัดการศึกษา

1.2 มีการวางแผนการนิเทศติดตาม และประเมินตรวจสอบคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบ

1.3 บุคลากรกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา รวม 32 คน ทำให้เพียงพอและทำการนิเทศได้อย่างทั่วถึง

1.4 ระยะทางระหว่างโรงเรียนในอำเภอลับแล กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์เขต 1 ไม่ห่างไกลมากนัก รวมทั้งระยะทางระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียนในอำเภอลับแลจะอยู่ใกล้กันอีกด้วย

2. จุดอ่อน

2.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่ยกเลิกสำนักงานระดับอำเภอ ทำให้การประสานกับโรงเรียนมีงานธุรการมากขึ้น และไม่คล่องตัว

2.2 กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา มีภาระงานโครงการมากไม่สามารถออกนิเทศติดตามผลระดับโรงเรียนได้น้อยครั้ง

2.3 ความไม่สะดวกในด้านงบประมาณการเบิกจ่ายค่าเช่ารถยนต์ กิโลเมตรละ 2 บาท ไม่คุ้มค่ากับการออกไปปฏิบัติงานนิเทศ

2.4 การใช้การประสานงานติดต่อกับโรงเรียน โดยใช้ระบบ E-Office และระบบปกติ ควบคู่กันไป ไม่ประหยัดในการดำเนินการ ควรเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง

3. อุปสรรค

3.1 การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายระดับกระทรวงศึกษาธิการโดยเฉพาะด้านหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 ที่ไม่นิ่งในเชิงการปฏิบัติ ทำให้ทั้งผู้รับผิดชอบระดับสำนักงานเขต ไม่มั่นใจต่อการดำเนินงานหรือวิตกในการเปลี่ยนแปลง

3.2 การทำงานที่มุ่งสนองนโยบาย/โครงการจากส่วนกลางมากเกินไปในบางครั้งทำให้บุคลากรที่มีหน้าที่ติดตามการดำเนินงานของโรงเรียน ไม่มีเวลาหรือมีเวลาน้อยในการให้ความช่วยเหลือโรงเรียน

3.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 มีโรงเรียนในสังกัด รวม 200 โรงเรียนและช่วยเหลือดูแลสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน อีก 15 โรงเรียน ทำให้ดูแลช่วยเหลือโรงเรียนไม่ทั่วถึง

4. โอกาส

4.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ควรใช้จุดแข็งที่มีระบบประกันคุณภาพ ภายในที่ติดอยู่แล้ว ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อผลักดันให้โรงเรียนหรือสถานศึกษาในสังกัดและที่ต้องดูแลช่วยเหลือ หันมาพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในอย่างเป็นรูปธรรมทุกโรงเรียน ซึ่งเชื่อได้ว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้ผลและคุ้มค่าทางการศึกษา

4.2 กลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ควรมีการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรทางการนิเทศการศึกษา ให้เป็นที่น่าเชื่อถือต่อโรงเรียนในด้านหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ เป็นประการแรก

จากการศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ทำให้เกิดการเรียนรู้และข้อค้นพบเป็นลำดับคือ การดำเนินงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 และสถานศึกษา มักยึดรูปแบบของทางมากเกินไปก่อให้เกิดจุดอ่อนเชิงโครงสร้าง ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงานอย่างได้ผล ส่วนการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาอรรถดัตต์ เขต 1 ให้มีความรู้ความเข้าใจในด้านการพัฒนาหลักสูตร และแนวทางการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง น่าจะช่วยแก้ไขจุดอ่อน/อุปสรรค และเปลี่ยนเป็นจุดแข็ง/โอกาสขององค์กรได้

ตอนที่ 5 สภาพการจัดการเรียนรู้ และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล

จากการประชุมปฏิบัติการผู้ช่วยวิจัย วันที่ 22 เมษายน 2548 ณ โรงเรียนลับแลพิทยาคม ประกอบด้วย คณะผู้ดำเนินการวิจัย 11 คน ผู้ช่วยผู้ดำเนินการวิจัย 59 คน (ตัวแทนจาก 30 โรงเรียน) ได้ให้แบบสรุปข้อมูลการทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545-2547 โดยให้ทุกโรงเรียนกลับไปประชุมสรุปและกรอกข้อมูล คณะผู้ดำเนินการวิจัย รวบรวมข้อมูลของทุกโรงเรียนและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล วันที่ 27-28 พฤษภาคม 2548 ซึ่งมีรายละเอียดการวิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนรู้และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล จำนวน 30 โรงเรียน ดังนี้

1. สภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนอำเภอลับแล เนื่องจากโรงเรียนในเขตอำเภอลับแลที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาค้างนี้มีจำนวนมากถึง 30 โรงเรียน จึงขอนำเสนอข้อมูลสภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเป็น 5 เครือข่าย คือ

1.1 เครือข่ายที่ 1 ประกอบด้วย 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนชุมชนหัวดง โรงเรียนบ้านห้วยใต้ โรงเรียนดอนแก้ว และโรงเรียนน่านกกก

1.1.1 โรงเรียนชุมชนหัวดง ตั้งอยู่ตำบลแม่พูลเป็นโรงเรียนขนาดกลางจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 293 คน มีจำนวนครู 15 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายอดุลย์ ม่วงมีมีเขตบริการ 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านแสนสิทธิ หมู่ที่ 2 บ้านไร่ หมู่ที่ 3 บ้านแม่พูล หมู่ที่ 5 บ้านผักรา และหมู่ที่ 9 บ้านในห้วย การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2-3 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญา ให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนร่วมกับครูในงานอาชีพที่ครูไม่ถนัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำสวนทุเรียน รางสาตลองกอง และการทำไม้กวาดตองกง

จุดเด่นคือ เป็นโรงเรียนขนาดกลาง มีบุคลากรเพียงพอและเป็นคนพื้นที่มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ โรงเรียนตั้งอยู่ในเขตเทศบาลหัวดง และย่านตลาดการค้าขาย ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครูและการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ บุคลากรส่วนใหญ่สูงอายุ ไม่กระตือรือร้นที่จะพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ และความไม่มั่นใจกับการถ่ายโอนไปสังกัดเทศบาลหัวดง

1.1.2 โรงเรียนบ้านห้วยใต้ ตั้งอยู่ตำบลแม่พูลเป็นโรงเรียนขนาดกลางจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีเขตให้บริการจำนวน 3 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 6 บ้านด่าน หมู่ที่ 7 บ้านผามูบ และหมู่ที่ 8 บ้านห้วยใต้ มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 146 คน มีจำนวนครู 15 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายประดิษฐ์ พรหมมี การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2-3 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนร่วมกับครูในงานอาชีพที่ครูไม่ถนัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำสวนทุเรียน ลงเสาต ล่องกอง และการทำไม้กวาดตองกง

จุดเด่น คือ เป็นโรงเรียนขนาดกลาง มีบุคลากรเพียงพอ และเป็นคนพื้นที่มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานการช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครูและการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อน คือ อาคารเรียนหลังใหม่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนเดิม ทำให้การบริหารจัดการและการควบคุมดูแลทำได้ไม่สะดวก

1.1.3 โรงเรียนดอนแก้ว ตั้งอยู่ตำบลแม่พูล เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมากจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 42 คน มีจำนวนนักเรียนน้อยที่สุดในเครือข่ายที่ 1 มีครู 7 คน มีเขตบริการ 3 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 4 บ้านต้นเกลือ หมู่ที่ 10 บ้านห้วยโป่ง และหมู่ที่ 11 บ้านมหาราช ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายบุญมี พุกเนตร การจัดการเรียนรู้ของครู เป็นแบบรับผิดชอบระดับปฐมวัย และจัดการเรียนรู้ร่วมช่วงชั้น ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนร่วมกับครูในงานอาชีพที่ครูไม่ถนัดในกลุ่มสาระ

การเรียนรู้การทำงานอาชีพและเทคโนโลยีโรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำสวนทุเรียน ลางสาด ลองกอง การทำไม้กวาดตองกง และการจักสานไม้ไผ่

จุดเด่นคือ มีบุคลากรเพียงพอ มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ ชุมชนให้ความร่วมมือ ด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากร ช่วยครูและการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ มีจำนวนนักเรียนในเขตบริการค่อนข้างจำกัด และผู้ปกครองบางส่วนส่งบุตรหลานเข้าเรียนในเมือง

1.1.4 โรงเรียนน่านกกก ตั้งอยู่ตำบลน่านกกกเป็นโรงเรียนขนาดกลางเป็นโรงเรียนเดียวของตำบลน่านกกก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีเขตบริการ 5 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านขุนห้วย หมู่ที่ 2 บ้านชายเขากบ หมู่ที่ 3 บ้านน่านกกกเหนือ หมู่ที่ 4 บ้านน่านกกกใต้ และหมู่ที่ 5 บ้านห้วยนา มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 261 คน มีครู 18 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายเทพมัญญ แก้วกสิกรรม การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2-3 การบูรณาการการเรียนรู้เป็นแบบเชื่อมโยง สาระการเรียนรู้ ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากร บุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนร่วมกับครูในงานอาชีพที่ครูไม่ถนัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้การทำงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนเป็นโรงเรียนเครือข่ายการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2545 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำสวนทุเรียน ลางสาด ลองกอง และการจักสานไม้ไผ่

จุดเด่นคือ ความเป็นหนึ่งเดียวของสถานศึกษาในตำบลน่านกกก ผู้บริหารมีความเป็นผู้นำในการบริหารและวิชาการมีความพร้อมในด้านอาคารสถานที่ ชุมชนให้ความร่วมมือ ด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ ความกังวลใจของครูต่อการถ่ายโอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล

สรุปสภาพการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของเครือข่ายที่ 1 เป็นโรงเรียนขนาดกลาง 3 โรงเรียน และขนาดเล็ก 1 โรงเรียน ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาแล้ว 4 ปี 1 โรงเรียน (โรงเรียนน่านกกก) ส่วนที่เหลืออีก 3 โรงเรียนใช้มาแล้ว 3 โรงเรียน การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้ง 4 โรงเรียน ปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย ชุมชนให้

ความร่วมมือมือแก่โรงเรียนด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

1.2 เครือข่ายที่ 2 ประกอบด้วย 9 โรงเรียนคือ โรงเรียนลับแลพิทยาคม โรงเรียนวัดเจติยั โรงเรียนวัดทองลับแล โรงเรียนหนองนาเกลือ โรงเรียนวัดดอนสัก โรงเรียนวัดใหม่ โรงเรียนวัดน้ำใส โรงเรียนวัดนาทะเล และโรงเรียนวัดห้องสูง

1.2.1 โรงเรียนลับแลพิทยาคม ตั้งอยู่ตำบลฝายหลวง เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่จัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-มัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นโรงเรียนประจำอำเภอมีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 963 คน มีครู 52 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนและบุคลากรมากที่สุดในเครือข่ายที่ 2 ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสุบิน โพธิ์จันทร์ มีเขตบริการรวมทั้งอำเภอ การจัดการเรียนรู้ของครูเป็นแบบแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชา ทั้งมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนร่วมกับครูในงานอาชีพที่ครูไม่ถนัดในรายวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การแปรรูปอาหารพื้นบ้าน

จุดเด่นคือ ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ จำนวนบุคลากรที่เพียงพอ ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ บริเวณที่ตั้งของโรงเรียนเป็นที่สูง ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และอยู่ใกล้เมืองทำให้นักเรียนบางส่วนเข้าเรียนในเมือง

1.2.2 โรงเรียนวัดเจติยั ตั้งอยู่ตำบลฝายหลวงเป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 3 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งเอี้ยง หมู่ที่ 9 บ้านวัดป่า และหมู่ที่ 11 หมู่บ้านทองลับแลพัฒนามีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 92 คน มีจำนวนครู 6 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสมรัฐ แย้งจันทร์ การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนที่ครูไม่ถนัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และสุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ประเพณีสำคัญในท้องถิ่น แพทย์พื้นบ้าน

จุดเด่นคือ โรงเรียนตั้งอยู่ในบริเวณวัด และได้รับความช่วยเหลือจากทางวัดเจดีย์ศรีวิหาร ในการอบรมสั่งสอนทางด้านจริยธรรม รวมทั้งด้านงบประมาณ และชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครูและการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ จำนวนครูไม่ครบชั้น บริเวณโรงเรียนค่อนข้างคับแคบต่อการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ และอื่น ๆ

1.2.3 โรงเรียนวัดทองลับแล ตั้งอยู่ตำบลฝายหลวงเป็นโรงเรียนขนาดเล็กมาก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 3 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 6 บ้านต้นม่วง หมู่ที่ 7 บ้านทองลับแล และหมู่ที่ 10 บ้านวัดป่า มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 44 คน มีครู 7 คน เป็นโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อยที่สุดในเครือข่ายที่ 2 ผู้บริหารโรงเรียนคือนายกมลพันธ์ เพ็งปาน การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนที่ครูไม่ถนัดในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และสุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเย็บบายศรี การถักไม้กวาด และการนวดแผนโบราณ

จุดเด่นคือ โรงเรียนตั้งอยู่กลางหมู่บ้าน ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ อาคารสถานที่ทรุดโทรม และบริเวณโรงเรียนคับแคบมากไม่สะดวกในการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ และอื่น ๆ

1.2.4 โรงเรียนหนองนาเกลือ ตั้งอยู่ตำบลฝายหลวง เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียง 1 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 4 มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 61 คน มีจำนวนครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือนายสมชัย มะโน การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนที่ครูไม่ถนัด ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และสุขศึกษาและ

พลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำหมี่พัน ข้าวแคบ และการตัดกระดาษ

จุดเด่นคือ ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียว นักเรียนมีแนวโน้มลดลงและบุคลากรส่วนใหญ่อายุโต

1.2.5 โรงเรียนวัดดอนสัก ตั้งอยู่ตำบลฝายหลวง เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียวคือ หมู่ที่ 3 บ้านนารี มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 107 คน มีครู 11 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสุเทพ อืดศิริ การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนที่ครูไม่ถนัด ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีและสุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสาน การตัดกระดาษและการนวดแผนโบราณ

จุดเด่นคือ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดดอนสักมีอาคารเรียนเพียงพอ ได้รับความช่วยเหลือจากวัดในการอบรมด้านจริยธรรมแก่นักเรียน เป็นหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่ ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครูและการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ บุคลากรส่วนใหญ่อายุโตไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงแนวโน้มนักเรียนลดลงในอนาคต

1.2.6 โรงเรียนวัดใหม่ ตั้งอยู่ตำบลฝายหลวง เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเชียงแสน หมู่ที่ 2 บ้านน้ำท่วม และหมู่ที่ 8 บ้านท่วมแล้ง มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 117 คน มีครู 11 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายคมกฤษ แก้วบุตร การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงาน

อาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำผ้าหม่นนมดิบแล

จุดเด่นคือ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระภิกษุช่วยอบรมด้านจริยธรรมครูผู้สอนครบชั้น อาคารสถานที่เพียงพอ ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่ลดลง การคมนาคมสะดวกและใกล้เมือง

1.2.7 โรงเรียนวัดน้ำใส ตั้งอยู่ตำบลชัยชุมพล เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 3 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านน้ำใส หมู่ที่ 2 บ้านต้นขาม และหมู่ที่ 8 บ้านร่องยาง มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 105 คน มีครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายเดชา สังเวียนวงศ์ การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แพทย์พื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพร

จุดเด่นคือ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านแพทย์พื้นบ้านหลายคน

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่ลดลงและอาคารเรียนค่อนข้างทรุดโทรม

1.2.8 โรงเรียนวัดนาทะเล ตั้งอยู่ตำบลชัยชุมพล เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมากจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 4 บ้านคุ่ม และหมู่ที่ 5 บ้านนาทะเล มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 51 คน มีครู 8 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายวินัย วงษ์เดช การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสาน การปลูกหอมแดง และอาหารพื้นบ้าน

จุดเด่นคือ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดและได้รับความช่วยเหลือจากพระภิกษุช่วยอบรมสั่งสอนนักเรียนด้านจริยธรรม มีแหล่งการเรียนรู้และครูภูมิปัญญาหลายคน

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่ลดลงต่อเนื่อง และอยู่ใกล้เมือง

1.2.9 โรงเรียนวัดห้องสูง ตั้งอยู่ตำบลชัยชุมพลเป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 3 บ้านห้องสูง และหมู่ที่ 10 บ้านป่าสัก มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 95 คน มีครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสวัสดิ์ ใจใหญ่ การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่าง ในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การปลูกหอมแดง การนวดฝ่าเท้า และอาหารพื้นบ้าน

จุดเด่นคือ ตั้งอยู่ในบริเวณวัดและได้รับความช่วยเหลือจากพระภิกษุช่วยอบรมสั่งสอนนักเรียนด้านจริยธรรม มีแหล่งการเรียนรู้และครูภูมิปัญญาหลายคน

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่ลดลง และอยู่ใกล้เมือง

สรุปสภาพการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของเครือข่ายที่ 2 มีโรงเรียนขนาดใหญ่ 1 โรงเรียนคือ ลำปางพิทยาคม เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 6 โรงเรียน และขนาดเล็กมาก 2 โรงเรียนคือ วัดทองลำปางและวัดนาทะเล โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดจะได้รับความช่วยเหลือจากพระภิกษุช่วยอบรมสั่งสอนนักเรียน (ครูพระ) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่นทั้ง 9 โรงเรียน ปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครูและการบริจาคทรัพย์

1.3 เครือข่ายที่ 3 ประกอบด้วย 7 โรงเรียนคือ โรงเรียนอนุบาลไทยรัฐวิทยา 5 โรงเรียนฤๅษีพหลวิทยา โรงเรียนศิลปศาสตร์วิทยา โรงเรียนบ้านหัวดุม โรงเรียนบ้านห้วยขมิ้น โรงเรียนชุมชนวัดบรมธาตุ และโรงเรียนบ้านเนินขาน

1.3.1 โรงเรียนอนุบาลไทยรัฐวิทยา 5 ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้ง เป็นโรงเรียนขนาดกลางจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 268 คน มีครู 17 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนและบุคลากรมากที่สุดในเครือข่ายที่ 4 ผู้บริหารโรงเรียนคือนายเดช จารุชาติ มีเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 7 บ้านพงกะชี และหมู่ที่ 8 บ้านดิ่งดำ การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2-3 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทอผ้า เย็บบายสี การสานชะลอม ดนตรีไทยและกลองยาว

จุดเด่นคือ เป็นโรงเรียนต้นแบบระดับปฐมวัย ผู้ปกครองและชุมชนให้ความร่วมมือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ บุคลากรส่วนใหญ่อายุสูง สภาพผิวดินเป็นดินลูกรังทำกิจกรรมการเกษตรได้ยาก

1.3.2 โรงเรียนฤทธิพิทยวิทยา ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้ง เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมาก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหนึ่งหมู่บ้านคือ บ้านป่าเผือก มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 48 คน มีจำนวนครู 6 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายพงษ์ศักดิ์ สังข์มูล การจัดการเรียนรู้ของครูเป็นแบบประจำชั้นรับผิดชอบในระดับปฐมวัย ส่วนช่วงชั้นที่ 1-2 จัดการเรียนรู้แบบรวมช่วงชั้น ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การนวดฝ่าเท้า

จุดเด่นคือ ผู้ปกครองและชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน และการเป็นวิทยากรช่วยครู

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่ลดลง และอยู่ใกล้เมือง

1.3.3 โรงเรียนศิลปศาสตร์วิทยา ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้งเป็นโรงเรียนขนาดเล็กมาก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียวคือ หมู่ที่ 6 บ้านพระแท่น มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 50 คน มีครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายชนะ ตุนาโป่ง การจัดการเรียนรู้ของครู เป็นแบบประจำชั้นรับผิดชอบในระดับปฐมวัยส่วน ช่วงชั้นที่ 1 - 2 จัดการเรียนรู้แบบรวมช่วงชั้น ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษาและการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แพทย์พื้นบ้านด้านสมุนไพร และการเพาะกล้าสัก

จุดเด่นคือ มีครูที่มีความรู้ด้านสมุนไพร ชุมชน และวัดพระแท่นศิลาอาสน์ให้ความร่วมมือ ด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และการบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่ลดลงทุกปี และอยู่ใกล้เมือง

1.3.4 โรงเรียนบ้านหัวดุม ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้ง เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมากจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียวคือ หมู่ที่ 9 บ้านเนินชาน มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 56 คน มีครู 6 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายเฉลิม पालาศ การจัดการเรียนรู้ของครู เป็นแบบประจำชั้นรับผิดชอบในระดับปฐมวัย ส่วนช่วงชั้นที่ 1-2 จัดการเรียนรู้แบบรวมช่วงชั้น ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะโรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเพาะกล้าสัก การร้อยมาลัย การเย็บบายศรี และการตัดกระดาษ

จุดเด่นคือ ผู้ปกครองและชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน และการเป็นวิทยากรช่วยครู

จุดอ่อนคือ หมู่บ้านขนาดเล็กมาก และจำนวนนักเรียนลดลงทุกปี

1.3.5 โรงเรียนบ้านห้วยขมิ้น ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้ง เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียวคือ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยไร่ มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 81 คน มีครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายพิทักษ์ รัตนอุทัยกุล การจัดการเรียนรู้ของครู เป็นแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเย็บบายศรี และการปลูกหอมแดง

จุดเด่นคือ ผู้ปกครองและชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน และการเป็นวิทยากรช่วยครู

จุดอ่อนคือ หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก อยู่ห่างไกล และจำนวนนักเรียนลดลง

1.3.6 โรงเรียนชุมชนวัดบรมธาตุ ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้ง เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 2 บ้านทุ่งยั้งเหนือ และหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งยั้งใต้ มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 104 คน มีครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายคงศักดิ์ แก้วอินทร์ การจัดการเรียนรู้ของครู เป็นแบบประจำชั้นรับผิดชอบ ทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วง ชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญา ให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำข้าวเกรียบ ว่าว ประเพณีอัฐมีบูชา

จุดเด่นคือ ตั้งอยู่ใจกลางตำบลทุ่งยั้ง มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ต่าง ๆ วัดช่วยเหลือ ในการอบรมสั่งสอนนักเรียนในด้านจริยธรรม ชุมชนช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถาน ศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน และการเป็นวิทยากรช่วยครู

จุดอ่อนคือ บุคลากรส่วนใหญ่อาวุโส ไม่ครบชั้น และนักเรียนลดลง

1.3.7 โรงเรียนบ้านเนินชาน ตั้งอยู่ตำบลทุ่งยั้ง เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมากจัดการ ศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียวคือ บ้าน เนินชาน มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 37 คน มีครู 4 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนและบุคลากรน้อย ที่สุดในเครือข่ายที่ 4 รักษาการณผู้บริหารโรงเรียนคือ นายเสริม แก้วอินทร์ การจัดการเรียนรู้ของ ครู เป็นแบบประจำชั้นรับผิดชอบในระดับปฐมวัย ส่วนช่วงชั้นที่ 1-2 จัดการเรียนรู้แบบรวมช่วงชั้น ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสานไม้ไผ่ และการทำปุ๋ยชีวภาพ

จุดเด่นคือ ผู้ปกครองและชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน และการเป็นวิทยากรช่วยครู

จุดอ่อนคือ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีจำนวนนักเรียนลดลงทุกปี และไม่มีผู้บริหารโรงเรียน

สรุปสภาพการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของเครือข่ายที่ 3 มีโรงเรียนขนาดกลาง 1 โรงเรียนคือ อนุบาลไทยรัฐวิทยา 5 เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 2 โรงเรียน คือ ชุมชนวัดบรมธาตุและบ้านห้วยขมิ้น อีก 4 โรงเรียนคือ ฤาษีพหลวิทยา ศิลปศาสตร์วิทยา บ้านห้วยดุม และบ้านเนินชาน มีแนวโน้มนักเรียนลดลงเป็นโรงเรียนขนาดเล็กมาก การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้ง 7 โรงเรียน ปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย ผู้ปกครองและชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และช่วยบริจาคทรัพย์

1.4 เครือข่ายที่ 4 ประกอบด้วย 6 โรงเรียนคือ โรงเรียนลับแลศรีวิทยา โรงเรียนชุมชนไผ่ล้อมวิทยา โรงเรียนวัดดงสระแก้ว โรงเรียนวัดโพธิ์ทอง โรงเรียนวัดสว่าง และโรงเรียนวัดไผ่ล้อม

1.4.1 โรงเรียนลับแลศรีวิทยา ตั้งอยู่ตำบลไผ่ล้อม เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่จัดการศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 509 คน มีครู 33 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนและบุคลากรมากที่สุดในเครือข่ายที่ 3 ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายยุทธนา นาคหอม มีเขตบริการรวมทั้งอำเภอ การจัดการเรียนรู้ของครู เป็นแบบแบ่งกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาทั้งมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีและกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การตัดกระดาษ การแทงหยวก และแพทย์พื้นบ้าน

จุดเด่นคือ เป็นโรงเรียนในโครงการหนึ่งอำเภอหนึ่งโรงเรียนในฝัน

จุดอ่อนคือ บุคลากรส่วนใหญ่อาวุโส อาคาร และห้องเรียนไม่เพียงพอ

1.4.2 โรงเรียนชุมชนไผ่ล้อมวิทยา ตั้งอยู่ตำบลไผ่ล้อมเป็นโรงเรียนขนาดกลางจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการรวมทั้งตำบลไผ่ล้อมและตำบลใกล้เคียง มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 135 คน มีครู 10 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายชัชวาลย์ เพ็ชรแบน การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีและ

ศิลปะ โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสานไม้ไผ่ และการละเล่นพื้นบ้าน

จุดเด่นคือ เป็นโรงเรียนที่ไม่มีเขตบริการ

จุดอ่อนคือ ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้เฉพาะทาง เช่น ดนตรีไทย และอาคารเรียนที่มีห้องเรียนและห้องปฏิบัติการต่าง ๆ อย่างจำกัด

1.4.3 โรงเรียนวัดดงสระแก้ว ตั้งอยู่ตำบลไผ่ล้อม เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 4 บ้านดงสระแก้ว และหมู่ที่ 5 บ้านดงสระแก้วได้ มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 66 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนน้อยที่สุดในเครือข่ายที่ 3 มีครู 7 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายพิทักษ์ สนประเทศ การจัดการเรียนการสอนของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสานไม้ไผ่ การจับสัตว์น้ำและการทอดผ้า

จุดเด่นคือ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่มีแนวโน้มลดลง และอยู่ใกล้เมือง

1.4.4 โรงเรียนวัดโพธิ์ทอง ตั้งอยู่ตำบลไผ่ล้อมเป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียง 1 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 3 บ้านเกาะตาเพชร มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 89 คน มีครู 10 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสุรพงษ์ หอมสุนทร การจัดการเรียนการสอนของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่าง ในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนโดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสานไม้ไผ่ และการแปรรูปอาหาร

จุดเด่นคือ มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแปรรูปอาหารไทยหลายประเภท

จุดอ่อนคือ จำนวนนักเรียนที่มีแนวโน้มลดลงทุกปี และบริเวณโรงเรียนคับแคบ

1.4.5 โรงเรียนวัดสว่าง ตั้งอยู่ตำบลไผ่ล้อม เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการศึกษา ตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 2 บ้านไผ่เขียวและ หมู่ที่ 6 บ้านท้ายเตย มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 117 คน มีครู 10 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายกมลลาสน์ ปิ่นสุข การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับ ปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และ ช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา โรงเรียนใช้ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา จัดการเรียนรู้ ได้แก่ แพทย์พื้นบ้าน

จุดเด่นคือ เป็นหมู่บ้านใหญ่ วัดช่วยอบรมสั่งสอนด้านจริยธรรมและชุมชนให้ความ ช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และช่วยบริจาคทรัพย์

จุดอ่อนคือ แนวโน้มนักเรียนลดลง และบุคลากรส่วนใหญ่อาวุโส

1.4.6 โรงเรียนวัดไผ่ล้อม ตั้งอยู่ตำบลไผ่ล้อม เป็นโรงเรียนขนาดเล็กจัดการ ศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีเขตบริการเพียงหนึ่งหมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านไผ่ล้อม มีนักเรียน ในปี 2548 จำนวน 85 คน มีครู 6 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสงวนศักดิ์ รัตโน การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่าง ในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการ เรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการ เรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการ ศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การประดิษฐ์ของใช้จากเศษวัสดุ

จุดเด่นคือ หมู่บ้านใหญ่ วัดช่วยอบรมสั่งสอนด้านจริยธรรมและชุมชนให้ความช่วยเหลือ ด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครูและช่วย บริจาคทรัพย์

จุดอ่อน คือ พื้นที่ของโรงเรียนค่อนข้างคับแคบมาก

สรุปสภาพการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของเครือข่ายที่ 4 มีโรงเรียนขนาดใหญ่ 1 โรงเรียนคือ ลับแลศรีวิทยา เป็นโรงเรียนขนาดกลาง 1 โรงเรียนคือ ชุมชนไผ่ล้อมวิทยา และขนาดเล็ก 4 โรงเรียนคือ วัดดงสระแก้ว วัดโพธิ์ทอง วัดสว่าง และวัดไผ่ล้อม ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาแล้ว 4 ปีการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้ง 6 โรงเรียน ปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย ผู้ปกครอง และชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และช่วยบริจาคทรัพย์

1.5 เครือข่ายที่ 5 ประกอบด้วย 4 โรงเรียนคือ โรงเรียนดำนแม่คำมันวิทยาคม โรงเรียนดำนแม่คำมัน โรงเรียนบ้านห้วยทราย และโรงเรียนบ้านชำผักหนาม

1.5.1 โรงเรียนดำนแม่คำมันวิทยาคม ตั้งอยู่ตำบลดำนแม่คำมัน เป็นโรงเรียนขนาดกลาง จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 322 คน มีครู 19 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสมทรง ชัยชนะ มีเขตบริการรวมทั้งตำบลดำนแม่คำมัน และใกล้เคียง การจัดการเรียนรู้ของครูเป็นแบบแบ่งความรับผิดชอบตามกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชา ทั้งมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำกระดาดจากพืชท้องถิ่น และการถักตุ่ง

จุดเด่นคือ เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบล อาคารสถานที่พร้อมและสวยงาม

จุดอ่อนคือ ขาดบุคลากรสาขาวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

1.5.2 โรงเรียนดำนแม่คำมัน ตั้งอยู่ตำบลดำนแม่คำมัน เป็นโรงเรียนขนาดกลาง จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 368 คน มีครู 19 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนและบุคลากรมากที่สุด เครือข่ายที่ 5 ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสุรินทร์ ทองศรีอ้น เขตบริการ 4 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1,4,5 และ 7 การจัดการเรียนรู้ของครู มีทั้งแบบประจำชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2-3 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและการ

งานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การทำปุ๋ยหมัก การทำยาจากสมุนไพร และประเพณีค้ำงูยา

จุดเด่นคือ เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

จุดอ่อนคือ อาคารสถานที่บางส่วนทรุดโทรม บุคลากรอายุใส

1.5.3 โรงเรียนบ้านห้วยทราย ตั้งอยู่ตำบลด่านแม่คำมัน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 68 คน มีครู 7 คน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนน้อยที่สุดในเครือข่ายที่ 5 ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายสมชาย รอดเกลี้ยง มีเขตบริการเพียงหมู่บ้านเดียว คือ หมู่ที่ 3 บ้านห้วยทราย การจัดการเรียนรู้มีทั้งแบบ ประจําชั้นรับผิดชอบทุกอย่างในระดับปฐมวัย - ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระ การเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการเรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอก หรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการเรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การ งานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสานและการทำนาแบบดั้งเดิม

จุดเด่นคือ หมู่บ้านล้อมรอบโรงเรียน

จุดอ่อนคือ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก อยู่ห่างไกล และจำนวนนักเรียนลดลงทุกปี

1.5.4 โรงเรียนบ้านชำผักหนาม ตั้งอยู่ตำบลด่านแม่คำมันเป็นโรงเรียน ขนาดเล็ก จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนในปี 2548 จำนวน 102 คน มีครู 6 คน ผู้บริหารโรงเรียนคือ นายกิตติพงษ์ วงษ์ขี้มโย มีเขตบริการเพียงหมู่บ้าน เดียว การจัดการเรียนรู้ของครูมีทั้งแบบประจําชั้นรับผิดชอบทุกอย่าง ในระดับปฐมวัย-ช่วงชั้นที่ 1 และแบบรับผิดชอบเป็นรายกลุ่มสาระการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมกับการจัดการ เรียนรู้ โดยการเป็นวิทยากรบุคคลภายนอกหรือครูภูมิปัญญาให้ความรู้ และช่วยฝึกปฏิบัติในการ เรียนของนักเรียน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนใช้หลักสูตรการ ศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2546 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจักสาน การทำบายศรี

จุดเด่น คือ เป็นศูนย์รวมทางด้านการกีฬาของหมู่บ้าน

จุดอ่อน คือ มีครูผู้สอนไม่ครบตามกรอบอัตรา จำนวนนักเรียนลดลง

สรุปสภาพการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของเครือข่ายที่ 5 มีโรงเรียนขนาดกลาง โรงเรียนคือ ด่านแม่คำมันพิทยาคมและด่านแม่คำมัน เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก 2 โรงเรียนคือ บ้านห้วยทรายและบ้านชำผักหนาม ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 มาแล้ว 4 ปีการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้ง 4 โรงเรียน ปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย ผู้ปกครองและชุมชนให้ความช่วยเหลือด้วยการเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การช่วยเหลือด้านแรงงาน การเป็นวิทยากรช่วยครู และช่วยบริจาคทรัพย์

จากสภาพการจัดการเรียนรู้ของ 5 เครือข่ายโรงเรียนในเขตอำเภอลับแล ที่กล่าวแล้วข้างต้น สรุปเป็นภาพรวมได้ คือ

1. โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมด้านบุคลากร ได้แก่โรงเรียนมัธยมศึกษาที่เปิดสอนมัธยมศึกษาตอนต้น - ตอนปลาย นิยมจัดการเรียนรู้แบบรับผิดชอบเป็นกลุ่มสาระ/รายวิชา
2. โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษา-มัธยมศึกษาตอนต้น จัดการเรียนรู้แบบรับผิดชอบเป็นชั้น และเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้
3. โรงเรียนขนาดเล็กที่ครูครบชั้น จัดการเรียนรู้แบบรับผิดชอบเป็นชั้น และเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้
4. โรงเรียนขนาดเล็กที่ครูไม่ครบชั้น จัดการเรียนรู้แบบรวมชั้น และรวมช่วงชั้น
5. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยเติมเต็มเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทุกโรงเรียนยังปฏิบัติได้ค่อนข้างน้อย และไม่เป็นรูปธรรม
6. การมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นวิทยากรบุคคลภายนอกเข้าไปช่วยสอน ในกลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี ซึ่งเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาที่โรงเรียนมีการจัดการเรียนรู้ โดยใช้วิทยากรท้องถิ่นมากที่สุด และมีจุดเน้นที่ภาคปฏิบัติ

2. สถานการณ์การจัดทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล
การศึกษาสถานการณ์การจัดทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล อาศัยข้อมูล 2 ส่วนด้วยกันคือ จากการสำรวจการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545-2547 โดยใช้แบบสำรวจองค์ประกอบในการจัดทำเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และจากการจัดเวทีวิชาการและนิทรรศการระดับเขตพื้นที่การศึกษา วันที่ 2 ตุลาคม 2549 ดังนี้

2.1 จากการสำรวจการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545-2547 โดยใช้แบบสำรวจองค์ประกอบการจัดทำเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด พบว่า ในภาพรวม หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแลส่วนใหญ่ ควรมีการปรับปรุงพัฒนาองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความเหมาะสมกับความต้องการ และสอดคล้องกับยุคสมัย หรือการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปข้อมูลการจัดทำและใช้หลักสูตรสถานศึกษา ปีการศึกษา 2545-2547 อำเภอลับแล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1

องค์ประกอบที่	ข้อมูลความพึงพอใจ	ข้อมูลควรปรับปรุงพัฒนา
1. การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและจุดหมาย	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 10 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ได้แก่ - สอดคล้องกับสภาพสถานศึกษาและสภาวะปัจจุบัน - ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประชุมการกำหนดวิสัยทัศน์ - การนำข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน/ชุมชนมาประกอบการกำหนดวิสัยทัศน์ - พันธกิจที่กำหนดปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม - วิสัยทัศน์ พันธกิจ จุดหมายครอบคลุมหลักสูตร	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 20 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 66.67 ได้แก่ - ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วม - บุคลากรขาดความเป็นไทย - ไม่ครอบคลุมคุณภาพผู้เรียน - วิสัยทัศน์ พันธกิจ มากเกินไป - วิสัยทัศน์ เข้าใจยาก - ข้อมูลยังไม่เป็นปัจจุบัน - วิสัยทัศน์ ไม่สื่อคุณภาพผู้เรียน - พันธกิจบางข้อยังไม่สู่การปฏิบัติ - ปรับจุดหมายใหม่
2. การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 12 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 40.00 ได้แก่	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 18 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 60.00 ได้แก่

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ประกอบที่	ข้อมูลความพึงพอใจ	ข้อมูลควรปรับปรุงพัฒนา
2. การกำหนดคุณ- ลักษณะอันพึงประสงค์	- กำหนดได้ตรงกับความต้องการของชุมชน - กำหนดตามขั้นตอนและชัดเจน สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และจุดหมายและโครงสร้างของหลักสูตรขั้นพื้นฐาน - นำไปปฏิบัติและประเมินได้	- สมควรได้มีการปฏิบัติจริง - คุณลักษณะอันพึงประสงค์มีมากเกินไป - คุณลักษณะอันพึงประสงค์ไม่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ - การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ยาว ไม่สะดวกในการนำไปปฏิบัติ
3. การกำหนดโครงสร้าง หลักสูตร	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 22 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 73.33 ได้แก่ - จัดทำได้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์/จุดหมาย - กำหนดเวลาเรียนบางสาระมีความเหมาะสม - สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง - รหัสวิชาพื้นฐาน/เพิ่มเติมชัดเจน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 8 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 26.67 ได้แก่ - ยังไม่กำหนดรหัสกลุ่มสาระ/รายวิชา - เวลาเรียนในสาระภาษาต่างประเทศช่วงชั้นที่ 2 มีเวลาน้อยไป - รหัสวิชาพื้นฐาน/เพิ่มเติมยังไม่ชัดเจน - ควรเพิ่มเวลาเรียนในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
4. องค์ประกอบ กำหนดกลุ่มสาระ/ รายวิชา	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 13 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 43.33 ได้แก่ - แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำสาระการเรียนรู้ - จัดทำรายละเอียดของกลุ่มสาระรายวิชาครบถ้วน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 17 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 56.67 ได้แก่ - คณะครูต้องการความรู้ในการจัดทำหลักสูตร - ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเรียนรู้ในกลุ่มสาระให้มากกว่านี้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ประกอบที่	ข้อมูลความพึงพอใจ	ข้อมูลควรปรับปรุงพัฒนา
4. องค์ประกอบการกำหนดกลุ่มสาระ/รายวิชา	- มีการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อกำหนดกลุ่มสาระ/รายวิชาอย่างสมบูรณ์ - การกำหนดสาระเพิ่มเติมช่วยให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี - จัดทำคำอธิบายครบทุกกลุ่มสาระทุกระดับชั้น - มีการจัดหน่วยการเรียนรู้ครอบคลุมทุกกลุ่มสาระ	- ยังไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการทำสาระเพิ่มเติม/รายวิชาเพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น - การกำหนดวิสัยทัศน์ของกลุ่มสาระฯ ยังไม่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ในกลุ่มสาระ/รายวิชา - ควรปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักการของหลักสูตรแกนกลางและความต้องการของท้องถิ่น
5. การกำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 18 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 60.00 ได้แก่ - กำหนดวิสัยทัศน์ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน - มีการบริหารจัดการที่ดี - กำหนดระยะเวลาเหมาะสม - กิจกรรมเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 12 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 40.00 ได้แก่ - กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนกำหนดให้ทำมากเกินไป ควรปรับลด - จัดทำแผนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกช่วงชั้น - ปรับเวลาของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้ดีกว่าเดิม - ควรประเมินผลกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เป็นระบบ
6. การกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 5 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 16.67 ได้แก่ - กำหนดรูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการ	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 25 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 83.33 ได้แก่ - การกำหนดรูปแบบบูรณาการยังไม่ชัดเจน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ประกอบที่	ข้อมูลความพึงพอใจ	ข้อมูลควรปรับปรุงพัฒนา
6. การกำหนดรูปแบบ การจัดการเรียนรู้และ ส่งเสริมการเรียนรู้	- มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ โครงการ - บูรณาการได้ดี บางกลุ่มสาระ	- ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้แบบ บูรณาการให้ชัดเจน - ต้องการเรียนรู้การบูรณาการ และอื่น ๆ - ต้องให้คณะครูวางแผนร่วมกัน เพื่อการจัดการเรียนรู้
7. การกำหนดแนวการ วัดและประเมินผล	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความ พึงพอใจ จำนวน 16 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 53.33 ได้แก่ - มีระเบียบการวัดและประเมินผล ของผู้เรียน - มีการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ - มีการประเมินคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ - จัดทำเอกสารประกอบการวัด และประเมินผล - จัดทำเครื่องมือวัดและประเมิน ผลตามกลุ่มสาระการเรียนรู้	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควร ปรับปรุง จำนวน 14 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 46.67 ได้แก่ - กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนควร ปรับปรุงการวัดและประเมินผล - ต้องการมีการอบรมเกี่ยวกับการ วัดและประเมินผล - ควรมีคณะกรรมการวัดและ ประเมินผล - แนวการวัดผลการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียนสื่อความ - เน้นการประเมินตามสภาพจริง
8. การกำหนดแนวทาง บริหารจัดการหลักสูตร สถานศึกษา		
8.1 การเตรียมความ พร้อม	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความ พึงพอใจ จำนวน 13 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 43.33 ได้แก่	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควร ปรับปรุง จำนวน 17 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 56.67 ได้แก่

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ประกอบที่	ข้อมูลความพึงพอใจ	ข้อมูลควรปรับปรุงพัฒนา
8.1 การเตรียมความพร้อม	- มีการพัฒนาบุคลากร - สร้างความตระหนักโดยการจัดอบรมการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา - มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร - ครูผู้สอน ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน เห็นความสำคัญของการศึกษา	- บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตรค่อนข้างน้อย - พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศให้เอื้อต่อการพัฒนาหลักสูตร - มีกิจกรรมศึกษาดูงาน - ขาดการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การจัดการศึกษา
8.2 การจัดทำสาระหลักสูตร	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 13 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 43.33 ได้แก่ - จัดทำสาระการเรียนรู้ครบทุกสาระ - มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฯ ทุกสาระ	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 17 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 56.67 ได้แก่ - เพิ่มสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น - ยังไม่มีแผนการจัดการเรียนรู้ - บุคลากรมีความรู้ไม่ตรงกับงานที่รับผิดชอบ
8.3 แผนบริหารจัดการหลักสูตร	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความพึงพอใจ จำนวน 11 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 36.67 ได้แก่ - มีแผนบริหารจัดการและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ - แต่งตั้งผู้รับผิดชอบ - มีโครงการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควรปรับปรุง จำนวน 19 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 63.33 ได้แก่ - ยังไม่มีการจัดทำแผนบริหารจัดการและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

องค์ประกอบที่	ข้อมูลความพึงพอใจ	ข้อมูลควรปรับปรุงพัฒนา
8.4 การนิเทศ กำกับ ติดตาม	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความ พึงพอใจ จำนวน 8 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 26.67 ได้แก่ - แต่งตั้งคณะผู้นิเทศภายใน - นิเทศติดตาม - สรุปผลการนิเทศ - มีแผนนิเทศภายใน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควร ปรับปรุง จำนวน 22 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 73.33 ได้แก่ - ไม่มีแผนการนิเทศ - มีคณะกรรมการนิเทศแต่ไม่ได้ ทำต้นฉบับ - นิเทศไม่สม่ำเสมอ - ไม่ได้สรุปเป็นทางการ
9. การจัดทำแผนการ จัดการเรียนรู้	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความ พึงพอใจ จำนวน 14 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 46.67 ได้แก่ - มีแผนจัดการเรียนรู้ครบทุกสาระ - มีแผนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียน ตรวจสอบได้ - มีการสรุปผลการจัดการเรียนรู้	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควร ปรับปรุง จำนวน 16 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 53.33 ได้แก่ - ควรจัดทำแผนการเรียนรู้ให้ครบ ทุกสาระ - ควรจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ไว้ล่วงหน้า
10. การจัดทำแผนกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความ พึงพอใจ จำนวน 17 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 56.67 ได้แก่ - มีการจัดทำรายละเอียดกิจกรรม พัฒนาผู้เรียน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควร ปรับปรุง จำนวน 13 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 43.33 ได้แก่ - ยังไม่ได้จัดทำรายละเอียด กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
11. การวิจัยในชั้นเรียน	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงความ พึงพอใจ จำนวน 12 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 40.00 ได้แก่ - มีการจัดลำดับการแก้ไขพัฒนา ผู้เรียน - มีการดำเนินการวิจัย	โรงเรียนที่ให้ข้อมูลแสดงข้อควร ปรับปรุง จำนวน 18 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 60.00 ได้แก่ - การวิจัยยังไม่เป็นระบบ - ยังไม่มีรูปแบบการวิจัยที่ หลากหลาย

2.2 การจัดเวทีวิชาการและนิทรรศการระดับเขตพื้นที่การศึกษา วันที่ 2 ตุลาคม 2549 คณะผู้ดำเนินการศึกษาวิจัยได้จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตัวแทนผู้บริหารสถานศึกษาอำเภอลับแล ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การจัดทำ และใช้หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแลคือ "ท่าน ผอ. ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการมีส่วนร่วมโครงการวิจัยพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ผ่านมา และอยากทราบเทคนิคของท่านผอ. ในการบริหารจัดการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนท่าน" ผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ มีความสอดคล้องกับข้อมูลการสำรวจตามข้อ 2.1 ได้แก่ 1) หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแลส่วนใหญ่ ต้องมีการพัฒนาให้เข้ากับสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ 2) การวางแผนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาต้องอาศัยหลักการการมีส่วนร่วมทั้งใน และนอกโรงเรียน

ตอนที่ 6 รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

จากการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถนำเสนอผลการศึกษาได้ 4 ประเด็น คือ 1) แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ 2) ผลการปฏิบัติตามแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฯ 3) รูปแบบการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฯ และ 4) แนวทางในการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนา/การวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการศึกษาสภาพการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาศักยภาพที่เอื้อต่อการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ของการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา รวมทั้งสภาพการจัดการเรียนรู้และสถานการณ์การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 ใน

การศึกษาระยะที่ 1 แกนนำโรงเรียน/ชุมชน และทีมวิจัย ได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติต่อเนื่อง ในระยะที่ 2 รวม 5 ขั้นตอน คือ

1.1 เตรียมพร้อมเพื่อการพัฒนาในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ 7 ขั้นตอน คือ

1) กำหนดเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย คณะผู้ดำเนินการวิจัยในนามของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ได้ร่วมกันพิจารณาโรงเรียนของอำเภอลับแลทั้ง 30 โรงเรียนแล้วกำหนดเป็น 5 เครือข่ายโรงเรียนภายใต้บริบทที่คล้ายคลึงกันคือ เครือข่ายโรงเรียนที่ 1 ตำบลแม่พูลและตำบลนาคกก จำนวน 4 โรงเรียน เครือข่ายโรงเรียนที่ 2 ตำบลฝายหลวงและตำบลชัยชุมพล จำนวน 9 โรงเรียน เครือข่ายโรงเรียนที่ 3 ตำบลทุ่งยั้ง จำนวน 7 โรงเรียน เครือข่ายโรงเรียนที่ 4 ตำบลไผ่ล้อม จำนวน 6 โรงเรียน เครือข่ายโรงเรียนที่ 5 ตำบลด่านแม่คำมัน จำนวน 4 โรงเรียน

2) กำหนดกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย คณะผู้ดำเนินการวิจัยร่วมกันกำหนดกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่จะใช้กรอบแนวคิดเป็นเครื่องชี้นำหรือเข็มทิศในการดำเนินงานตามโครงการ

3) กำหนดเครือข่ายการวิจัย การกำหนดเครือข่ายการวิจัยเป็นไปเพื่อประโยชน์ในด้านการประสานความร่วมมือระหว่าง โรงเรียน ชุมชน และผู้ดำเนินการวิจัยหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อีกทั้งยังเป็นการฝึกความเป็นผู้นำทางวิชาการของคณะผู้วิจัยที่รับผิดชอบเครือข่ายโรงเรียนนั้น ๆ

4) กำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา คณะผู้ดำเนินการวิจัยประชุมและตกลงให้ใช้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 รวม 5 ขั้นตอน และแนวทางการเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/สาระการเรียนรู้รายปี รวมอีก 6 ขั้นตอน

5) ประชุมชี้แจงเครือข่ายโรงเรียนจัดเป็นกิจกรรมแรกในการลงพื้นที่การวิจัยของคณะผู้ดำเนินการวิจัย โดยได้เชิญตัวแทนโรงเรียน และชุมชน ทั้ง 5 เครือข่ายโรงเรียน ร่วมประชุมเพื่อประสานความร่วมมือสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ การกำหนดเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย กรอบแนวคิดการศึกษาวิจัย เครือข่ายการวิจัย และแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นต้น

6) ประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่ายโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่สองต่อเนื่องกันในระดับพื้นที่การวิจัย ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำและตัวแทนชุมชน ตั้งแต่เครือข่ายที่ 1-5 ตามลำดับ เพื่อร่วมเรียนรู้เกิดความตระหนักและระดมพลังสร้างสรรค์ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

7) ประชุมปฏิบัติการ 5 เครือข่ายโรงเรียนระดับอำเภอ ภายหลังจากการประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่ายโรงเรียนทั้ง 5 เครือข่าย คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้เชิญผู้บริหารสถานศึกษา ครูแกนนำ และตัวแทนชุมชน เข้าร่วมประชุมเพื่อร่วมกันทบทวน วิเคราะห์ สรุปและตัดสินใจเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล สำหรับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เมื่อตัวแทนโรงเรียนและชุมชนทุกโรงเรียนและทุกเครือข่ายโรงเรียนของอำเภอลับแล มีความพร้อมที่จะร่วมกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะผู้ดำเนินการวิจัยจึงจัดการประชุมปฏิบัติการโดยเริ่มจากเครือข่ายที่ 1-5 ตามลำดับ ซึ่งมีขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน คือ 1) เรียนรู้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) ฝึกปฏิบัติพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และ 3) เขียนแผนจัดการเรียนรู้สำหรับการทดลอง

1.3 ทดลองจัดการเรียนรู้/ติดตามให้คำแนะนำ ในขั้นตอนนี้ได้ตกลงร่วมกันให้โรงเรียนทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนละ 2-3 เรื่อง ซึ่งหลายโรงเรียนสามารถเชิญตัวแทนชุมชนที่เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมจัดการเรียนรู้ ส่วนคณะผู้วิจัยจะออกติดตามให้คำแนะนำทั้งก่อน และระหว่างการทดลองจัดการเรียนรู้

1.4 สรุปผลการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันสรุปผลการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 3 เกี่ยวกับความพร้อมก่อนการทดลอง กระบวนการจัดการเรียนรู้ ความสำเร็จและความพึงพอใจ ปัญหาและอุปสรรค

1.5 เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลคณะผู้วิจัยกำหนดไว้ 2 ครั้งคือ ครั้งที่ 1 "เวทีวิชาการและนิทรรศการระดับอำเภอ" และครั้งที่ 2 "เวทีวิชาการและนิทรรศการระดับเขตพื้นที่การศึกษา" ซึ่งทั้ง 2 ครั้งจะเชิญโรงเรียน (ผู้บริหาร ครูและนักเรียน) ทั้งในอำเภอลับแลหรืออำเภอใกล้เคียง ตัวแทนชุมชน/ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้รู้ภาคราชการ และบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม

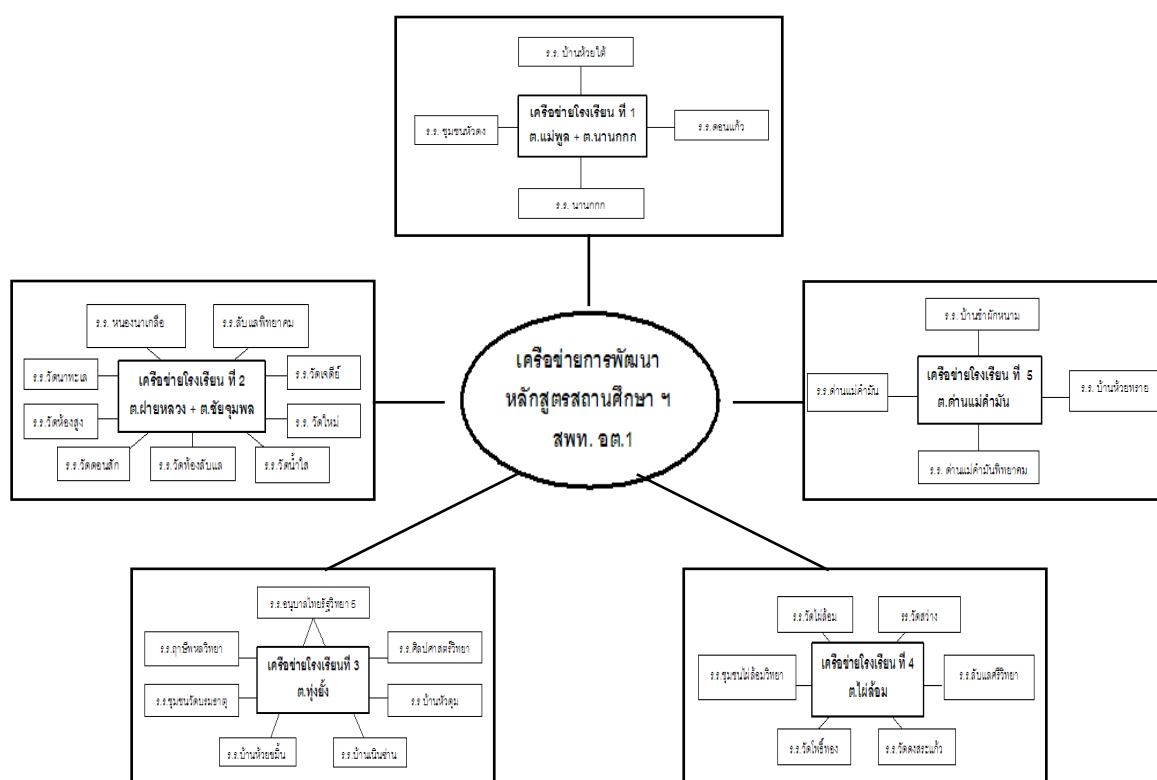
2. ผลการปฏิบัติตามแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

จากการใช้แนวทางการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ฯ ที่กำหนดไว้ข้างต้นมีผลการปฏิบัติ และรายละเอียด ดังนี้ คือ

2.1 เตรียมพร้อมเพื่อการพัฒนา

1) กำหนดเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย โดยพิจารณาตำบลขนาดของโรงเรียน ระยะใกล้ไกล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานการดำเนินงานภายใต้บริบทที่คล้ายคลึงกันและกำหนดโรงเรียนแกนนำ เครือข่ายที่ 1 "โรงเรียนชุมชนหัวดง" เครือข่ายที่ 2 "โรงเรียนลับแลพิทยาคม" เครือข่ายที่ 3 "โรงเรียนอนุบาลไทยรัฐวิทยา 5" เครือข่ายที่ 4 "โรงเรียนลับแลศรีวิทยา" และเครือข่ายที่ 5 "โรงเรียนด่านแม่คำมันพิทยาคม" รายละเอียดดังแผนภาพที่ 12

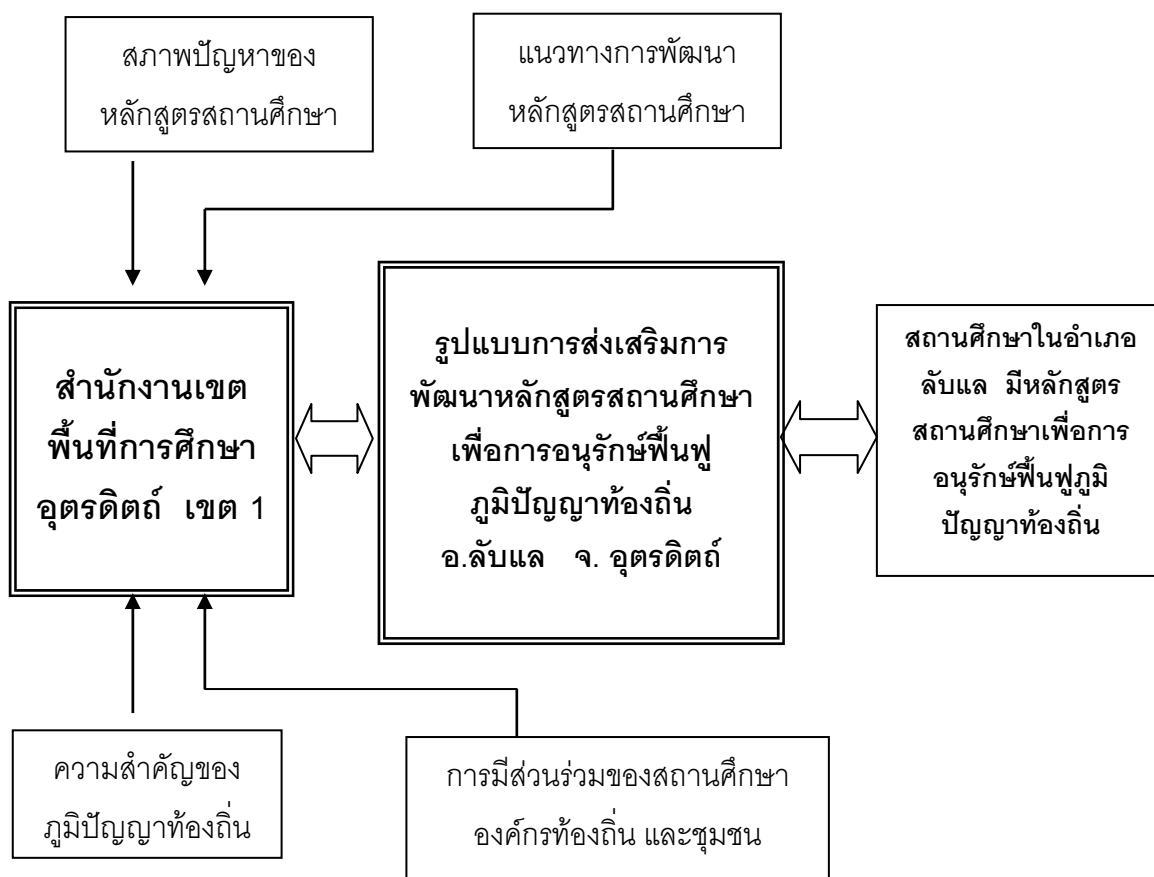
แผนภาพที่ 10 แสดงการกำหนดเครือข่ายโรงเรียนในอำเภอลับแล 5 เครือข่าย

การกำหนดเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย มีผลจากการปฏิบัติ ข้อดีและข้อควรปรับปรุงตามลำดับคือ ประการแรก จากการกำหนดเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย เพื่อเป็นช่องทางในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า สรุปได้ว่า มีความสะดวกเรียบร้อย โรงเรียนให้การยอมรับทั้ง 5 เครือข่าย ด้วยดีประการที่สอง การกำหนดเครือข่ายมีข้อดีที่ทำให้โรงเรียนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้เรียนรู้และพึ่งพาการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการร่วมกันมากขึ้น และประการสุดท้าย การกำหนดเครือข่ายมีข้อควรปรับปรุงด้วยการปรับลดขนาดของเครือข่ายที่ 2 ให้เล็กลงโดยยึดตำบลที่โรงเรียนตั้งอยู่ซึ่งจะทำให้เครือข่ายโรงเรียนเพิ่มเป็น 6 เครือข่าย

2) กำหนดกรอบแนวคิด เพื่อใช้เป็นเข็มทิศในการดำเนินงานร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ รายละเอียดดังแผนภาพที่ 13

แผนภาพที่ 11 แสดงกรอบแนวคิดการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 โดยความร่วมมือของสถานศึกษากับชุมชน อำเภอลับแล จังหวัดอุดรธานี

การกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ พบว่า มีข้อดีต่อคณะผู้ดำเนินการวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ช่วยให้เห็นความจำเป็น ทิศทางหรือกระบวนการดำเนินงานและผลที่จะได้รับจากปฏิบัติ/พัฒนา

3) กำหนดเครือข่ายการวิจัย เพื่อแบ่งพื้นที่และประชากรในการประสานการปฏิบัติงานให้คำแนะนำ และเป็นพี่เลี้ยงแก่โรงเรียน รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงเครือข่ายการวิจัย 3 ระดับ

เครือข่าย ร.ร. ที่	ตำบล	เครือข่ายการวิจัย ระดับ สพท.	โรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับโรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับชุมชน
1	แม่พูล + นานกกก	นายวิระวุฒิ วงศ์วัฒน์ นางมนัสรา จางจำรัส	1.ชุมชนหัวดง 2.ดอนแก้ว 3.บ้านห้วยใต้ 4.นานกกก	1. นายอดุลย์ ม่วงมี 2. นางเดือนฉาย กาพันธ์ 1. นายบุญมี พุกเนตร 2. นายชาญศักดิ์ สุกสา 1. นายสุเทพ อืดศิริ 2. นางดวงเดือน วานิชสวรรค์ 1. นายเทพมณูญ แก้วกลัดสิกรรม 2. นางกุลทรัพย์ ยาสา	1. นางทองเครื่อง วาณิชสวรรค์ 2. นายเฉลิม ทองก้อน 1. นางลำดวน สุขเกษม 2. นางสุดา พรหมมี 1. นายเมือง แสนศรี 2. นางสมพร ไชยเสน 1. นายสิงห์ สุวรรณรอด 2. นายยอด กลเรียน
2	ผายหลวง + ชัยชุมพล	นายเจริญ ต้นบุญ นางทับทิม ปานคะเซนท์ นางสาวฉันทพร ทอด	1.สับแลพิทยาคม 2.วัดใหม่ 3.วัดเจดีย์	1. นายสุบิน ไพรัตน์ 2. นายไพฑูรย์ วิรุตร์ 1. นายคมกฤษ แก้วบุตร 2. นางลิษา เตชา 1. นายสมรัฐ แสงจันทร์ 2. นางสุมาลี อืดศิริ	1. นายเฉลิม โตโสมณ 2. นางสาวกชกร แสงชีว 1. นายบุญส่ง เสือน้อย 2. นายบัว เกิดเจริญ 1. นายเทว ธีธักดี 2. นายจำลอง มะโนคำ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เครือข่าย ร.ร. ที่	ตำบล	เครือข่ายการวิจัย ระดับ สพท.	โรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับโรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับชุมชน
2 (ต่อ)	ผายหลวง + ชัยชุมพล	นายเจริญ ต้นบุญ นางทับทิม ปานคะเซรินทร์ นางสาววันยพร ทอดล	4.วัดทองลับแล 5.หนองนาเกลือ 6.วัดดอนสัก 7.วัดน้ำใส 8.วัดนาทะเล 9.วัดห้องสูง	1. นายกมลพันธ์ เฟื่องปาน 2. นางทัศนีย์ ณ ลำพูน 1. นายสมชัย มะโน 2. นางสาวแสงจันทร์ รัตนรอด 1. นายประดิษฐ์ พรหมมี 2. นางพรพรรณรัตน์ มั่งอัน 1. นายเดชา สังเวียนวงษ์ 2. นางสุจินตนา มณีนิล 1. นายวินัย วงษ์เดช 2. นางสาวอรสา แซ่ลือ 1. นายสวัสดิ์ ใจใหญ่ 2. นางสาวอร่ามรัตน์ ถมยา	1. นายหยด หมอนสอน 2. นายวิรัตน์ ลาก่อ 1. นายเกษม เรืองศรี 2. นายมิน กุลพรม 1. นายทิม เรียนแพง 2. นายเงิน มะตัน 1. นางสุจินตนา มณีนิล 2. นางปิ่น ลำปูก 1. นางกาญจนา สมศักดิ์ 2. นางมาลัย จันมา 1. นายโต บุญทอง 2. นายสุข ติจันทร์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เครือข่าย ร.ร. ที่	ตำบล	เครือข่ายการวิจัย ระดับ สพท.	โรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับโรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับชุมชน
3	ทุ่งยั้ง	นายชวลิต คำแพง นางพุดชาติ จันทูยา	1. อนุบาลไทยรัฐวิทยา 5 2. ราษฎร์พิทยาล 3. ศิลาปศาสตราวิทยา 4. บ้านหัวดุม 5. บ้านหัวขมิ้น 6. ชุมชนวัดบรมธาตุ 7. บ้านเนินชัน	1. นายเดชา จรุงชาติ 2. นายบุญชุม มีรัตน์ 1. นายพงษ์ศักดิ์ สังข์มูล 2. นางเจลา ภมรจันทร์ 1. นายชนะ ตูนาโป่ง 2. นางสาวละอียด จันทร์เส็ง 1. นายเฉลิม ปาลาศ 2. นางสุภาพร แก้วกลสิกรรม 1. นายพิทักษ์ รัตนอุทัยกุล 2. นายบุญเย็น กุลท้วม 1. นายคงศักดิ์ แก้วอินทร์ 2. นายชำนาญ จันทร์อยู่สุข 1. นายเสริม แก้วอินทร์	1. นายเสริม ห้องพ่วง 2. นางเพียร คำทอง 1. นางสาวลี ปิ่นมณี 2. นางลำเพย ขวัญมุข 1. นายสุวรรณ ตันติพาณิชย์ 2. พ.ท.สอาด จันทร์เส็ง 1. นายลอย กอนวงษ์ 2. นายธเนศ หุ่นกล้า 1. นายย่อน อยู่สุขสวัสดิ์ 2. นายแดง ทิพย์แก้ว 1. นางอัมรินทร์ ยั่งยืน 2. นายบุญลือ โพธิ์จำ 1. นายบุญมี กอนวงษ์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เครือข่าย ร.ร. ที่	ตำบล	เครือข่ายการวิจัย ระดับ สพท.	โรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับโรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับชุมชน
4	ไผ่ล้อม	ว่าที่พันตรีสมาชาย อินทร์จำ นางสาวเสาวพิศ ชุ่มพันธ์	1.ลับแลศรีวิทยา 2.วัดไผ่ล้อม 3.ชุมชนไผ่ล้อมวิทยา 4.วัดโพธิ์ทอง 5.วัดสว่าง 6.วัดดงสระแก้ว	1. นายยุทธนา นาคหอม 2. นางบุษพันธ์ พันธุ์เลิศเมธี 1. นายสงวนศักดิ์ รัตน์ 2. นางสุวรรณา แก้วอินทร์ 1. นายชัชวาลย์ นวลแบน 2. นายพยงค์ ปาคำมา 1. นายสุรพงษ์ หอมสุนทร 2. นายประดิษฐ์ ทัพย์ดูย 1. นายกมลสาสน์ ปิ่นสุข 2. นางสุระพิน ดวงสมบัติ 1. นายพิทักษ์ สมนะเทศ 2. นางสาวอัญชลี อยู่สุขสวัสดิ์	1. นายสมอง เรืองมัน 2. นางจันทร์ตรา ตีมูล 1. นายนิกร จินบุญมี 2. นางเพ็ญ คล้ายชม 1. นายเนียน เขียวจันทร์แสง 2. นายถมยา มั่นแย้ม 1. นายทองคล้าย จันทร์เพชร 2. นางคิ่ง อำคุณ 1. พระอาจารย์เฉลิม อาสโม 2. นายรังสรรค์ บึงรุ่ง 1. พระอาจารย์สุรินทร์ 2. นายขวัญ เกตุทอง

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เครือข่าย ร.ร. ที่	ตำบล	เครือข่ายการวิจัย ระดับ สพท.	โรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับโรงเรียน	เครือข่ายการวิจัย ระดับชุมชน
5	ตำบล คำมัน	นางสาวสมพิศ รัตนสุวรรณ นางวันิดา อุบลารบริหาร	1.ด่านแม่คำมันพิทยาคม 2.บ้านชำผักหนาม 3.บ้านหัวทราย 4.ด่านแม่คำมัน	1. นายสมทรง ชัยชนะ 2. นายผจญ ห่อทอง 1. นายกิตติพงษ์ วงษ์ชัยมัย 2. นางรพีพร หมื่นยา 1. นายสมชาย รอดเกลี้ยง 2. นายวสันต์ เอกรัตน์ 1. นายสุรินทร์ ทองศรีอิน 2. นางลลิกา ผาปไทย	1. นายส่วย หลวงนวน 2. นางศิริเพ็ญ ปาจะนา 1. นายวิโรจน์ ภูใจ 2. นายบุญปั่น มีแก้ว 1. นายทวน ชัยมงคล 2. นางจันทร์ คำสุข 1. นายเงิน อินทะยะ 2. นางเล็ก แอ้งจันทร์

การกำหนดเครือข่ายการวิจัยสำหรับการศึกษาค้นคว้า มีข้อดีต่อการดำเนินการวิจัยโดยตรงในด้านความรับผิดชอบและเรียนรู้ที่จะเป็นผู้นำ การสร้างนักวิจัยระดับชุมชน รวมทั้งประสานความร่วมมือได้อย่างกลมกลืนมากขึ้น

4) กำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งได้อาศัยแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 รวม 5 ขั้นตอนคือ

4.1) การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการตรวจสอบ 1 ชุด (เน้นการมีส่วนร่วม)
4.2) ดำเนินการตรวจสอบ โดยใช้หลักการ 5 ข้อ ของหลักสูตรแกนกลางเป็นเครื่องมือ

4.3) เติมเต็มเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตนเอง

4.4) ดำเนินการปรับเอกสารหลักสูตรให้สมบูรณ์และได้มาตรฐาน

4.5) เสนอคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความเห็นชอบ

ผนวกกับแนวทางการเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/สาระการเรียนรู้รายปี ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น รวม 6 ขั้นตอน คือ

1. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ร่วมกันพิจารณาเลือกสาระการเรียนรู้หรือเนื้อหาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น 8 ด้าน ที่โรงเรียนต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้เพิ่มเติมในแต่ละระดับชั้น/ช่วงชั้น และสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาใดมากที่สุด

2. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรตรวจสอบดูว่ามีมาตรฐานสาระที่หรือมาตรฐานช่วงชั้นข้อที่...ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ มากที่สุดจากขั้นตอนที่ 1

3. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร พิจารณาเลือกแนวปฏิบัติใน 2 แนวทางคือ

3.1 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร พิจารณาแล้วเห็นว่า มาตรฐานสาระข้อใดข้อหนึ่งมีความเหมาะสมที่จะจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านใดด้านหนึ่งคืออยู่แล้ว...**ให้เพิ่มเติมสาระการเรียนรู้รายปี** ที่ต้องการได้เลย

3.2 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร พิจารณาแล้วเห็นว่า มาตรฐานสาระข้อใดข้อหนึ่งมีความเหมาะสมที่จะจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นในทุกข้อไม่เปิดโอกาสให้จัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เลย....**ให้เพิ่มเติมข้อมาตรฐาน การเรียนรู้ช่วงชั้นและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี และสาระการเรียนรู้รายปี** ได้ตามลำดับ

4. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 3 ไปปรับโครงสร้างด้านเวลาเรียน จัดทำหน่วยการเรียนรู้ และออกแบบการเรียนรู้

5. คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ร่วมกันสรุปข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1-4 และจัดทำเป็นสารสนเทศ **“การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์”**

6. สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา....รวบรวมข้อมูล....ประเมินผลการใช้....และสรุปผล/รายงาน

การกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับการศึกษาคครั้งนี้ สรุปได้ว่ามีข้อดีต่อคณะผู้ดำเนินการวิจัยโดยตรงในด้านความรู้ความเข้าใจและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งสามารถนำไปใช้ในขั้นตอนการประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

5) **ประชุมชี้แจงเครือข่ายโรงเรียนวันที่ 22 เมษายน 2548** ได้จัดให้มีการประชุมชี้แจงเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย จำนวน 59 คน เพื่อประสานความร่วมมือสร้างความร่วมมือสร้างความเข้าใจกับแกนนำระดับโรงเรียนต่อการมีส่วนร่วมดำเนินการวิจัยประเด็นสำคัญ ๆ ได้แก่ ที่มาของการวิจัย ประโยชน์ของการวิจัย การกำหนดเครือข่ายโรงเรียนเพื่อการวิจัย

ภาพที่ 3 ประชุมชี้แจงโรงเรียนเครือข่าย

เป็น 5 เครือข่ายการกำหนดเครือข่ายคณะผู้ดำเนินการวิจัย กรอบความคิดในการวิจัยและกระบวนการวิจัย เป็นต้น สำหรับกิจกรรมการประชุมชี้แจงเครือข่ายโรงเรียน สรุปได้คือ มีผลดีต่อผู้บริหารและครูแกนนำทุกโรงเรียนในด้านการประสานความเข้าใจและความร่วมมือเชิงวิชาการ ซึ่งนับว่าได้รับการตอบรับค่อนข้างดี

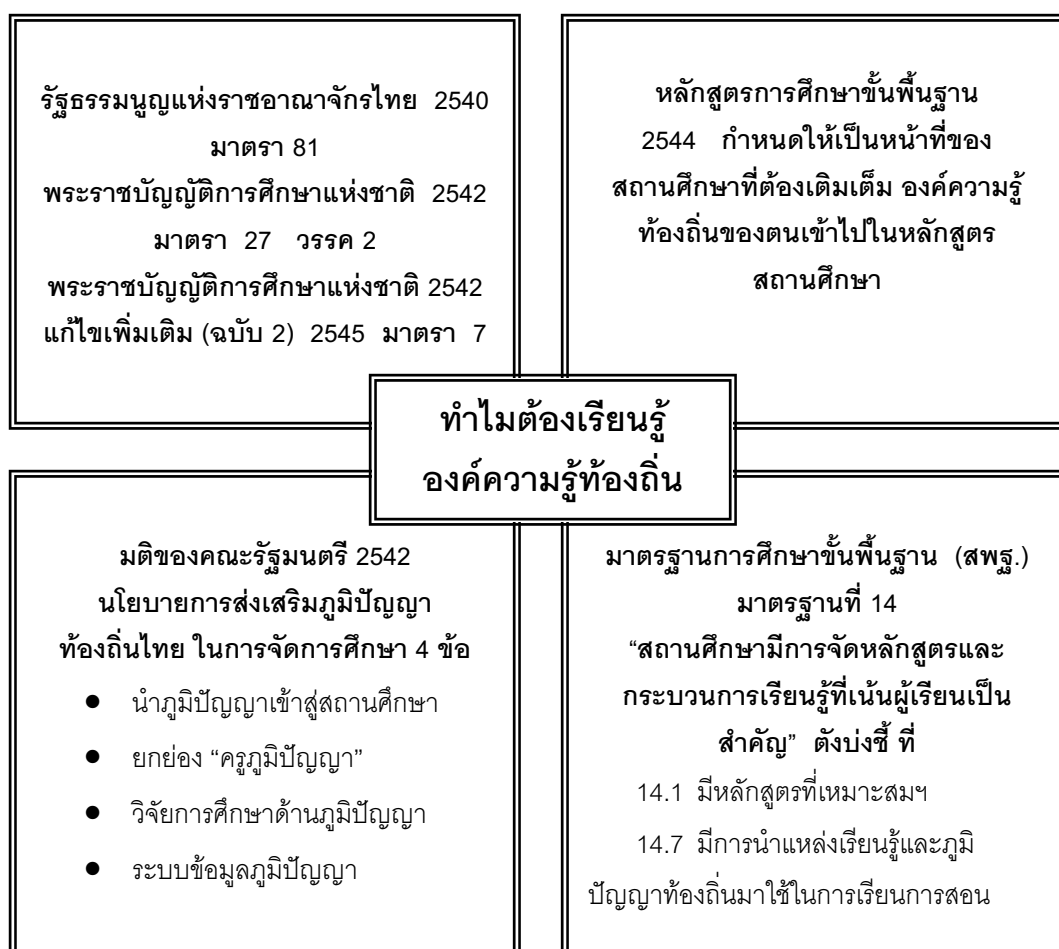
6) **ประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย** ระหว่างวันที่ 1- 7 มิถุนายน 2548 จัดประชุมปฏิบัติการเรื่อง **ภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และฟื้นฟู** ตั้งแต่เครือข่ายที่ 1-5 ตามลำดับ เครือข่ายละ 1 วัน ประกอบด้วยผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ทรงคุณวุฒิและตัวแทนชุมชน รวม 326 คน ประเด็นสำคัญ ๆ และผลการประชุมปฏิบัติการเรื่อง **“ภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณค่าที่ควรอนุรักษ์และฟื้นฟู”** ทั้ง 5

ภาพที่ 4 ประชุมปฏิบัติการระดับเครือข่ายโรงเรียน 5 เครือข่าย

เครือข่าย ประกอบด้วยคือ การสร้างความตระหนักการเปิดประเด็นอภิปราย และการระดมพลังสร้างสรรค์

6.1) การสร้างความตระหนัก คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ฉายภาพข้อความ "ทำไมต้องเรียนรู้องค์ความรู้ท้องถิ่น" พร้อมอธิบายเหตุผลใน 4 มิติคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมาตรา 81 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 27 วรรค 2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) 2545 มาตรา 7 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 และมติของคณะรัฐมนตรี 2542 และมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มาตรฐานที่ 14 จากการสังเกตพบว่า ทุกคนให้ความสนใจและตั้งใจรับข่าวสารข้อมูลด้วยดี รายละเอียดดังแผนภาพที่ 14

แผนภาพที่ 12 ทำไมต้องเรียนรู้องค์ความรู้ท้องถิ่น

6.2)การเปิดประเด็น

อภิปราย คณะผู้ดำเนินการวิจัยเปิดประเด็น
อภิปรายต่อที่ประชุมรวม 2 ประเด็น
ตามลำดับ คือ

ภาพที่ 5 การประชุมปฏิบัติการเครือข่าย ครั้งที่ 2
ณ โรงเรียนลับแลพิทยาคม

ประเด็นที่ 1 : ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลควรได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู...หรือไม่อย่างไร

ในประเด็นที่ 1 ผลการอภิปรายร่วมกันทั้ง 5 เครือข่าย มีข้อสรุปใกล้เคียงกันกล่าวคือ
ประการแรก ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลมีสิ่งที่ดี ๆ อยู่หลายด้าน สมควรอย่างยิ่งที่จะต้อง
ช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเหมาะสม ประการที่สอง แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้องระดม
ความร่วมมือของคนลับแลทุกกลุ่มและทุกวัย โดยอาศัยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงาน
ราชการระดับอำเภอเป็นแกนนำ

ประเด็นที่ 2 : การให้นักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลจะมีส่วนช่วยอนุรักษ์
ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น.....ได้จริงหรือไม่

ในประเด็นที่ 2 ผลการอภิปรายร่วมกันทั้ง 5 เครือข่ายมีความคิดเห็นตรงกันในเชิง
สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบในกลุ่มสาระการเรียนรู้
หรือรายวิชาอย่างกลมกลืน ดังคำพูดของพระปลัดวิชาญ ศิริปัญญา วัดเจติยวรวิหาร ตำบล
ฝายหลวง อำเภอลับแล ได้แสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมว่า “ขอเจริญพร คณะวิทยากรที่
ดำเนินการวิจัยการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และขอเจริญพรผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทุกคนใน
เรื่องการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์กับชุมชนเป็นอย่าง
ยิ่ง อย่างน้อย ๆ ชีวิตเราเกิดมากับชุมชนนี้ แล้วทำไมเราไม่รู้เรื่องของชุมชน.....ดังนี้ เป็นเพราะว่า
เรานั้นมองข้ามสิ่งที่สำคัญที่อยู่ในชุมชนของเรา ถ้าจะถามความเห็น ว่าสมควรหรือไม่กับการ
อนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น อาตมามีความเห็น ว่า สมควรอย่างยิ่ง” และ
พระอาจารย์เจิม อาสโก วัดสว่างอารมณ์ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอลับแล ได้ให้ความเห็นเช่นเดียวกัน
ว่า “อาตมาในฐานะผู้แทนฝ่ายพระสงฆ์ มีความเห็นด้วยที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น
โดยเฉพาะหมอรัษฎากระดุก และหมอยาต่าง ๆ เพราะว่าภูมิปัญญาเหล่านี้ นับวันใกล้จะสูญหาย

ทุกขณะ ควรมีการถ่ายทอดให้ลูกหลานได้รับรู้และสืบทอดต่อกันไป โดยเริ่มต้นให้มีการเรียนรู้ในสถานศึกษา.....ให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน เมื่อนักเรียนเกิดการเรียนรู้ก็สามารถที่จะนำความรู้ที่ได้รับจากภูมิปัญญาเหล่านั้นนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตกับครอบครัวได้ "

นายเชาวน์ เชื้อภักดี ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาได้กล่าวสนับสนุนไว้เช่นกันว่า "การบ่มนิสัยการทำนุบำรุงและสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทยเรามาตั้งแต่ช้านาน ปัจจุบันนี้เด็ก ๆ ของเรา ลูก ๆ หลาน ๆ ของเราแม้จะศึกษาบางส่วน ถ้าลองถามว่ารู้จักกระต่ายขูดมะพร้าวไหม....ไม่รู้จัก ถ้าเราไม่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาสอนเด็กของพวกเขาแล้วก็จะไม่ทราบเลย จะไม่รู้จะไม่มีจินตนาการว่ากระต่ายขูดมะพร้าวรูปร่างเป็นอย่างไร หรือประเพณีการหุงข้าวบ้านลับแลของเราเป็นอย่างไร....เด็กจะไม่รู้เลย ผมว่าสมควรแล้ว สมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูรักษามรดกวัฒนธรรมอันดีประเพณี โดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่...ช่วยกันรักษาเอกลักษณ์และสั่งสอนให้ลูก ๆ หลาน ๆ ให้รู้จักต่อไป...ขอกราบขอบคุณ "

นางลำมาย อินเครือ ผู้นำสตรีของอำเภอลับแลท่านหนึ่ง ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า "สวัสดีท่านอาจารย์และท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน เรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น...ดิฉันเห็นว่าควรอนุรักษ์ ยกตัวอย่างไม่กวด.....ผ้าทอ.....เราไม่ยากให้จังหวัดใกล้เคียงหรือประเทศใกล้เคียงได้จดลิขสิทธิ์ของเรา ไม่กวดลับแลจดสิทธิบัตรแล้ว.....บ้านนาทะเลก็ฝากเรื่องสมุนไพร....ผ้าขึ้นตีนจก เรื่องราวเก่า ๆ อย่างประวัติศาสตร์ตำนานเมืองลับแล ประวัติพระศรีพนมมาศ ประวัติเจ้าฟ้าฮ่าม เวียงเจ้าเงาะ อยากให้ลูกหลานของเราได้รู้...ขอขอบคุณค่ะ "

สรุปในประเด็นนี้ พบว่า ทุกคนมีความเชื่อว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสม จะเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ อย่างยั่งยืนที่สุด

6.3) การระดมพลังสร้างสรรค์ คณะผู้ดำเนินการวิจัยแบ่งกลุ่มผู้ร่วมประชุม ตามจำนวนโรงเรียนเช่นเดียวกันทั้ง 5 เครือข่าย โดยแจกกระดาษแผ่นเล็กพร้อมปากกาให้ทุกคนในกลุ่มช่วยกันระดมพลังสร้างสรรค์ เขียนความคิดเห็นของตน จากคำถามที่ 1 และ 2 แล้วนำไปติดที่กระดาน ตัดความคิดเห็นที่ซ้ำซ้อนกันออก จนกระทั่งได้ข้อสรุป คือ

ภาพที่ 6 กิจกรรมกลุ่มร่วมกันระดมความคิด

คำถามที่ 1 *ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร* จากคำถามที่ 1 คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันประมวลความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการทั้ง 5 เครือข่าย ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเชิงบริหารจัดการ

- เป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ให้ข้อคิดเห็นในการวางแผนการจัดการศึกษา

2. การมีส่วนร่วมเชิงวิชาการ

- เป็นคณะกรรมการในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา
- ช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละด้านและแต่ละเรื่อง
- เป็นวิทยากรให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและด้านอื่น ๆ
- เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน

3. การมีส่วนร่วมทั่ว ๆ ไป

- สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน
- ช่วยเหลือโรงเรียนในด้านทุนทรัพย์ วัสดุสิ่งของ และแรงงาน
- ช่วยดูแลบุตรหลานและสนใจการเรียนของบุตรหลาน
- ช่วยรักษาวัฒนธรรมประเพณีและสิ่งที่ดีงามให้คงอยู่กับท้องถิ่นสืบไป

ภาพที่ 7 ระดมความคิดเพื่อหาแนวทางให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

**คำถามที่ 2 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาได้
อย่างไร**จากคำถามที่ 2 คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ร่วมกันประมวลความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม
ประชุมปฏิบัติการทั้ง 5 เครือข่าย ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเชิงบริหารจัดการ

- เป็นคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
- ให้ข้อคิดเห็นในการวางแผนการจัดการศึกษา

2. การมีส่วนร่วมเชิงวิชาการ

- เป็นคณะกรรมการในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา
- สนับสนุนในด้านสื่ออุปกรณ์การจัดการเรียนรู้
- เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน
- พัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ในระดับตำบล

3. การมีส่วนร่วมทั่ว ๆ ไป

- สนับสนุนด้านทุนการศึกษาแก่เด็กเรียนดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์
- สนับสนุนด้านอุปกรณ์กีฬาแก่โรงเรียน
- พัฒนาสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ถนน การกำจัดขยะมูลฝอย ฯ
- ประชาสัมพันธ์งาน/กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน

จากการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านการ
จัดการศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลับแล มีบทเรียนและข้อค้นพบ คือ

1. โรงเรียนส่วนใหญ่ของอำเภอลับแล มีการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิทยากรท้องถิ่นในระดับ
หนึ่งแล้ว แต่ยังไม่เป็นระบบตามหลักวิชาเท่าที่ควร
2. การจัดการเรียนของโรงเรียน ส่วนใหญ่เป็นการจัดการเรียนรู้แบบเชิญวิทยากรบุคคล
ภายนอกเข้าไปช่วยสอน โดยมีจุดเน้นที่ภาคปฏิบัติ
3. กลุ่มงานอาชีพและเทคโนโลยี จัดเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาที่โรงเรียนมีการ
จัดการเรียนรู้ โดยใช้วิทยากรท้องถิ่นมากที่สุด
4. ภาคประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจต่อการได้มีส่วนร่วม
ในการดำเนินงานของโรงเรียน และขึ้นอยู่กับที่โรงเรียนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมมากหรือน้อยด้วย

กิจกรรมการประชุมปฏิบัติการ
ระดับเครือข่ายโรงเรียนสรุปภาพรวมได้
คือ ผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายมีความตระหนัก
และเห็นความสำคัญร่วมกันที่จะอนุรักษ์
ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล
ส่วนกระบวนการหรือกิจกรรมย่อยที่ใช้ประชุม
ปฏิบัติการ นับว่ามีความสะดวกราบรื่น
ด้วยดี

ภาพที่ 8 ภูมิปัญญาร่วมกันระดมความคิดเห็น

7) ประชุมปฏิบัติการ 5 เครือข่าย ระดับอำเภอ คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้เชิญ
ตัวแทนโรงเรียน ๆ ละ 3 คน และตัวแทนชุมชนโรงเรียนละ 2 คน ทั้ง 5 เครือข่าย รวม 150 คน เข้า
ร่วมประชุมปฏิบัติการพร้อมกัน วันที่ 18 มิถุนายน 2548 ณ ห้องประชุมสำนักงานเขตพื้นที่การ
ศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 โดยมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมทั้ง 5
เครือข่ายโรงเรียน ได้ร่วมกันทบทวน วิเคราะห์ สรุป และตัดสินใจเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นของ
อำเภอลับแล ในแต่ละด้านที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนรู้ 4 กลุ่ม
สาระการเรียนรู้/รายวิชาคือ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การงานอาชีพและเทคโนโลยี
ศิลปะ สุขศึกษาและพลศึกษา ตลอดจนเสนอความคิดเห็นและเติมเต็มข้อมูลเพื่อประโยชน์ของ
การปฏิบัติต่อไป

ภาพที่ 9 บรรยากาศการประชุมปฏิบัติการเครือข่ายระดับอำเภอ

กิจกรรมที่ใช้ในการประชุมปฏิบัติการประกอบด้วย การแบ่งกลุ่มระดมความคิด ระดับเครือข่าย 5 เครือข่าย และระดับอำเภอตามลำดับ ผลการประชุมปฏิบัติการทำให้ได้ข้อสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง 8 ด้าน ระดับอำเภอ รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ภาพรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญ อำเภอลับแล

ที่	กลุ่มสาระการเรียนรู้	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	เรื่อง
1	สังคมศึกษาฯ	ความเป็นมาของท้องถิ่น	- ตำนานเมืองลับแล
		คติ ความคิด ความเชื่อ	- การทำขวัญผลผลิตการเกษตร - การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
		วัฒนธรรมประเพณี	- สลากภัตต์ - อัฐรมีบูชา - แห่น้ำขึ้นโฮง
		สถานที่และบุคคลสำคัญ	- พระแท่นศิลาอาสน์ - เวียงเจ้าเงาะ - หนองพระแล - ปิงมาย - น้ำตกแม่พูล - วัดดอนสัก - วัดเจดีย์ - อนุสาวรีย์พระศรีพนมมาศ - อนุสาวรีย์เจ้าฟ้าฮ่าม - พระบรมธาตุทุ่งยั้ง - ฝ่ายหลวง

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ที่	กลุ่มสาระการเรียนรู้	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	เรื่อง
2		อาชีพการเกษตร	- การทำสวนทุเรียน ลงсадและ ลองกอง - การทำนา ข้าวโพด - หอมแดง และสมุนไพร - การแปรรูปอาหาร 1. ทุเรียนทอด 2. ทุเรียนกวน 3. ทุเรียนทอด 4. ทุเรียนกวน 5. กล้วยกวน 6. ไข่เมี่ยง - อาหารพื้นบ้าน 1. หมี่พัน 2. ข้าวพันผัก 3. ข้าวแคบ 4. ข้าวเกรียบว่าว 5. ข้าวเกรียบงา 6. ปลาแดดเดียว 7. ลอดช่องเค็ม
3	ศิลปะ	การเล่นพื้นบ้าน	- กลองยาว - หมากเก็บ - ไม้ห่ม - เตย - ไม้ขีด

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ที่	กลุ่มสาระการเรียนรู้	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	เรื่อง
4	สุขศึกษาและพลศึกษา	แพทย์พื้นบ้าน	- หมอนวด - หมอเป่า หมอพน - หมอกระดูก - หมองู - หมอน้ำมันดี - หมอสมุนไพร

สำหรับกิจกรรมการประชุมปฏิบัติการ 5 เครือข่ายโรงเรียนระดับอำเภอ นับว่าประสบผลสำเร็จด้วยดี กิจกรรมปฏิบัติการต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย บรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ ดังภาพรวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแล จะเห็นว่า มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างสมบูรณ์เกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านการละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งมีอยู่น้อยไม่เด่นชัด และหากนับรวมเรื่องย่อยของแต่ละภูมิปัญญาท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน/ตำบล ซึ่งไม่ได้นำเสนอไว้ ณ ที่นี้ด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน เชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นระดับตำบล และอำเภอ ตามลำดับ

2. **ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา** ระหว่างวันที่ 14 พฤศจิกายน - 9 ธันวาคม 2548 คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้จัดการประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 5 เครือข่าย ๆ ละ 3 วัน ตามลำดับ ประกอบด้วย ผู้บริหาร คณะครูและตัวแทนชุมชน โดยทั้ง 5 เครือข่าย ใช้กระบวนการพาทำตามแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ที่กำหนดไว้ในขั้นตอนที่ 1.4 โดยแบ่งกลุ่มปฏิบัติการเป็นรายโรงเรียนและมีกิจกรรมตามลำดับคือ

ภาพที่ 10 ปฏิบัติการร่วมกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2.1) **เรียนรู้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา** คณะดำเนินการวิจัย เริ่มกิจกรรมแรกด้วยการฉายภาพข้อความ แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งอธิบายขั้นตอนดำเนินการทั้ง 6 ขั้นตอน และยกตัวอย่างประกอบเพื่อความเข้าใจอย่างชัดเจน ก่อนที่ลงมือปฏิบัติจริงของคณะครูและชุมชนแต่ละโรงเรียนตามลำดับคือ

แนวทางการเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/สาระการเรียนรู้รายปี ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 1 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรร่วมกันพิจารณาเลือกสาระการเรียนรู้หรือเนื้อหาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น 8 ด้าน ที่โรงเรียนต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้เพิ่มเติมในแต่ละระดับชั้น/ช่วงชั้น และสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้/รายวิชาใดมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ตรวจสอบดูว่ามีมาตรฐานสาระที่.....หรือมาตรฐานช่วง ชั้นข้อที่..... ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ มากที่สุดจากขั้นตอนที่ 1

ภาพที่ 11 ร่วมกันเรียนรู้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

(ตัวอย่าง....ขั้นตอนที่ 1 และ 2)

แบบวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้

โรงเรียน.....สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1

ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ด้าน	กลุ่มสาระการเรียนรู้/ รายวิชา	เรื่อง	ชั้น
ความเป็นมาของท้องถิ่น	สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม	1. ประวัติโรงเรียน 2. ประวัติชุมชน 3. ตำนานเมืองลับแล 4. กำเนิดเมืองลับแล 5. เมืองลับแลสมัยรัชกาลที่ 5	ป.2 ป.3 ป.4 ป.5 ป.6
.....	สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม	1. 2.....	
อาชีพการเกษตร	การงานอาชีพและ เทคโนโลยี	การขยายพันธุ์พืชเศรษฐกิจของ อำเภอลับแล - ลางสาด - ลองกอง - ทุเรียน - หอมแดง	ป.4-6 ป.4-6 ม.1-3 ม.1-3
ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 3 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร พิจารณาเลือกแนวปฏิบัติ 2 แนวทาง คือ

3.1 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร พิจารณาแล้วเห็นว่ามาตรฐานสาระ ข้อใดข้อหนึ่ง มีความเหมาะสมที่จะจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านใดด้านหนึ่งได้อยู่แล้ว...**ให้เพิ่มเติม สาระการเรียนรู้รายปี** ที่ต้องการได้เลย

3.2 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรพิจารณาแล้วเห็นว่ามาตรฐานสาระข้อใดข้อหนึ่งมีความเหมาะสมที่จะจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นในทุกข้อไม่เปิดโอกาสให้จัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เลย.....**ให้เพิ่มเติมข้อมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี และสาระการเรียนรู้รายปี** ได้ตามลำดับ

(ตัวอย่าง....ขั้นตอนที่ 3)

การเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี / สาระการเรียนรู้รายปี

กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 1

มาตรฐานสาระที่...	มาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้น ข้อที่	ผลการเรียนรู้ที่ คาดหวังรายปี	สาระการเรียนรู้รายปี
สาระที่ 4:ประวัติศาสตร์ ส 4.1: เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและ ยุคสมัยทางประวัติ- ศาสตร์ สามารถใช้วิธีทาง ประวัติศาสตร์บนพื้นฐาน ของความเป็นเหตุเป็นผล มาวิเคราะห์เหตุการณ์ ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ	3. เข้าใจประวัติความเป็นมา ของตนเอง ครอบครัว และชุมชนบน พื้นฐานของการใช้ข้อมูล อย่างเป็นระบบ	★ รู้ เข้าใจ และ นำเสนอประวัติความเป็นมา ของตนเอง ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และอำเภอตนเอง บนพื้นฐานของการใช้ ข้อมูลอย่างเป็นระบบ	1. ประวัติความเป็นมา ของตนเองและ ครอบครัว 2. ประวัติความเป็นมา ของโรงเรียน 3. ประวัติความเป็นมา ของชุมชน 4. ประวัติความเป็นมา ของอำเภอ

กรณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้าน "ความเป็นมาของท้องถิ่น" เพิ่มเติม...ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี และสาระการเรียนรู้รายปี

ภาพที่ 12 คณะครูประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอำเภอลับแล

(ตัวอย่าง...ขั้นตอนที่ 3)

การเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/สาระการเรียนรู้รายปี

กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ช่วงชั้นที่ 2

มาตรฐานสาระที่...	มาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้น ข้อที่	ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี	สาระการเรียนรู้รายปี
สาระที่ 1 : การดำรง ชีวิต และครอบครัว ง 1.1 : เข้าใจ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกในการใช้พลังงานทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัว ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน บ้านงานเกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์ และงานธุรกิจ	6. เข้าใจกระบวนการการจัดการและมีทักษะในการขยายพันธุ์พืชเศรษฐกิจของท้องถิ่น ระดับอำเภอ	★ มีความรู้ และสามารถขยายพันธุ์พืชเศรษฐกิจของอำเภอได้	★ การขยายพันธุ์พืชเศรษฐกิจของอำเภอ ได้แก่ - ลางสาด - ลองกอง -ทุเรียน - หอมแดง

* กรณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้าน "อาชีพการเกษตร" เพิ่มเติม..มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ข้อที่ 6 ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี และ สาระการเรียนรู้รายปี

ภาพที่ 13 ปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรแต่ละช่วงชั้น

(ตัวอย่าง....ขั้นตอนที่ 3)

การเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี / สาระการเรียนรู้รายปี

กลุ่มสาระการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา ช่วงชั้นที่ 2

มาตรฐานสาระที่...	มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ข้อที่	ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี	สาระการเรียนรู้รายปี
สาระที่ 4 : การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพและการป้องกันโรค พ 4.1 : เห็นคุณค่าและมีทักษะใน การสร้างเสริมสุขภาพการดำรง สุขภาพ การป้องกันโรค และการ สร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ	9. เข้าใจ เรียนรู้ มี ทักษะพื้นฐาน เกี่ยวกับแพทย์ พื้นบ้าน	★ สามารถนำความรู้ ความเข้าใจและทักษะ พื้นฐานเกี่ยวกับแพทย์ พื้นบ้าน ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน	★ แพทย์พื้นบ้านใน อำเภอลับแล 1..... 2..... 3.....

* กรณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้าน "แพทย์พื้นบ้าน" เพิ่มเติม มาตรฐานการเรียนรู้ ข้อที่ 9 ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี และสาระการเรียนรู้รายปี ตามลำดับ

(ตัวอย่าง....ขั้นตอนที่ 3)

การเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น / ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี / สาระการเรียนรู้รายปี

กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ ช่วงชั้นที่ 3

มาตรฐานสาระที่...	มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ข้อที่	ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี	สาระการเรียนรู้รายปี
ทศศิลป์ ศ 1.2 : เข้าใจความสัมพันธ์ ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติ - ศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็น คุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็น มรดกทางวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญา ไทยและสากล	1. เข้าใจความเชื่อทาง วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการ สร้างงานศิลปะ 2. ชำบซึ่งเห็นคุณค่าศิลปะ วัฒนธรรมไทย มีส่วนร่วมใน การสร้างงานทัศนศิลป์ที่ สะท้อนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและ สากล	★ (ผลการเรียนรู้ที่ คาดหวังรายปี...เดิม) ★ มีความรู้ เห็น คุณค่าและมีทักษะ ในงานทัศนศิลป์ ท้องถิ่น	★ (สาระการเรียนรู้ รายปี...เดิม) ★ งานทัศนศิลป์ใน อำเภอลับแล - การแทงหยวก -..... ฯลฯ

* กรณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้าน "ศิลปะหัตถกรรม" เพิ่มเติม ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี และสาระการเรียนรู้รายปี ในมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ข้อที่ 2

ขั้นตอนที่ 4 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 3 ไปปรับโครงสร้าง
ด้านเวลาเรียน จัดทำหน่วยการเรียนรู้ และออกแบบการเรียนรู้

(ตัวอย่าง....ขั้นตอนที่ 4)

หน่วยการเรียนรู้ (เพิ่มเติม)

โรงเรียน.....สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1

กลุ่มสาระการเรียนรู้	ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ด้าน	ชั้น	หน่วยการเรียนรู้	ชั่วโมง
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	ความเป็นมาของท้องถิ่น	ป.2-3	ประวัติโรงเรียนและชุมชน	4
		ป.4-5	ตำนานและกำเนิดเมือง ลับแล	4
		ป.6	เมืองลับแลสมัยรัชกาลที่ 5	2
การงานอาชีพและ เทคโนโลยี				
ศิลปะ				
สุขศึกษาและพลศึกษา				

ขั้นตอนที่ 5 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ร่วมกันสรุปข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1-4 และ
จัดทำเป็นสารสนเทศ “การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญา
ท้องถิ่น อำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ เรื่อง.....โรงเรียน.....”

ขั้นตอนที่ 6 สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา.....รวบรวม
ข้อมูล...ประเมินผลการใช้....และสรุปผล / รายงาน

ภาพที่ 14 คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร ร่วมกันสรุปข้อมูล

2.2) ฝึกปฏิบัติพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องโดยกระจายตัวคณะวิจัย ไปเป็นพี่เลี้ยงแก่โรงเรียน พาโรงเรียนฝึกปฏิบัติพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามขั้นตอนที่ได้เรียนรู้ไปข้างต้น และใช้รูปแบบการลงข้อมูลตามตารางตัวอย่าง ซึ่งแต่ละโรงเรียนได้เตรียมข้อมูล หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนเห็นว่าควรให้นักเรียนได้เรียนรู้ มาประกอบการจัดทำรายละเอียดของโรงเรียนตนเอง

2.3) เขียนแผนจัดการเรียนรู้สำหรับการทดลอง การประชุมปฏิบัติการ วันที่สองภาคบ่าย-วันที่สาม คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ขอให้ทุกโรงเรียนเลือกเรื่องย่อยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องการทดลองจัดการเรียนรู้อย่างน้อย 2 เรื่อง และภายหลังจากที่โรงเรียนเลือกเรื่องที่จะทดลองจัดการเรียนรู้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้จัดกิจกรรมต่อเนื่องอีก 3 กิจกรรมคือ

1) การแนะนำการออกแบบการเรียนรู้ คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ฉายภาพ และแจกเอกสาร แผนภูมิการออกแบบการเรียนรู้ และแผนจัดการเรียนรู้ พร้อมทั้งอธิบายแนะนำอย่างละเอียดอีกทั้งขอความร่วมมือให้ทุกโรงเรียนใช้รูปแบบเดียวกัน และเปิดโอกาสให้มีการซักถาม เพิ่มเติมในแต่ละขั้นตอนอีกด้วย ซึ่งช่วยให้คณะของทุกโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ดังแผนภาพที่ 16 และ ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้ ตามลำดับ

2) การออกแบบการเรียนรู้ และแผนจัดการเรียนรู้ ทุกโรงเรียนช่วยกันคิด และเขียนรายละเอียด การออกแบบการเรียนรู้และแผนจัดการเรียนรู้ที่ต้องการทดลองจัดการเรียนรู้ โดยมีคณะผู้ดำเนินการวิจัยเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด เพราะขั้นตอนนี้ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ และค่อนข้างยากสำหรับคณะครู เนื่องจากไม่ค่อยได้เขียนแผนจัดการเรียนรู้ชนิดเต็มรูปแบบมากนัก

3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แผนจัดการเรียนรู้ ในกิจกรรมสุดท้ายผู้ดำเนินการวิจัยให้ตัวแทนหรือคณะครูของทุกโรงเรียน ได้เล่าถึงการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในการทดลองแต่ละเรื่อง ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ทุกโรงเรียนมีกำลังใจและเรียนรู้แนวทางการจัดกิจกรรมจากโรงเรียนอื่นที่อาจนำไปปรับใช้ในโอกาสต่อไป

แผนภาพที่ 13 ตัวอย่าง....ภาพรวมการออกแบบการจัดการเรียนรู้

ตัวอย่าง...แผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้ชั้น.....
 เรื่อง.....จำนวน.....ชั่วโมง

1. มาตรฐานการเรียนรู้

มฐ.สาระที่

มฐ.การเรียนรู้ช่วงชั้น ข้อที่.....

2. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี

2.1.....

2.2.....

ฯลฯ

3. สาระการเรียนรู้รายปี

3.1

3.2

ฯลฯ

4. จุดประสงค์การเรียนรู้

4.1

4.2

ฯลฯ

5. กิจกรรมการเรียนรู้

ครั้งที่ 1

5.1

5.2

ฯลฯ

ครั้งที่ 2

5.3

5.4

ฯลฯ

6. สื่อและแหล่งเรียนรู้

6.1

6.2

6.3

7. การวัดและประเมินผล

7.1 วิธีการวัด / เครื่องมือ

.....

.....

7.2 เกณฑ์การวัด

.....

.....

.....

8. บันทึกผลการจัดการเรียนรู้

ครั้งที่ 1

ภาพ

ความสำเร็จ.....

.....

ข้อควรปรับปรุง.....

.....

ลงชื่อ

...../...../.....

ครั้งที่ 2

ภาพ

ความสำเร็จ.....

.....

ข้อควรปรับปรุง

.....

ลงชื่อ

...../...../.....

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โรงเรียนทั้ง 5 เครือข่าย เลือกทดลองจัดการเรียนรู้มีรายละเอียดดังตารางที่ 4 คือ

ตารางที่ 4 ข้อมูลการทดลองจัดการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแล
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีวิชัย เขต 1

เครือข่ายที่ โรงเรียน	ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คาดว่าจะ จัดการเรียนรู้ปีการศึกษา 2550		ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทดลอง จัดการเรียนรู้ในเดือน ม.ค 49
	หน่วยการเรียนรู้	เรื่อง	เรื่อง
เครือข่ายที่ 1			
1) ชุมชนหัวดง	5	27	4
2) นานกกก	7	40	16
3) บ้านห้วยไต้	4	17	4
4) ดอนแก้ว	4	19	4
เครือข่ายที่ 2			
1) ลับแลพิทยาคม	6	17	3
2) วัดใหม่	5	16	5
3) วัดเจดีย์	4	19	4
4) วัดทองลับแล	4	26	4
5) วัดน้ำใส	8	15	3
6) หนองนาเกลือ	8	22	4
7) วัดห้องสูง	5	10	4
8) วัดนาทะเล	8	15	3
9) วัดดอนสัก	9	15	4
เครือข่ายที่ 3			
1) อนุบาลไทยรัฐฯ	7	25	4
2) บ้านหัวดุม	8	25	3
3) ศิลปศาสตรวิทยา	8	35	4
4) ฤาษีพหลวิทยา	7	22	3
5) บ้านห้วยขมิ้น	6	14	3
6) ชุมชนวัดบรมธาตุ	8	26	5
7) บ้านเนินชำน	8	22	4

ตารางที่ 4 (ต่อ)

เครือข่ายที่ โรงเรียน	ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คาดว่าจะ จัดการเรียนรู้ปีการศึกษา 2550		ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทดลอง จัดการเรียนรู้ ในเดือน ม.ค 49
	หน่วยการเรียนรู้	เรื่อง	เรื่อง
เครือข่ายที่ 4			
1) ลับแลศรีวิทยา	8	26	3
2) วัดสว่าง	8	20	3
3) วัดโพธิ์ทอง	5	15	3
4) วัดไผ่ล้อม	7	20	3
5) ชุมชนไผ่ล้อมวิทยา	5	15	3
6) วัดดงสระแก้ว	7	13	3
เครือข่ายที่ 5			
1) ด่านแม่คำมันพิทยาคม	8	19	4
2) ด่านแม่คำมัน	8	24	3
3) บ้านห้วยทราย	7	13	2
4) บ้านชำผักหนาม	6	28	3

สำหรับกิจกรรมการปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขั้นตอนที่ 2 ที่ประกอบด้วย 3 กิจกรรมย่อย มีผลการดำเนินการสำเร็จเรียบร้อยด้วยดีทุกประการ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถเรียนรู้และปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของตนเองได้ตามความต้องการ รวมทั้งเตรียมการที่จะทดลองจัดการเรียนรู้ต่อไป

3) ทดลองจัดการเรียนรู้/ติดตามให้คำแนะนำ วันที่ 23 ธันวาคม 2548

คณะผู้ดำเนินการวิจัย จัดให้มีการประชุมเตรียมการก่อนการทดลองจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน และตัวแทนชุมชน รวมทั้งสิ้น 60 คน ณ ห้องประชุมโรงเรียนลับแลพิทยาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อซักซ้อมการปฏิบัติงานให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน ที่สำคัญคือ การบันทึกผลการทดลอง การเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดระหว่างการทดลอง การสรุปผลการทดลองและการกำหนดวันที่จะทำการทดลองจัดการเรียนรู้ ดังรายละเอียดตารางที่ 5

ตารางที่ 5 กำหนดการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

เครือข่ายที่ / โรงเรียน	วันที่ทดลอง
เครือข่ายที่ 1	
1 นานกกก	12 มกราคม 2549
2 บ้านห้วยไต้	12 มกราคม 2549
3 ชุมชนหัวดง	23 มกราคม 2549
4 ดอนแก้ว	23 มกราคม 2549
เครือข่ายที่ 2	
1 บ้านห้องสูง	19 มกราคม 2549
2 วัดน้ำใส	19 มกราคม 2549
3 วัดใหม่	20 มกราคม 2549
4 หนองนาเกลือ	20 มกราคม 2549
5 วัดนาทะเล	20 มกราคม 2549
6 ลับแลพิทยาคม	23 มกราคม 2549
7 วัดเจติย์	24 มกราคม 2549
8 วัดดอนสัก	24 มกราคม 2549
9 วัดทองลับแล	25 มกราคม 2549
เครือข่ายที่ 3	
1 อนุบาลไทยรัฐวิทยา 5	17 มกราคม 2549
2 บ้านห้วยขมิ้น	17 มกราคม 2549
3 บ้านหัวดุม	18 มกราคม 2549
4 บ้านเนินชาน	18 มกราคม 2549
5 ศิลปศาสตร์วิทยา	30 มกราคม 2549
6 ชุมชนบรมธาตุ	30 มกราคม 2549
7 ฤาษีพนาลัยวิทยา	30 มกราคม 2549

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ที่	เครือข่ายที่ / โรงเรียน	วันที่ทดลอง
เครือข่ายที่ 4		
1	ลับแลศรีวิทยา	17 และ 24 มกราคม 2549
2	วัดไผ่ล้อม	23-24 มกราคม 2549
3	วัดสว่าง	27 มกราคม 2549
4	ชุมชนไผ่ล้อมวิทยา	27 มกราคม 2549
5	วัดดงสระแก้ว	27 มกราคม 2549
6	วัดโพธิ์ทอง	30 มกราคม 2549
เครือข่ายที่ 5		
1	บ้านชำผักหนาม	17 มกราคม 2549
2	ด่านแม่คำมันพิทยาคม	18 มกราคม 2549
3	ด่านแม่คำมัน	19 มกราคม 2549
4	บ้านห้วยทราย	20 มกราคม 2549

ในระหว่างที่เครือข่ายโรงเรียน 30 โรงเรียน ทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้จัดกลุ่มออกติดตามให้คำแนะนำแก่โรงเรียนเพิ่มเติม เพื่อเสริมแรงให้โรงเรียนมีความพร้อมมากที่สุดต่อการทดลองจัดการเรียนรู้ พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทดลองจัดการเรียนรู้ จากผู้บริหาร คณะครู และนักเรียน รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 กำหนดการติดตามให้คำแนะนำการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 30 โรงเรียน อำเภอลับแล ระหว่างวันที่ 12 - 31 มกราคม 2549

วันที่	โรงเรียน	คณะผู้ติดตาม
12 มกราคม 2549	นานกกก บ้านห้วยไต้	นายวีระวุฒิ วงศ์สันต์ นางมนัสรา จางจำรัส
17 มกราคม 2549	บ้านชำผักหนาม ลับแลศรีวิทยา อนุบาลไทยรัฐวิทยา 5 บ้านห้วยขมิ้น	นางพุทธชาติ จินันทุยา ว่าที่พันตรีสมชาย อินทร์ซ้ำ

ตารางที่ 6 (ต่อ)

วันที่	โรงเรียน	คณะผู้ติดตาม
18 มกราคม 2549	ด่านแม่คำมันพิทยาคม บ้านเนินชาน วัดน้ำใส	นางสาวสมพิศ รัตนสุวรรณ นางวนิดา อุปธารปรีชา
19 มกราคม 2549	ด่านแม่คำมัน บ้านห้องสูง วัดน้ำใส	นางสาวธัญพร ทรดล นางสาวเสาวพิศ อุ้นพันธุ์
20 มกราคม 2549	บ้านห้วยทราย วัดใหม่ หนองนาเกลือ วัดนาทะเล	ชวลิต คำเพ็ง นางทับทิม ปานคะเชนทร์
23 มกราคม 2549	ลับแลพิทยาคม ชุมชนห้วยดง ดอนแก้ว วัดไผ่ล้อม	นายเจริญ ตันบุญ นางทับทิม ปานคะเชนทร์
24 มกราคม 2549	ลับแลศรีวิทยา วัดไผ่ล้อม วัดเจดีย์ วัดดอนสัก	นายวีระวุฒิ วงศ์สันต์ นางสาวธัญพร ทรดล
25 มกราคม 2549	วัดทองลับแล	นางสาวเสาวพิศ อุ้นพันธุ์
27 มกราคม 2549	วัดสว่าง ชุมชนไผ่ล้อมวิทยา วัดดงสระแก้ว	ว่าที่พันตรีสมชาย อินทร์ขำ นางมนัสรา จางจำรัส
30 มกราคม 2549	ฤาษีพหลวิทยา ชุมชนวัดบรมธาตุ วัดโพธิ์ทอง ศิลปศาสตร์	นายชวลิต คำเพ็ง นายเจริญ ตันบุญ

ในขั้นตอนที่ 3 ซึ่งเป็นกิจกรรมการทดลองจัดการเรียนรู้ และการติดตามให้คำแนะนำแก่โรงเรียน มีผลการปฏิบัติการทดลองที่ประสบผลสำเร็จ โดยได้รับความร่วมมือจากทุกโรงเรียนและคณะครูแกนนำทุกคน สำหรับปัญหาอุปสรรคมีน้อยมากโดยเฉพาะการเพิ่มเวลาภาคปฏิบัติ

4) สรุปผลการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วันที่ 4
กุมภาพันธ์ 2549 ณ ห้องประชุมสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรธานี เขต 1 คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ประชุมร่วมกันสรุปภาพรวมการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเครือข่ายโรงเรียน 30 โรงเรียน ในประเด็นสำคัญ ๆ คือ ความพร้อมก่อนการทดลอง กระบวนการจัดการเรียนรู้ความสำเร็จและความพึงพอใจ ปัญหาและอุปสรรค

4.1) ความพร้อมก่อนการทดลอง ในด้านความพร้อมก่อนการทดลองจัดการเรียนรู้พบว่า ทุกโรงเรียนมีเอกสารการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่จะทดลอง มีการเตรียมสื่ออุปกรณ์/แหล่งเรียนรู้ และติดต่อวิทยากรบุคคลภายนอกไว้พร้อม

4.2) กระบวนการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้สรุปได้เป็น 2 แบบคือ แบบแรกเป็นการจัดการเรียนรู้โดยครูผู้สอน ซึ่งได้แก่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประวัติความเป็นมาของโรงเรียน ชุมชน และอำเภอฉลับแล เป็นต้น และแบบที่สองเป็นการจัดการเรียนรู้ร่วมกันของครูผู้สอนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมด้านอาชีพการเกษตร และแพทย์พื้นบ้าน โดยครูผู้สอนสอนนำภาคความรู้แล้วตามด้วยภาคปฏิบัติหรือลงมือฝึกทำด้วยครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3) ความสำเร็จและความพึงพอใจ สำหรับความสำเร็จและความพึงพอใจ คณะผู้ดำเนินการวิจัยสังเคราะห์จากข้อมูลการสัมภาษณ์คณะครู นักเรียน ครูภูมิปัญญาและผู้ปกครอง ดังนี้

4.3.1) ความสำเร็จและความพึงพอใจของคณะครู ได้แก่ สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ตามความต้องการ เข้าใจการออกแบบการเรียนรู้ และเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น กิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้มีความเหมาะสม ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความร่วมมือดีมาก นักเรียนให้ความสนใจ และมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้สูงมาก นักเรียนสามารถลงมือปฏิบัติได้จริง และมีความสุขกับการเรียนรู้ นักเรียนให้ความเคารพและศรัทธาครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3.2) **ความสำเร็จและความพึงพอใจของนักเรียน** ได้แก่ ได้เรียนรู้เรื่อง และสิ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้านมากขึ้น บางเรื่องได้ลงมือฝึกปฏิบัติจริง จนกระทั่งทำได้ด้วยตนเอง เป็นความรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวันเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพได้

4.3.3) **ความสำเร็จและความพึงพอใจของครูภูมิปัญญาและผู้ปกครอง** ได้แก่ มีความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือโรงเรียนหรือทางราชการ นักเรียนมีความตั้งใจที่จะรับการถ่ายทอดความรู้ดีมาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญควรให้นักเรียนได้สืบทอดเรียนรู้ นักเรียนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว

4.4) **ปัญหาและอุปสรรค** สังเคราะห์จากข้อมูลการสัมภาษณ์ เช่นเดียวกันซึ่งสรุปได้ว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการทดลองจัดการเรียนรู้ค่อนข้างน้อยมาก เช่น วัสดุฝึกไม่เพียงพอ ต้องเพิ่มเวลาฝึกภาคปฏิบัติ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการทดลองจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีผลโดยตรงกับทีมวิจัยในอันที่จะได้ข้อมูลกระบวนการทดลองแต่ละประเด็นที่ชัดเจน และสามารถใช้ประมวลเป็นภาพรวมของการศึกษาได้อีกด้วย นอกจากนั้นยังมีผลทางอ้อมต่อคณะครูแกนนำ และครูภูมิปัญญา/วิทยากรบุคคลภายนอกที่แสดงให้เห็นถึงก้าวแรกของความสำเร็จร่วมกันในการพัฒนาและใช้หลักสูตรสถานศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอลับแล

5) **เผยแพร่ประชาสัมพันธ์** เป็นการจัดกิจกรรมเชิงประชาสัมพันธ์ให้สถานศึกษา และสาธารณชน ได้รับทราบทิศทางการพัฒนาการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่มีจุดเน้นสำคัญประการหนึ่งคือ ความเป็นท้องถิ่นความเป็นไทย และเพื่อให้โรงเรียนในอำเภอลับแลได้ร่วมกันแสดงออกถึงความเป็นชาวลับแลในอันที่จะร่วมมือกันอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลให้คงอยู่และได้รับการสืบทอดจากนักเรียนและเยาวชนสืบไปนั้น คณะผู้ดำเนินการวิจัย มีความเห็นพร้อมกันให้จัดกิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เป็น 2 ระดับคือระดับอำเภอ และระดับเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้

5.1) **เวทีวิชาการและนิทรรศการระดับอำเภอ** คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ประสานความร่วมมือโรงเรียน 30 โรงเรียนและวัดพระแท่นศิลาอาสน์ เพื่อจัดเวทีวิชาการและนิทรรศการ โดยใช้ชื่อว่า "รวมพลังการศึกษารักษ์ภูมิปัญญาลับแล" ณ บริเวณงานวัดพระแท่นศิลาอาสน์ วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 มีผู้เข้าร่วมงาน 400 คน กิจกรรมเริ่มด้วยพิธีเปิดโดยนายธงชัย เตชะธิตี นายอำเภอลับแลเป็นประธาน

ภาพที่ 15 นายอำเภอลับแล
ประธานเปิดงาน

ภาพที่ 16 รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่ฯ กล่าวรายงาน

นายประสพชัย ชาญธัญญกรณ์ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุดรดิตถ์ เขต 1 ให้เกียรติ กล่าวรายงานต่อประธาน กิจกรรมสำคัญของงานประกอบด้วย การเสวนาวิชาการ การแสดงบนเวที และ นิทรรศการ/สาธิตภูมิปัญญาท้องถิ่นรูปแบบสาระสำคัญ ๆ ได้คือ

1) การเสวนาวิชาการ คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้เรียนเชิญ

ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่านด้วยกันคือ นายประพัฒน์ กุสุมานนท์ จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรนภา พรหมมา รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ นายยุทธพงษ์ ปาแดง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลน่านกกก และนายสนาม กอนวงษ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยั้ง พร้อมด้วยนายวีระวุฒิ วงศ์สันต์ ศึกษาพิเศษ หัวหน้าคณะผู้ดำเนินการวิจัย และนายชวลิต คำเพ็ง ศึกษาพิเศษคณะผู้ดำเนินการวิจัยทำหน้าที่ดำเนินการเสวนาวิชาการ

ภาพที่ 17 การเสวนาวิชาการ “การอนุรักษ์ภูมิปัญญาอำเภอลับแล”

การเสวนาวิชาการเริ่มด้วย ดำเนินการเสวนากล่าวแนะนำคณะผู้ร่วมเสวนาวิชาการพร้อมทั้งกล่าวนำเข้าสู่การเสวนาว่า “..... วันนี้ นับได้ว่าเป็นโอกาสดีที่สุดอีกครั้งหนึ่ง ณ บริเวณงานวัดพระแท่นศิลาอาสน์แห่งนี้ จะมีผู้ทรงคุณวุฒิมาพูดคุยกันถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลใน 2 ประเด็นด้วยกันคือ ประเด็นแรก คิดอย่างไรกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล ประเด็นที่สอง การอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลทำได้อย่างไร ครับ....ผมขอเข้าประเด็นแรกเลยนะครับ....”

จากประเด็นแรก ร่วมเสวนาทุกท่านได้พยายามพูดถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแลอย่างหลากหลาย เช่น อาจารย์ประพัฒน์ กุสุมานนท์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งคือ “..สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอลับแล ผมยกให้เป็นอันดับหนึ่ง เพราะมีความโดดเด่นมาแต่โบราณ...ผมเองได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้ามาอย่างต่อเนื่อง..บางเรื่องน่าสนใจมากและหาคนที่รู้เรื่องนั้น ๆ น้อยมาก...บางอย่างก็น่าเสียดายกำลังจะถูกลืมไว้คนสืบทอด จึงฝากให้ผู้เกี่ยวข้องช่วยกันต่อไปด้วย...” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรนภา พรหมมา กล่าวในลำดับต่อมาว่า “.....ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ที่ความเป็นลับแล ที่มีมนต์เสน่ห์ทั้งในด้านธรรมชาติแวดล้อมและวิถีชีวิต